

RÜNNAK

NOORSOTSIALISTLIK AJAKIRI

Uuele ajale

Aeg hämardub, uhke, laul tervitab sind.
 sa vaevadest tõusnud kui koit,
 tood rahvale rahu, ja lendab kui lind
 su tõrviku leegitsev loit.
 Aeg alandust täis on ja õudu,
 su valgust on oodanud silm.
 See tuli meil kinkigu jõudu,
 et leegitseks kogu maailm.

Käi kõrgele, kõrgele, leegitse,
 kuum leek, mis valgustab maad.
 Hoone vangitsev langegu kokku see,
 kõik müürid las purunevad.
 Vana maailm kui hukub, siis teeme
 uue helkiva, õiglase.
 Uuteks külvideks muutub me seeme,
 me sõprus meil näitab tee.

Rootsi keelest N. A.

JEPPE AAKJAER

Maatööliste laul

Nüüd sügavast tulemas hämar
 ja nõuab, et vastaks maailm.
 Kiir koidu, mis näitab meil vaba-
 me lipuks, me ainus on silm.
 Me algame võitluse õiguse eest,
 end päästame rõhuja iketest,
 me vabastust nähku maailm.

Me varandus väiksem kui kotinõel,
 kaks pahklitku kätt ainult meil.
 Me saatud on olnud me vastu õel,
 me rändame kõrbeteil.
 Sa härra, kel käes ühiskonna on
 su kingitus orjus ja surve ja sõim.
 Nüüd ahelad heita on meil.

Me äestand su põllud, meil haganik
 sul puhastand hobused me,
 me kuuland, kui laudas on rottide
 kui peole sul kiire on tee.
 Sa lebasid sohval, me õlgedel maas,
 meil naabriks on loomad ja põ-
 ja tüsikus saatjaks — me tee.

Me ustest ja luukidest hüüame,
 kui mürisev löök löikab maad:
 laul haisev sa jätta ja haganik see,
 sa vabaltki vaadata saad!
 On marssimas teised, on teised ju
 laul lahti löö meiega, sulasamees!
 Koit kuldamas juba on maad.

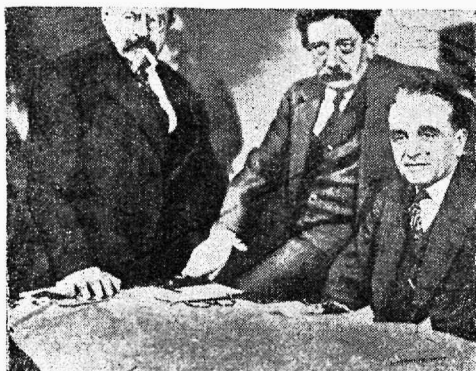
Järgihuletus: Ormi Arp.

Vüis: „Meie laulikus“.

■
Sotsialistliku Töölis-Internationaali juhte:

Emile Vandervelde (Int. esimees), Friedrich Adler (sekretär) Paul Faure (Prantsuse partei sekretär)

■

Noored seltsimehed! Meie ei vaja sel momendil palju sõnu, et väljendada meid hingestavat võitlusemeeleolu. Võitleme demokraatia säilitamisest ja edasiarendamisest, oleme otsustanud kaitsta vabariiki; olemasolevat võidelda fašismi vastu, oleme otsustanud võidelda sotsialismi teostumiseni! Kõik, mis ühendab meid, võime väljendada sel momendil ühe sõnaga: loodame noorpölvest et ta veel suuremal määral kui senni peab suurt töötust:

Internatsionaal üle kõige kogu maailmas!

Friedrich Adler,

Zsigmont Kunfi

Kuidas punane lipp sai meie omaks

Kõikjal, kus täna sotsialistid demonstreerivad töö saabuva maailma hääks, mineviku võimude vastu, lehvivad *punased lipud*. Punaste sidemetega, punaste lilledega ehime oma võitlustahet orjuse ja kurnamise vastu-meelse maailma vastu. Kus rõhujate vägivald takistab avalikke meeleavaldusi, töölised kogunevad oma parteimajusse, ametiühingute asulaisse, salakohtadesse, ja mässuliste mõtetega, leekiva vihatundega nende vastu, kes kägistavad vabadust, nad töötavad ustavust punasele lipule. Paljudes kohtades on ainult punaste kangaste ribad, mis on päästetud pääletungijate käest, kuid seda hoolikamalt hoitakse neid, sest need kuulutavad langetavat suurust ja rõõmsat tagasitulekut. Punane on saanud tõelise vabaduse värvi, punane lipp sotsiaalse revolutsiooni lipuks, armastatud ja austatud nendelt, kes kannavad südames tuleviku hellitust, vaadeldud õuduse ja hirmuga nendelt, kellele see pääletungiv punane lippudemets, olgugi elu ennustav Birnami mets, ennustab nende võimu lähenevat lõppu.

Kuidas punane lipp on saanud sotsiaalse revolutsiooni lipuks? Sellest ajalooraamatud teatavad harva, ka lipu- ja vapiteadus vaikib sellest täieliselt. Ja ometi selle ajalugu on tähelepandav ja imelik: mitte ainult punane lipp ei ole võitleva, revolutsioonilise rahva sümbol, ka selle ajalugu on rahva muutunud asendi sümbol ajaloos.

Punane lipp oli palju sajandeid *absoluutse kuningavõimu* lipp, selle piiramatus ja õudses avalduses, see oli piiramiseseisukorra ja seisuseõiguse sümbol. Kui kaheksateistsünnenda sajandi Prantsusmaal nälgiv talu-

rahvas tõstis mässu mõisnike ja pappide vastu, liitusid kerjusteks ja röövleiks muutund käsitöösellidega ja panid punased kuked härraste lossidele ning riisusid leivaküpsети, kui õigusteta rahvas tõusis feodaalriigi ebanimlikku rühumise vastu, siis kuninglikud ametnikud võtsid tarvitusele sõjakohtu hädaohus oleva omanduse kaitseks, ja igast õiguslikust alusest taganend vägivalla nähtavana märgina nad panid lehvima punase lipu.

Veel suures Prantsuse revolutsioonis uuesti võimule pääsnud kontr-revolutsioon Pariisis 17. juulil 1791. Marsi väljal korraldas kohutava veresauna Pariisi revolutsioonilise rahva seas punase lipu all. Punane lipp oli uuesti püstitatud kuningliku ja uueltekkind suurkodanlise võimu sümbol, mis tahtis kindlustada oma võimu revolutsioonilise rahva verrega.

Aga 10. augustil 1792. ja sellele eelnend õonestavil, käärivil nädalil tuli pööre, mitte ainult Prantsuse monarhia ajaloos, mitte üksi Euroopa demokraatia ajaloos, vaid ka punase lipu ajaloos. Juba kolm aastat Prantsusmaa rahvas ründas riigi vana poliitilist organisatsiooni, ühiskonna vana sotsiaalset korda.

Ta pühkis ära feodalismi jäätised, mis rõhusid omanduslikku kodanikku, kuid ei enda jaoks, hoopis enam varandusliku suurkodanluse hääks ta oli valand määratult verd oma võitlustes. Aadlik suruti tagasi, *suurkodanlane* astus näitelavale poliitilisena ja sotsiaalsena võimutsejana. Pariisi kuningalossis Tuileries istus ikka veel vandemurdja kuningas ja reetlik „austerlanna“, Maria Theresia tütar, täis ainult üht mõtet: kutsuda võõrad sõjaväed ja lasta lüüa Pariisi vihatud mässajad Austria, Preisi ja Hispaania tääkidega. Koblentsis Reini ääres kogunes äraetud aadlikuid, rahaahneid piiskoppe, kelle ülesandeks oli töötada läbi Euroopa kuninga-hoove ja püstitada võõraste tääkide abil Prantsusmaal jälle feodaaladli langend valitsus. Revolutsiooni esimestest tormidest oli tekkind põhisäädus, mis tähistas vaeste õigusetust. Põhisäädus andis riigi rikaste kätte, jättis kuninga, välismaade sõjaliitlase, täidesaatva võimu etteotsa: nii revolutsioonist sündind põhisäädus sai hädaohuks vabadusele. Vabadsus võis olla päästetud ainult siis, kui rahvas kukutas põhisääduse, võttis võimu ohjad rikaste käest, kes näljutasid Pariisi rahvast ja ajasid neid töökodadest tänavale. Ainult uus revolutsioon võis tuua tervendust.

Selle võis teostada ainult sennisest suurem relvastatud rahva vastuhakk. Tolleaegse Pariisi eeslinnas Saint-Antoine'is ühes kõrtsis tulid inimesed kokku päästma „vabadust ja isamaad“ ja vallandama uut vastuhakku. Revolutsiooni läbirääkimistes ja ettevalmistustes tekkis mõte võtta punane lipp revolutsioonilise rahva sümboliks. Chaumette, hilisem Pariisi kommuuni üleprokurör, kes Robespierre'i poolt saadetud hiljem giljotiinile vasemrevolutsionäärina, kirjutab oma mälestistes:

Corlédiers' klubis (kus Danton koondas oma poolehoidjaid) oli mitmesuguseid komisjone kes valmistasid ette vastuhakku, nende seas üks, mis pidi muretsema järgneva päälkirja punasele lipule: „Rahva seisuseõigus kuningahoovi mässu vastu“, ja selle lipu alla pidid kogunema vabad mehed, tõelised vabariiklased, kel oli tasuda sõbra, lapse või sugulase eest, kes olid tapetud 17. juulil Marsi väljal.

Üks teine osavõtja sündmustest Jakobiin Carra annab pisut teise kujutuse:

Soleil d' Or (Kuldse päikese) võõrastemajas Saint-Antoine'i tänaval, Bastille'i juures, kus mässukomitee pidas oma istungeid, ilmus ühel õhtul ameeriklane Fournier ja tõi meile punase lipu, mille tarvitamist mina ehutasin ja millele lasin valmistada järgneva päälkirja: „Suveräänse rahva seisuseõigus täitva võimu mässu vastu“.

Sama, mis on ühine kummaski neist käsitusist, teha säadustega sidumatu kuningliku võimu tunnus mässulise rahva diktatuuri sümboliks. leidis revolutsioonäärde juures kiiresti poolehoidu. Kolmkümmend omavalitsusriigikonda neljastkümmestkaheksast võtsid omaks selle lipu ja seda levitati paljudes eksemplares eeslinnades ja provintsis tulevate revolutsiooniliste kodanikukaitsevõelaste seas. Ja kui Pariisi rahvas 10. augustil alustas revolutsiooni, vallutas Tuilerie, sundis kuninga lahkumisele ja vangistamisele, lükkas ümber tsensurliku valimisõiguse ja saavutas üldise valimisõiguse, kui ta tõstis Pariisi revolutsioonilise kommuuni tulevate revolutsioonaaastate tõeliseks valitsejaks, ta hulgas esmakordselt marssisid punase lipu järel. Demokraatia ja vabariiki Prantsusmaal, suurvõimude võimu kukutamine olid saavutatud selle sümboli all, ja kuni kestis rahva sõjaseisukord täidesaatva võimu vastu, Prantsusmaal ja Pariisis teostus nii palju sotsialismi ja sedalaadi sotsialismi, kui oli üldse võimalik sotsiaalselt ja tulunduslikult tollaegseis olukorras.

Pariisi töölised ja väikekodanikud olid need, kes olid võidelnud kätte 10. augusti võidu, ja nõnda nende teadvusse punane lipp jäi lahutamatu ühte rahva tõusuga võimsate ja rikkaste vastu. Napoleon Bonaparte sõjaline diktatuur esimesena kiskus ta maha ja asetask selle asemele oma võidukulsust ja kodanilise revolutsiooni võitu kuulutava *trikoloori*. Siis seegi pidi paanduma 1814. aastal jälle uuesti püstitatud Bourbonide valge *liilialipu* ees: Euroopa ühendatud monarhid päästsid Prantsusmaa trooni vanale kuningasoole. Mälestus rahutuse punasest lipust oli kaua ainult Pariisi traditsioon. Kui siidivabrikud Lyonis 1831. aastal algasid esimese suure proletaarliku revolutsiooni kontinendil ettevõtjate vastu, näljutatud siidikangrud kandsid *musti lippusid*, nälja ja häda lippusid, oma võitlusvägede ees.

Agaga juba Prantsuse revolutsioonis 1848. aastal lõi tugevasti esile mälestus 1792. aasta võidust, ja kui Pariisi töölised hakkasid muutma veebruarirevolutsiooni poliitilisest sotsiaalseks, nad nõudsid ajutiselt valitsuselt, et *punane lipp saaks vabariigi lipuks*. Siis Lamartine, üks luuletaja ja kodanline riigimees, võis öelda neile pooltõsiselt, poolpilkavalt: „*Trikoloor on käänd ringi ümber maailma, punane lipp, niisutatud rahva veres, on käänd ringi ümber Marsi välja*“.

Sellest ajast asjad on muutunud põhjalikult: järg käia ring ümber maailma on tulnud punasele lipule, mis kuulutab kõigile rõhutuile ja osast ilmajäetuile rõõmusõnumit maailma vastutõttamisest sotsialismile. Agaga on hää tuletada meelde selle tekkimist ja saabumist: see lipp on saand meie omanduseks, kui rahvas otsustas pöörduda ümber oda otsad ja kuulutada *sõda valitsejatele ja varanduseomistajatele*. Mis sel mälestusväärusel päeval Pariisi rahvas tegi rahvavaenulise võimu sunnilossi vastu, seda teostama maailmses ulatuses kutsuvad meid 1. mail kümned tuhanded lipud! Punane lipp väljendab tahet pääseda võimule. Punane lipp: see kuulutab mõtet, et võime võita ainult halastamatus võitluses kodanilise ühiskonna vastu. Nagu Jaurès ütles: „*Punane lipp, see ütleb: meie, rahvas, oleme nüüd õigus. Meie, rahvas, oleme nüüd säadus. Meie, rahvas, oleme võimu kehatas. . . Kes paneb vastu rahvale, see hakkab vastu tõelisele säaduslikkusele, ja kõigi vastu kuulutame oma seisuseõigust. Meie ei ole mässajad. Mäss on rikkaste ja võimsate tegudes, ja tõelise isamaa ja tõelise vabaduse nimel lehitame neile vastu punast lippu, säadusliku ümberhindamise standarti!*“

Marksism ühiskonnateadusena

Ülesanne, mille omal ajal Schiller andis üldajaloole, inimkonna saastuste selgitajana, on teostumas sotsioloogias ja selle abil. Selle ühiskonnateaduse, sotsioloogia, süünd ja areng ajaloost ja selle aja filosoofiast on võimas väime protsess, mis on võrreldav loodusteaduse süündimisega. Ja nagu Isaac Newton andis uusaegsele loodusteadusele uue suuna, nii sotsioloogia sai Karl Marx'i kaudu uue iseloomu.

Kui kõneleme marksismist, siis kohe tekib võitlus selle ideist ja teooriaist. Kui küsime, mispärast, siis märkame, et see nimi on nii võimsas ühenduses poliitiliste parteide vahel peetava võitlusega. Seepärast *marksism* mitmele teadusemehele on võitlusloosung; teiste meelest see on ainult revolutsiooniline lööksõna.

Sotsioloogia püüab selgitada ühiskondlikku elu, selles ilmnevat muutu- tust ja nende säädusi. Sotsioloogia eraldub loodusteadusest sellega, et olgugi see oma uurimises objektiivne, ja erapooletu kui loodusteaduski, *tulemustelt* see ei või olla seda. Sotsioloogia näeb ühiskonna arengus paratamatu arengusuuna ja vastolu oleviku võitluses ning need faktorid, mis on määratud surema, ja need, mis jätkavad elu. Sotsioloogia sellisena ei ole parteiasi, küll aga on aluseks partei tekkimisele, nimelt *seisukoha- võtaks ühiskonna nähete suhtes*.

Need poliitilised parteid, kes näevad marksistliku sotsioloogia olevat neile soodsa, võtavad selle rõõmuga omaks. Kuid need, kes ei või koos- kõlastada seda oma huvidega, on selle vastu. Sellest tuleneb, et marksism nagu oleks mingi partei (sotsialistliku töölispartei) asi. Tõeliselt marksism näitab arengusuuna sotsialistlikku ühiskonda. See rühm, kes võtab omaks selle arengusuuna, võtab omaks ka marksismi.

Marx'i õpetus selgitab meile ühiskondliku arengu käiku. Selle alu- seks on ühiskonnastund inimene, s. o. inimene, keda võib mõelda ainult ühenduses teistega töö- ja ühiskonnasuhete kaudu. Need suhted on ühis- kondlikku laadi, mõjustavad omakord inimese väimesse ja ühiskondlikku eluarengusse. Erinevused elusuhtes sünnitavad ühiskondlikke vastolusid (klassivastolusid), mis põhjustavad võitluste tekkimise. Klassivõitlus on sellega loomulik osa ühiskondlikust arengust. Sellest tuleneb, et „inim- konna ajalugu on klassivõitluse ajalugu“. Klassivõitlus ei ole vägivalda võitlus (olgugi võitlus ise vägivaldne), vaid ideede võitlus, samuti võitlus õiguse eest, sest klassivõitluse olemus suundub sinna, et rõhutud klass püüab paremat ühiskonda. Ja et rõhutud klassi iga võit kõrvaldab osa ühiskonna vastoludest, siis klassivõitlus tõeliselt on ühiskondliku progressi tegur. Kuid veel tuleb arvestada eriti üks seik. Igal teadusel on oma tehnika. See on ka sotsioloogial. Tehnika all mõistame teiselt poolt neid mitmekülgseid ühiskondlikke faktoreid, ja suhteid, mis soodustavad tea- duse arengut ja teisest küljest teaduse tulemusi ja teaduse kohandamist, mille kaudu teadus omakorda mõjutab tagasi tulunduslik-ühiskondlikku alust. Igal teadusel on lõpuks oma sisemine tehnika, oma uurimisviis, mida meie ometi ei riiva selles ühenduses.

Marksismi järgi ühiskondlik tehnika seletab tulundusliku ajalookäsit- luse abil. Seepärast Marx'i järgi sotsialism ei ole enam rõhutud klassi hädahüüe vaid selle otstarbe kohane sotsioloogia. Selles ilmneb juba Pla- toni ajal lausunud mõte tulunduslikust poliitikast, mis püüab arendada ühiskonda süstemaatilise ehitustöö abil. See aga võib juhtuda ainult sel- lega, et ühiskonda korratust toovad jõud kõrvaldatakse. See tähendab, et

klassivastolud tulevad kaotada produktsioonivahendite ühiskonnastamisega. Selles töös sotsialism toimib samuti kui tehnika loodusteaduse abil, ja on ju selle ülesanne vallutada loodusejõud ning teha neist inimkonna teenijad, näiteks aheldada kose määratud jõud ja muuta need elektriks. Seda suurepäraselt loodusejõudude aheldamist imetleb igauks. Kuid veel suuremaid tulemusi saabub sotsioloogia rakendamisest ühiskondlikku ellu. Sellega kõrvaldatakse tuhandeid aastaid kestnud vaesus, kurnamine, elu külmus, luuakse kõigile kindel eluvõimalus.

See on tulevikupilt, mille annab meile marksistlik sotsioloogia. Selles ühinevad inimkonna ja filosoofide lootused ja nende rakendamised. Marksism näitab samaga töölistele, et nad võivad olla tuleviku loojad. See näitab meile tõtt ühiskonna tulevikust.

Otto Bauer

Elu mõtestamine vaimse vabaduse kaudu

Bolševism ja fašism meelitavad masse: peate loobuma demokraatiast, alistuma võimuvalitsusele, keelduma vaimsest vabadusest, mineviku kallemist pärandusest; sest ainult diktatuur võib päästa teid tulunduslikust, sotsiaalsest hädast, võib rahuldada teie tarbeid suurema elu sisu järgi. Demokraatia neile meelitustele võib vastata ainult teostades massile tegudega, et ta ise võib saada kapitali valitsemisvormist tööliklassi vabastamise vahendiks, sotsialistliku ülesehituse kohaks.

Kodanline demokraatia tahab vaimset vabadust ilma sotsiaalse vabastusega. See ei või hoida masse. Bolševism ja fašism lubavad massidele sotsiaalset või rahvuslikku revolutsiooni demokraatiast loobumise hinnaga. See oleks vaimse vabaduse lõpp. Demokraatlik sotsialism ühendab mineviku suure päranduse tuleviku suure ülesandega: sotsialistlik maailm, mis peab tekkima sotsialismi vaimse võitluse kaudu võidetud rahvaste vabas otsuses, ehitatud demokraatlikult ennatvalitsevate masside isetegevusele.

Kas see demokraatliku sotsialismi visioon võib teostuda? Võib sündida, et kapitalistlikud klassid viskuvad fašismi kätte nüpea kui demokraatia saab hädaohtlikuks. Et nad sunnivad otsustamise pääle vägivaldselt. Et demokraatia verises kodusõjas läheb põhja. Ja sõda ning kodusõda on tekitand ajaloos ikka diktatuure. See oleks vaimse vabaduse lõpp. Selle hädaohu vastu meie võitleme. Päästa neist hädaohtudest inimkond — see on, millepärast demokraatlik sotsialism täna võitleb maailmas.

Kodanline demokraatia, demokraatia ilma suure, vaimustava sihita, demokraatia, mis eranditult läheb pisikestele päevavõitlustele tollide ja toetuste ning maksude pärast, demokraatia, mis kujuneb igapäevaste kompromisside igaveses ükskõiges — see ütleb liig vähe aja vaimule. Intelligent, mis suundub kodanlike demokraatia igapäevase toimingu ideaalitsusele, mõtleb skeptiliselt, relativistlikult. Ta põgeneb oma enda relativismist, oma enda ideaalitsusest igatsusse seikluste järgi, ajaloolise toimingu järgi, pingutava distipliini järgi, igatsusse fašismi järgi, ja nõnda viib hädaohtu oma enda loomingu eluallika, vaimse vabaduse. Ainult demokraatliku sotsialismi visioon võib hingestada demokraatia ideaaliga, õilistada ta pisikesed päevavõitlused kõrge sihiga, rahuldada hingetu töö külge neetud masside tarbed suurema, kõrgema elamuse järgi, võita endale väljakannatamatu, vaimselt metafüüsilise romantika seikluse, poliitiliselt fašismi seikluse viskua intelligenti skeptilise relativismi kõrge loomingu, kõrge võitlussihi tõttu.

Mispärast nõnda?

N. Triik

Mihkel Martna

Olgu kodukülas, kodulinna või kaugemal, näeme sageli ja palju sellast, mis meid tahtmatult mõtlema ning küsima sunnib: „Mispärast nõnda? Mispärast peab osa inimesi äärmiselt kannatama, nõnda et elu neil aina piinaks näib olevat?“ Sellased mõtted ja küsimused omandavad seda järsuma, silmatorkavama ilme, mida suuremana näeme sotsiaalse kuristiku, s. o. vahe vaesuse ning rikkuse vahel: ühel pool kõige tarvilikuma puudus, teisel pool küllus, kõige mõeldava hääolu nautimise võimalus. — Niiuguste nähete ette aetas mind juhus Pariisis 1906. millistest siin mõnda meele tuletan.

Viibisin pagulasena mõned nädalad Pariisis ning püüdsin oma tütre ja paari tuttava saatel ning juhtimisel maailmalinna, mis aga ühtlasi ka suureks toreduse ja — viletsuse linnaks on, vähegi tundma õppida. Aprillikuu vilud ilmad olid maikuu soojuse ning kevade värs-kuse eest taganenud. Tärkava kevade hing täitis suurlinna avaruse ning meelitas inimesed hoonete sisemusest

välja, uulitsatele ja platsidele, puude ja muru lähedusse. Hilisõhtul tagasi koju minnes nägin Rue des Ecoles, s. o. koolide uulitsa ääres noort. madonna sarnast ema kõnnitee serval, selga vastu laternaposti toetades külmaladel kividel maas istuvat, magajat last süles hoides. Ema oli enesele ööbimiskohaks valinud koha, mis on ühtlasi vaikne, aga ka elav nimelt üliõpilaste linnaosa, „koolide uulitsa“. Vastas, paremal pool *Sorbonne*, s. o. kuulus Pariisi ülikool, vähe eemal, vasakul üliõpilaste-juristide konvent, mitmekordne maja, hästi valgustatud ja täis nooruse elavust ning liikumist. Selja taga, paari vähema majaga eraldatud kuulus ja rikas muuseum *Cluny* — paigutatud vana kloostri ruumidesse Boulevard St. Michel'i ja Saint Germain'i nurgal. Ei olnud kahtlust, et ema oma sülelapsega siin ööbis, sest ma nägin teda siin kolmel hilisõhtul istuvat. Võib olla, et ta veel sagedamine oma lapsega siin ööbis, nõndakaua kui vihm ja külm teda ei sundinud mujalt varjualust otsima minema. Näis kindlana, et emal korterit ei olnud, sest muidu poleks ta uulitsal, külmal kivil istund. . .

Aga kas puudus emal ja lapsel ainult peavari? Kus viibis ta lapsega päeval? Kus ootas emal ning lapsel söögilaud, kus kodu? — Aga õnnetu ema ning lapse armuheitmata saatus sundisid mind endamisi mõtlema ja küsima: Mispärast nõnda? Kas ema ja laps ei vääri paremat?

Pilt on mulle tänaseni meele jäänd ja olen mõttes küsind: Mis sai

emast? Mis sai lapsest? Sest tollest ajast on 24 aastat mööda, kuid — minule on nende saatus — pääle kibekurva aimuse — tundmatu, saladus, aga ühenduses sellega mõtlen Pariisi vana, ajalooliselt tuntud surnute majale, Morgue'le.

Selsamal ajal oli mul juhus kahel hommikul, umbes kella 9—10 paiku, mööda minna Odéoni teatrist, mis asub Rue de Vaugirard'i ja Odéoni platsi vahel, Luxemburgi pargi ning nuuseumi vastas. (Tol ajal elas praegune Tartu ülikooli professor, hr. Jaan Sarv seal, kelle korterisse minnes mul Odéonist mööda tuli minna). Mainitud teatri tagumise, s. o. näitelava poolt väljaviiva lahtise puutrepi all nägin kahel hommikul kaht poolalasti poisikest magavat, kägaras teineteisest sülitsi kinnihoides. Trepi all nähti paberipühkmeid, mis lastele magadisase-meiks kõlbas. Trepp oli 5—6 astmeline, astmelaudade vahed ja küljplankude alused olid lahtised, sellega allapääs takistamata. Minu möödaminnes magasid lapsed täitsa rahulikku „õiglase und“, ei heidutand neid uulitsa kärarikas liikumine, ega teind nendega rahvas tegemist, ka politsei mitte, vähemalt näis viimane sellele „läbi sõrmede“ vaatavat. Nende pruun ihuvärv tuletas Ameerika „punarahku“ meelega ja rahvas käis oma teed, nagu poleks siin midagi iseäralikku. . .

Kahtlemata polnd neil korterit ega kodu, sest muidu poleks nad Odéoni trepi all magadisaset otsind! — Nähtus pidi Pariisis nõnda sage, pidi üldine olema, sest peaaegu keegi ei pannud seda tähele! Kuid õnnetud ise? Kas võisid nemad tuimalt, ilma võrdlusi tegemata vaadata hiilgvate paleede peale ja rikka rahva peale, kes enestele kõiki mõnususid ja lõbustusi võivad lubada, kes kõiki kõrge kultuuri saavutusi takistamatult võivad nautida ja kellel ei näi aimu olevat vaese rahva rüsuvas viletsusest, naljast ja kõige hädavajaliku puudumisest?

Ei tihkagi küsimust lõpuni mõelda: „Mis neist sai?“ Sest paljude, paljude õnnetute viimasest saatusest kõneleb nii kurbi teateid sadade aastate vanune asutis „Notre Dame'i“ taga, vastu Ile St. Louis silda, „Morgue“, tundmatute surnute maja, piinlik selgitamiskoht nende isikute kindlakstegemiseks, kes tundmatult surnud. Neid on palju. Kõrvuti näha asetatud, riietega ja asjadega varustatud, mis nende juurest leitud ja millistest arvatakse, et keegi neid kuidagi võiks tunda. Sää! nad lamavad klaasseinaga eraldatud ruumis, mitmekesi kõrvuti, ülemine keha kõrgemale asetatud ja ootavad, kas neid keegi tunneb. Surnud isiku kindlakstegemise puhul järgneb matmine. Keda ei tunta, need jäävad kauemaks Morgue'i kuni ka nemad mulda pannakse. Jäävad näha veel asjad, esemed, näit. tükike riidet, juuksetutt, lagunud king, ehk midagi muud, mis nende juurest leitud ja millest oletatakse, et selle kaudu kadunu isiku jälgile võiks saada. — Morgue'is väljapandud surnud on enamasti õnnetud, kes on elulaeva pardalt merre paisatud, kes on elu vintsutustes alla langend, kas õnnetult surnud, äratapetud, ehk kes oma elu ise lõpetand. Oo, nende märk-kiri on pikk ja Morgues on ikka täis! Ainult tundmatud surnud viiakse sinna.

Mispärast tuletasin ma eelpool meele Morgue'i? Sellepärast, et nii mõnigi ema ja laps, mees ja naine, kellel kodu / ja side inimestega puudub, ehk katkeb, kes vaevas ning viletsuses püherdades võitluses olemise pärast viimaks langeb, hõlpsasti Morgue'i otsitavate saatuses osaliseks võib langeda. Ja see on siis — lõpp!

Mitte ainult Pariis ei ole keskkohaks, kus vaesus ja viletsus, rikkus ja uhkus ülepääsematu kuristiku sünnitavad, vaid see avaldub üle kogu maailma. Teistest maailma suurlinnadest teame vähemalt niisama

hirmsaid olukordi. Nimetan mõnda Berliinist, kus ma üle nelja aasta elasin.

On valus näha, kudas noorukesed, vanad ja töövõimetud endid elatada katsuvad! Kuna lausa kerjamine keelatud on, kerjatakse tühjatähja müües. Müüakse tuletikke, saapapaelu, mänguasju. Sageli näed, et müüja on haige, tal paistab palavik näost ning silmist. Pilk kõneleb tühjust kõhust ja — külmavärinad on kooskõlas riitusega, mis ainult keha katavad, aga mitte soojustunnet ei anna.

Berliinis oli mul võimalus näha peavarjuta inimeste magadisruume, n. n. Obdachlosen-Asyli. Sää! leidub kõrvuti rida suuri magadisruume, igapäev 100—120 inimese jaoks. Sängid on rauast ja traadist, ainult kaks õhukest tekki magadiseriiteteks, üks alla, teine peale. Sängi põhja all on traadist punutud korv, mis ainult siis lahti käib, kui magaja sängist üles tõuseb. Sää! hoiavad ööbijad oma asjad, oma omanduse, sest et see ilma sellase hoiukohata — varastataks... Kõik 100—120 ööbijat on vastakuti üksteisele nagu vaenlased, keegi ei usalda teist. Õhk nendes magadissaalides on halvemine lehkav kui loomalaudas ja moraalne, kõlbline õhkkond ei ole parem, vaid ennemini halvem. Ei ole mingit kõlvatust ega pahet, mis siin kodune, igapäevane poleks! Nagu suur osa peavarjuta inimestest oma riidenärid, mis nende keha peab katma, nõoriga oma kehaliigete ümber kinni seovad, sest et riidekultsed muidu maha kukuksid, nõnda on ka nende moraalliga ja kõlblusega. Sellest on ainult vaevalt tuntavad jäänused alles jäänd! Selles ümbruses, selles õhkkonnas kasvavad aga ka lapsed, areneb noorsugu ilma vanemate toeta, ilma hooleta, ilma teenäitamiseta...

Ja — meie maal?

Ei ole mingit kahtlust, et ka meie rahvas seda sotsiaalset vähjatõbe põeb; ei ole mingit kahtlust, et meie linnade öömajade ja täistuubitud üürikorterite urgaste elanikud sellesarnases õhkkonnas elavad ja moraali ning kõlbluse suunas ei midagi paremat sisse ei hinga ega järele tulevale põlvele midagi kaunimat ei pärandat!

Nägin umbes 30 aasta eest Tartu ligidal arvata 10—12 aastast karjast, kelle paljad jalad ja käed olid lõhkised, mustad, nagu kärnakorruga kaetud, iga puudutamise vastu õrnad. Miks? Ei olla seepi pesemiseks ega rääti kuivatamiseks! Magadisase? Kusagil nurgas põrandal, paremal juhusel pingikese ehk toolide peal... „vaeselapse saatus“!

Küllastasin tol ajal oma sõbra Ed. Sõrmusega ka üht vaeserahva talu. Sealgi äärmine viletsus valitsemas: hooned, katused lagund, loomalaudast jooksis virtsa otsekohe kaevu, kust inimesed ning loomad oma tarbevee said... Elunaja põrandal all keldris põhjavesi ligi põrandani, ainult ühekordse laudpõrandal abil eraldatud, kuid põrandalauad ainult niiskusest tihedad... Põrandal kartuli tagavara ja kartulihuniku otsas haige vanamees lamamas — üksinda, ilma abita...

Oli ilus kevadine laupäeva õhtupoolik, lepad ja kased kollakasrohelises lehe ehtes, varsakabjad kraavikallastel õitsemas. Talu tööpere tuli parajasti põllult koju. Need olid eluviletsuse all kokkulangemas taluinimesed, kellel küll elu, hing sees, aga kes viletsuse tõttu hingelistest rõõmutunnetest ja rõõmuavalduse vajadusest nähtavalt olid võõrdund. Mis oli neil elust jäänd?

Kui tahame ja oskame lahtiste silmadega eneste ümber vaadata, siis näeme sellesarnast igal sammul. Mitte ainult teised, meist eemalseisjad inimesed ei kannata elu vintsutuste, ühiskondlikkude meeletuste all, vaid ka meie ise ja meie ligem ümbrus. Mõtleja, terava pilguga sotsialist tunneb

sellest paratamatult valu, piina ning põlastab, et n. n. haritud inimkond sellest ei hooli, vaid rahulikult omal kombel elu maitseb ning vabandades ütleb: „Vaesus ja rikkus oma vahedega ning vastoludega on ikka olnud, see näib inimkonna saatus olevat, mille kõrvaldamiseks pole rohtu kasvand...“ Meie — sotsialistid — ei lepi aga sellase odava vabandusväitega. Meie tahame olukorda parandada. Ja meie usume, et ta on parandatav. Ja sellepärast on meil sihiks: **sotsialistlik ühiskond.**

Sotsialistlik ühiskond ei saa inimeseset hoolimatult mööda minna; sotsialistlik ühiskond koosneb kõigist inimestest — ilma ühegi vaheta. Igal inimesel on loomulik õigus elada; ja sotsialistliku ühiskonna suurim ülesanne on, seda loomulikku õigust tegelikult teostada. Sotsialistlikus ühiskonnas algab põhimõte: Kõik kõikide huvides ilma erandita. Klassivahed kaovad, klassivõitlus saab ülearuseks. Ühiskond omandab sotsialistliku teotsemisvõimaluse *valmistusvahendite sotsialiseerimise* tõttu, s. o. valmistusvahendeid, eriti kapitali igal kujul või vormil eramanikkudelt võõrandades, ühiskonna omanduseks tehes.

See on suur ja kõrge ideaal, mis väärib parimate inimeste jõupingutusi ja ohvrimeelset võitlust sotsialismi kasuks.

FRITZ LEVY

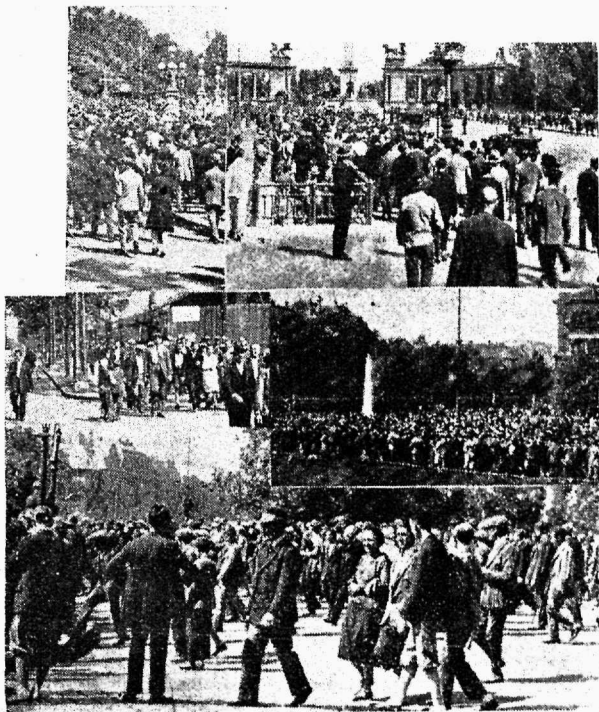
Demokraatliku sotsialismi unistus

Fašismi hädaoht asetab meile praegu tõsised ülesanded. Kui osa meie seltsimehi usub, et see igas olukoras peab libisema mööda sellest hädaohust, siis on ometi laiu ringe — mitte ainult noorpõlves —, kes usuvad, et fašism on paratamatu pahe, kuid ka puhaktav tuli, millest tõuseb demokraatliku sotsialismi mõte uute inimeste kantuna, puhastatuna. Kumbki käsitlus lõplikult on ebademokraatlik, sest nende taga on usaldusväärne demokraatliku idee võidukusest, sest mõlemad perspektiivid lubavad tumestada demokraatliku sotsialismi unistust.

Kaheksa aastakümne eest **KOMMUNISTLIK MANIFEST** heitis sotsialistliku demokraatia määratu unistuse viletsuses proletariaadi ette: *Kapitalism on enda hauakaenaja. Ta hävitab keskseisuse, mittekapitalistlikud klassid. Ta vähendab ikka enam valitseva klassi arvu. Hulgalistes võitlustes, kaotustes ja osavõitluses proletariaat seab end ühtlusse. Ta vallutab demokraatia, mis on enamiku diktatuur, võimu kasutamine enamiku poolt enamiku hääks. Töölisrevolutsiooni esimene samm on proletariaadi tõstmine valitsevaks klassiks, demokraatia kättevõitmine. Kõigi ebademokraatlike valitsemisvormide vägivaldne kukutamine on revolutsioonilise demokraatia ülesanne. Kaaluva enamiku võimukasutamise on revolutsioonilise sotsialismi tee. Põrutavaima prohvetliku sõna, mis kunagi on olnud loomise alguses, mis tegi unistuse teoks, ütles too maailmaajalooline dokument: **KÕIGI MAADE PROLETAARID, ÜHINEGE!***

Ajalolised liikumised ei arene otsejooneliselt. Võit ja kaotus, pääletung, taganemine, manööver- ja kaeviksõda vahelduvad alatasa. Ja tihti võit satub nähtavalt ainult olukordade soodsuse tõttu ühele või teisele poolele

Ei ole situatsioone, mis üldse ei võimalda väljapääsu, ega või silmapilgu tagamist vahetada idee kõikumisega. Kui sõna demokraatia on hädaohus, siis teadagi maailmaajalugu veel ei lõpe.

Ungari tööliskond ägab 11 aastat aadli ja sõjaväe diktatuuri all. Tööpuudus ühelt poolt, lõõandjate ja riigi surve teiselt poolt on levitand suure rahulolematuse üle maa. 1. septembril Budapesti lõõrahvas tuli oma aguleist, et võimsas ja rahulikus meeleavalduses näidata Horthy valitsusele ta peatse lõpu võimalust.

Proletariaadil on kaotada ainult oma ahelad. Valitsevail klssidel, mitte proletariaadil, on põhjust väriseda. Aga, öeldakse täna, kas proletariaadil juba täna ei ole palju kaotada? Revolutsioon tähendab kõdu-sõda, tööstuse seismist, kapitalistliku tulunduse häiret, mis ometi riivab ka proletariaati. Aga ka fašismi kaudu proletariaadil oleks palju kaotaja: ajakirjandusevabadus, koosolekuvabadus, koalitsioonivabadus, töölissettevotted, mõju palkade kõrgusele jne. Proletariaadil järelikult tuleks kaotada poliitilise ja tulundusliku demokraatia sennine aste.

Meie ei vaidle selle vastu. Need on hüved, mille eest maksab surra. Aga need on hüved, mis võivad olla saavutatud ainult võitluses ja säilitatud ainult võitluses. Ja need ei ole väärtused, mis kannavad väärtust iseendas vaid oma tarvitamises, mõjus. Nõnda on vaja otse demokraatia kõrgeima ähvarduse sellel pilgul märkida nende piirid, paremini öeldud, hoiatada demokraatia eksimõistmises, näilisest demokraatiast, demokraatlikest illusioonest.

Siis on tegemist näilise demokraatiaga, kui ta poliitilised vabadused on alalhoitavad ainult loobumisega nende tarvitamisest, kui ta individualismi tulunduslikud ahelad võivad olla säilitatud ainult loobumi-

Rahuliku meeleavalduse ajas laiali politsei. Õige, tööliste ränga kivirahe all kannatas politsei rohkesti, kuid selle eest seda enam „kangelastegusid“ sääli, kus oli võimalik: siin kolm meest vangistavad üht rahulikku naist, sääli lüüakse maha üksik mees ja jäetakse abituli länavale, või antakse ränki vigastusi mõõgaga pähe.

sega tulunduse ja sissetuleku sotsiaalselt kujundamisest. Siis on tegemist näilise demokraatiaga, kui see ei jõua luua demokraatlikku teadvust ega distsipliini, veel enam, kui ta peab säilitama end riikliku valitsemiseaparaadi vahenditega. Ikka siis on tegemist näilise demokraatiaga, kui proletariaadi klassivõitlusele asetub vastu riigivõim, selle asemel, et riik oleks rahvaenamiku, see on proletaarliku demokraatia, see on proletariaadi klassivõitluse instrument.

Fašism ei ole lihtsalt vägivald. See oli alati riikliku valitsuse tunnus. Kuid ka valitsevate klasside vägivald ei või loobuda valitsetavate toetusest. 'Alamklass peab leidma ise omale kuppjaid. Aga täna demokraatia eppohhis ka valitseva klassi vägivald peab kandma „rahva tahte“ maski. Fašism on hädaoht ainult, kui ja kui kaua rahvas tahab vägivaldada, kui ja kui kaua rahvahulkadel ei ole ega või olla usaldust demokraatiale. Fašism on revolutsiooniliste jõudude ülepingsutus, mis ei võind laheneda demokraatia kaudu.

Õige demokraatia peab olema revolutsiooniline, sest see peab olema proletaarlik. Olla proletaarlik — julgeme öelda selle julge sõna — tähendab olla ühtlane. Demokraatliku sotsialismi unistus on suunatud ühe ühtlase proletariaadi alusele. Kunni keeb vennavõitlus, sotsialism ei ole võimalik, revolutsioon ei ole võimalik, nagu ümberpöörduvalt sellega, et demokraatia revolutsioonilise iseloomu salgamisega alles võis tekkida fašismi mädasoo.

Ühinemine aga ei ole võimalik, kui ühel pool demokraatiat ei nähta revolutsioonilisena, teisel pool revolutsiooni demokraatlikuna. Võidelda argumentidega illusioonide vastu on vaja, olgugi vähepakkuv. Aga aja-lugu on dialektika karm õpetaja, selle vitsa nimi on „fašism“.

Revolutsiooniline demokraatia on meie jõuetuse ajal löönd oma voi-

duka läbimurdelahingu. Austria proletariaat on saavutand võidu, nagu on väheseid ajaloos. 9. november 1930. on kaugelt suurema tähendusega kui 1918. Viin on demokraatia laboratoorium, milles proovitakse ta väärtust, ta võitlusejõudu, ta teovõimet. Et sääl Marx'i ja Eigels'i suurinistus on teostatud, see on revolutsiooni leegitsev tõrvik.

KARL RÄTSEP

Tööotsing

Midagi piinav-urgitsevat tema sisemuses, kusagil hoopis allpool; valitsemise mõtete segast vassingut ta pääs, mis tundus piitsutajana. See oli nälg. Nagu hullumeelse karusselli tiirutatud madalas kitsas kongis, nagu mõnest ebainimlikust instinktist aetud, ruttas ta läbi tänavate, näljast ja väsimusest nõrkemas. See aga oli ka ainult nälg, mis teda sundis piinavale jooksule sügisese linnas, kus kõik teed ja suunad lootusetult hajusid uttu.

... Aegajalt mõtle ta ka kodule. See mõte aga kutsus tema piinatud erkudes esile hallutsinatsiooni, igalpool: majade määrinud seintel, bulvaari puude lehitus raostikus ja porisel tänav kattel, kõikjal, nägi ta oma ema ja õdede — vendade haiglaselt külmkahvatuid ja kondilisi nägusid. Ta mõistis, et seegi oli vaid nälg, mis hirvitas temale säält vastu. Ta püüdis peletada kujutelma, aga see jäi temast väga visalt maha.

Tema aga jooksis ikka edasi lakkamatult nagu mõni automaatselt vedru abil tiirlev mänguasi. Sest talle tundus, nagu peaks ta kohe kokku langema kui pilgukski seisatus. Kiired aga nürid pilgud, milliseid ta heitis enda ümber: rabelevale hulgale tänavail igalpool, näitasid temale nagu mõnd peletislikku lõusta, irvitavat tema kannatusi. See irve aga toitits temas vimma, milline omakord jälle näis nagu teda kandvat või toetavat, et ta püsis püsti.

Temas kippus tõusma pääliskaudne mulje, nagu need inimesed kõik tema ümber oleksid söönd ja endaga rahul. Aga ta märkas kohe, et siingi luuras punaste kiirgavate silmadega nälg. Siin ja sääl märkas ta mõnd kondist ja hirmutuslikku nägu ja luist kätt sirutuvat kaltsudest, nägi pilke, mis rääkisid viletsusest ja kannatusest. Aga ka vastutulevate inimeste näiliselt ükskõiksetelt nägudelt ta sai sageli naljasträäkivaid nagu kirglikke pilke. Jah, siingi luuras nälg, aga nagu talle näis, hoidis ta end kõrvale, piiludes taga nurgataguseid ja pugedes igalepoole tühemetesse.

Ta mõles, et see nurgatagune, poolvarjatu ootab vist hilisemat tundi, oma tundi, mil ta kohutava urinaga, karvad kuklal püsti, avalikult ja julgelt tornias läbi tänavate.

Põigates selle koletise hundipilku, ta tähelepanu jälle sai juhitud vastolule: kirevana ja säravana oli rikkus laiadel, madalatel vaateakendel nagu tänavale laotud. Tema pilk, mis libises mööda igasuguseid rüde- ja moearisid pörkas tagasi helkivalt kullasepa-vitriinilt, et kohe kiinduda delikatessi- ja toiduainetekaupluse avatlevaisse väljapanekuisse.

Küllus oli igalpool käehaarde kaugusel, tuli koguni ligemale kalliste nahkadena ja kasukatena, mis hõõrusid tema külgi rahvamurrus. Aga tõepoolest oli kõik see täiesti kättesaamatu.

Inimhulk oli pikkamööda harvenend, peaaegu lõppend, ainult üksikuid inimvarje tuli talle veel vastu. Majad muutusid madalamaiks ja väiksemaiks, olid määrind ja pimedad, aknad luukidega suletud. Kesklinna särav valguseküllus vahetus pikkamööda, üksikute udus kumavate tänav-laternatega, ümbrus muutus süngemaks. Ta märkas, et oli jõudnud linna-servale, parginurgas kükitavate suvilate vahele. Läbistades parginurga, ta

jõudis merekaldale. Tumedalt loksus sügisene meri öös ja udus, küigutades linna tulede helke oma rüpes, ta hingas külma ja mürga auru...

... Brrr — külma värin. Ta pööris ümber. Must ja külm vesi ei meelitand põrmugi...

Leidund põõsastevahelise varjulise pingi, ta langes sellele, ja kramp-likud nuuksed läbistasid ta kõhna keha.

Aegamööda aga vaikisid nuuksed, teda valdas rammestus ja, hoolimata punavast tühjusest kõhukoopas, ka uni. Viibides juba poolunes nägi ta nälga halli viirastusliku koletisena tormavat läbi tänavate punased silmad kui autolaternad hõõgumas ees. Ja kerkis viimane mõttevälgatus, kiiresti raugev ta pääs: kas nemad, kes rikkusest ja küllusest hellitatud, magavad pehmeis voodites, mitte ei vähkre asemeil ja häälitse piinatult halli painaja lähedusest?

Või magavad nad rasket purjus und?

Nigol Andresen

Sotsialismi kultuuriprogramm ja haridusreaktsioon

1.

Sotsialistlik tööliikumine oma algusest päale on pöörnud tõise tähelepanu uue generatsiooni kasvatamisele, noorpõlve vaimse tubliduse võimalikult suurele tõstmisele. On olnud alati selge, et arusaam uue maailmakorra vajadusest ja paratamatusest ei teki ainult tööliklassi instinktipärase tunnetuse teel, et see ei ole ainult klassiviha väljendus, vaid et positiivsele sotsialistlikule mõtlemisele ja uue maailmakorra teostamise õigele mõistmisele tööline jõuab tänu vaimsele arenemisele, et sotsialistlik liikumine — ja veel enam võidukas liikumine — ei eelda meelegeiteni ekspluateeritud õigusteta massi vaid täielise teadvuse omandand, mõistuslikult avaravaatelist *tööliklassi*. Õieti juba tööliklassi moodustab marksislikus käsitluses mitte lihtsalt kari töölisi vaid teatud määra *teadvusega* varustatud hulgad. Ei saa siis olla juttugi võitlevast tööliklassist ilma vaimse arenemiseta, ei saa kõnelda sihiteadlikust võitlusest ilma laiade haridusvõimalusteta töörahva seas. Sellepärast hariduse omandamine on olnud juba varaseis sotsialistlikes liikumistes tähtsaid nõudeid. Ja sellepärast juba esimene uusaegse tööliikumise programm *Kommunistlik manifest* (1848) ei lepi ainult nende sotsiaalpoliitiliste nõuetega, mis võimaldavad oma teostumisel tööliste vaimsete huvide harimise, vaid märgitakse ka lastekasvatuse programm:

Kõigi laste avalik ja maksuta kasvatamine. Laste vabrikutöö kõrvaldamine praegusel kujul. Kasvatuse ühendamine materjaalse produkt-siooniga.

Perekondliku kasvatusprintsibi asemele üldine, avalik kasvatus! Hariduse materjaalne võimaldamine kõigile! Tööõpetus, töö ja kasvatus ühendamine! Need *manifesti* nõuded, küll pikemalt põhjendamata, sisaldavad ometi kogu moderni koolipoliitika nõuded, alates laste toetamisest ja lõpetades moodsa *töökooli* nõude asetamisega. Õieti pärastpoolset pedagoogid — esijoones sotsialistlikud — on suutnud tabada praktilises töös seda, mille *Marx* ja *Engels* püstitasid teoreetilistena nõuetena.

Küll ei suutnud järgnevad aastad ja kümnendidki teostada ettesäetud programmi. Ei saand ka järgnevad üksikasjalisemad programmid kaugemale *manifesti* nõuetest.

Tähelepanndvas küll, et *Internatsionaalse Töölis-Assotsiatsiooni Inauguraal-adress* tõstab esile tööpäeva lühendamise, *kümnetunni-billi*, just töölisklassi vaimsete huvide võimaldamiseks. „Kümnetunni-bill ei olnud siis ainult suur praktiline saavutus, see oli *printsübi võit*“.

Partei-programmi areng läind sajandil on teind suuri samme eriti Saksas. Esimene neist, *Gotha programm* (1875), juba üksikasjalisem oma laadilt, nõuab riigi aluste seas muide:

Üldine ja ühesugune rahvakasvatus rügi poolt. Üldine koolikohustus. Maksuta õpetus kõigis haridusasutistes. Usu tunnustamine erasjaks.

Sellele lisandub veel lastetöö keelu nõue.

Hariduse tähtsuse rõhutamine oli suur läind sajandi töölisliikumises. Paljudelegi paistis, et kui on teostatud üldine koolikohustus, et siis isegi *riiklikus meeles* (s. o. kodanluse vaimus) antud kooliõpetus võib anda seevõrra haridusrelvi töölisklassi kätesse, et kodanline kord peab lööma kõikuma.

Erfurdi programm (1891), eeskujulikem programm kogu läind sajandi kestes, mille järgi on koostatud ka paljud teiste maade sotsialistlikud tegevusprogrammid, püstitab järgmised nõuded haridusalal:

VII Ilmalik kool. Avaliku algkooli sundus. Maksuta õpetus, maksuta õppevahendid ja elatis nii avalikes rahvakooles kui kõrgemais haridusasutistes neile õpilastele mõlemist soost, kes on tähelepanndavad oma võimeilt edasiarenemise huvides.

Et tulunduslikult erinevail klassidel ei ole ühiseid ideoloogilisi, nõnda siis üldse hariduslikke väärtusi mitte väga palju, et valitsev ideoloogia on valitseva klassi oma, et selle kõrvale veel valitseva ideoloogia kestes tekib teine, ülestungiva klassi ideoloogia, seda Marx on väljendand enam kui üks kord. Näis aga, et Marx'i lähemad järelkäijad ei suhtund ideoloogilisse protsessi sellise sügavusega kui ta ise. Isegi „Erfurdi programmi“ koostaja Karl Kautsky mitte. Kogu küsimus oli asetatud nüüd nii, kas proletariaadi lastele üldse on võimaltatud haridus. Igapäeva lootus oli asetatud väga suurel määral teadmuste hulgale, intelligentsi meelsuski asetati liig suurel määral klassipäritolule.

Kõigil mail samal ajal proletariaat ise väljendas suurt haridusejanu. Läind sajandi viimased kümnendid, eriti viimane, olid töölisklassi kultuurilise isetegevuse suurimaid epohhe. Tekkis ei ükski reaalteaduste vilgas levimine, vaid ka kunstikultuur läks töölisklassis õitsengule. Töölisteaatreid tekkis, arenes vajadus proletaarliku kirjanduse ja kujutava kunsti järgi, levis eriti loodusteadus maailmavaate alusena, tõusis töörahva õpistuid näiskasvanuile. See protsess valmistas vajalise arenemisega funktsionääre igale alale töölise seast, sünnitas suure kultuurilise tõusu, ja paistiski nii et töölisliikumine ise suudab hingestada ideoloogilist neid, kes olid omandand avalikes õpistus valitseva klassi ideoloogia rajatud teadmuste hulga. Mis puutub eriti intelligentsi kui ühiskondlikku rühmitusse, siis hellitati lootust, et proletariaadist võrsund intelligents leiab sideme oma vanemate klassiga. Sellest ka „vaba tee“ nõue „tublidade“ — ka alamaist klassiest. Nood aastakümned — ja neile lisaks kõik ennemaailmasõjased aastad — löid tugeva töölisliikumise Lääne-Euroopas, kuid lähenevad sündmused — maailmasõda esimeses jones, siis võimalikuna näiv maailmarevolutsioon pärast sõda — näitavad küllaldase selgusega, et valitseva klassi ideoloogia on tungind liig tugevasti ka töölisklassi, kõigisse töötavaisse rahvakihtidesse, et on liig vähe loota kõigile antavast haridusest töölisklassi pääjõudu. Pärastmaailmasõjane revolutsioon näitas, et on vaja veel midagi muud, nimelt töötavate klasside noor-

põlve — ja kogu noorpõrve — kasvatust oma klassi ideoloogia seisukohast, on vaja üldse klassikohast kasvatust, alates võimalikult varasest eluaastaist.

2.

KIENTHALI MANIFEST, rahvusvahelise sotsialistliku vasemiku teise konverentsi avaldis (1916; eelmine, Zimmerwaldi manifest, avaldati eelmisel aastal) deklareerib viimases punktis: *Sotsialismi lähem ülesanne on proletariaadi vaimne vabastamine kodanluse eestkostmisest, mis avaldub natsionalistliku ideoloogia mõjus... Proletaaride isamaa, mitte kaitsmine olgu alistatud kõik muu, on SOTSIALISTLIK INTER-NATSIONAAL.*

Proletariaadi vaimne vabastamine — see sai järgneva aktsiooni tulipunktiks. On selge, et kodanlise (olgugi demokraatliku — nagu pärast selgus) ühiskonna antav massiharidus ei võind vabastada proletariaadi kodanluse vaimsest eestkostmisest, see on: kodanluse ideoloogilisest mõjust. Sai selgeks ikka enam ja enam, et üldise haridusvõimaluse abil üksinda ei kindlustata proletariaadi vaimset vabadust, veel vähem vaimset aktiivsust ja lõogivõimet.

Ja juba Saksa Iseseisva Sotsialistliku Partei revolutsiooniprogramm (1919) — aga programmiloomise ajal Saksa revolutsioon võimaldas loota veel proletariaadi võimuvallutamise esimest astet — on märgitud küllalt tähtsale kohale proletariaadi vaimne vabanemine noore generatsiooni kasvatusel kaudu. Programm nõuab kogu selgusega:

7. *Kiriku ja riigi lahutamine ja kiriku ning kooli lahutamine. Avalik ühtluskool ilma iliku iseloomuga, mis on kujundatud sotsialistlik-pedagoogilistel põhimõtetel. Iga lapse õigus oma võimeile vastavaks hariduseks ja seks vajaliseks avalikuks abiks.*

Vaevalt kusagil on ületatud seda revolutsioonilist kooliprogrammi. Vaevalt kusagil sel ajal on väljendatud selgemini, et laste kasvatus võib olla korraldatud sotsialistlike põhimõtete kohaselt. Ja vaevalt mitmegi maa sotsialistid samal ajal tunnustasidki veel klassiharidust — nii uus oli nõue, nii tugevana püsis eriti mahajäänd maade sotsialistidel üldise ja erapooletu, üle klasside oleva kultuuritöö nõue. Eriti tugevaks osutus püüe „üle klasside“ hariduse järgi mittemarksisliku sotsialismi parentiival.

3.

Umbes seitsmekümneaastase arenguga sotsialistlik liikumine oli jõudnud niikaugele, et ka praktikas hakkas taotlema sotsialistlikku klassikasvatust mitte üksi täisealises tööliskonnas, mitte üksi väljakasvavas töölisnoorpõlves selle organisatsioonide kaudu, vaid ka laste seas. Sotsialistlik kasvatus koolis aga on eeldatav päämiselt sääal, kus riiklik aparaat vähemasti on tugevalt proletariaadi mõjustatud. Proletariaadi diktatuuri katse Venes, mis muidu küll on andnud rea halbu tulemusi, on võimaldand ometi asetada uue generatsiooni kasvatus uuele alusele: proletaarliku klassi nõuete alusele, Kui Vene kommunism ideoloogiliseltki sammub mitmeti erirada rahvusvahelisest sots'alismist, kuna kommunistlik ideoloogia väga suurel määral kultiveerib vihkamist, klassiviha, mis isegi võib teha raskeks sotsialismi teostamise muidu soodsamaiski olukorras, kõigest hoolimata ei saa salata Nõukogude Liidu suurt positiivset tööd nii hariduse levitamises kui proletariaadi klassihariduse teostamises. See toimub nii kooles kui organisatsioonies, ja sellepärast ei ole seda suurt vastolu kasvatuses, ei ole karta — eriti tänu uutele

last aktiivseiks tegevaile meetodeile — noore inimese muutumist kõlbmatuks eluvõitlusele ega sisemist lõhestumist. Et Venes muidu sotsialismi teostamine ei ole andnud oodatavaid tulemusi, see ei ole igatahes kasvatusüsteemi süü. Kuid eksivad need, kes arvavad, et poliitilise võimu vallutamise momendini ei tarvitse liigutada sõrmegi sotsialistliku noortekasvatuse alal. Eksivad tugevasti need, kes ootavad passiivset sotsialistlikku korda, uskudes, et siis maailm ise muutub uueks, sellega ühes kõik inimesed.

Küll ei saa olla kõnet süstemaatilises laiul hulki käsitavast sotsialistlikust koolikasvatusest kodanlises demokraatias. Samuti on raske sotsialistlike kasvatusideede teostamine perekonna kaasabil. Teadliku — vastava eakohase — järkjärgulise teadvuse kasvatus võivad teostada ikkagi ainult sotsialistlikud noorpõlve- ja lasteorganisatsioonid. Sääli arenevad töölisklassi positiivsed elamused, sääli tekib teadlik side oma klassiga, sääli tekib klassiaktiivsus. Ja eriti Kesk-Euroopa maades (Saksa, Austria, Šveits, Tšehhoslovakkia) on jõutud sotsialistlike lastevanemate, sotsialistlike pedagoogide ja sotsialistlike noorpõlveorganisatsioonide viljakale koostööle noorema astme kasvatamises. „Punaste Kotkaste“ ja „Pioneeride“ organisatsioonid on levind juba teistelegi maile (Läti, Poola, Taani, Soome). Eesti punase pioneerliikumise tekkimine on igatahes veel vähese aja küsimus.

Ei ole aga võimatu anda ka kodanlises korras koolis õpetaja hää tahtmise juures kasvatuslike eeldusi sotsialistlikuks maailmamõistmiseks. Ka sunduslik algharidus ei pääse mööda *solidariteedi* kasvatamisest, ühiskondlike klasside vahelkordade algelisest käsitlemisest, mõistusepäraselt korraldatud ühiskonna sihi asetusest. Kunagi meie ei saa ülehinnata seda poolvarsi teostatavat ja maskeeritavat „punast“ koolikasvatust, see ei ole muud kui isikukasvatamine sotsialismi *suunas*, ei veel aga sotsialistlik kasvatus ise. Igatahes praegune koolikasvatus isegi demokraatlike ja modernide, jah, koguni parteisotsialistlike õpetajate poolt kannab vahestki puhtreaktsioonilist pitsatit (militaristlik kasvatus, isamaa väär mõistmise süvendamine, „punaste koleduste“ jutud — mille siht on alati *töölisklassi* vastase meeleolu tekitamine) jne. Aga siin on mängus ikka kas teadvusetus oma ülesandeist või tahtmine meeldida oma ülemusele ja hoida kohta käes ka enese põhimõtete salgamise abil.

4.

Taotelles küll sotsialistlikku kasvatust ja organiseerides sotsialistliku ideoloogia levimist nii töölisklassis, töötalupoegade kui ka intelligentsis ja linna keskkihides, rahvusvaheline sotsialistlik liikumine ometi on üldise hariduse kindlaim soodustaja ning üldise kultuuriprogressi tõeandja, küsimata isegi oma kiirestimärgatavaist tuludest. Sest on tähtis, et laialises rahvahulgas üldse saaksid haridust, alles siis avalikku hariduseandmist saab organiseerida töölisliikumisele vastuvõetaval kujul, kui ta on olemas või tekkimas. Üks modernimaist parteiprogrammidest, Austria sotsialistide maaprogramm, asetab maatulunduse ja sotsialistliku maapoliitika eeldusteks *maa algkooli üleshitamise ja uuenduse, sundusliku täienduskooli ja põllunduse ja metsanduse erikoolide ja maa rahvapälikoolide üleshitamise*. Ainult haritud maarahvas võib saada vabaks mitmepalgeliste reaktsionääride eestkoste alt, ainult hariduse levitamine maarahvasse tingib ka sotsialistliku poliitika ja sotsialistliku ideoloogia mõistmise. Sotsialistlik poliitika on praegu ainuke, mis ei rajane demagoogial ja võltsimisel vaid laialiste töötavate hulkade

suurel intelligentsil. Sellepärast sotsialistlik töölisliikumine ei karda haridust, olgugi et ei saa alahinnata kodanluse kohanemisvõimet ega oskust kasutada kõik hariduseasutised oma sihtide saavutamiseks.

Mil määral kodanlus — eriti selle reaktsiooniline osa — on laisk või jõuetu teostama hariduseasutistes küllalt kindlat reaktsioonilist kasvatus- ta poliitiliseks ülesandeks saab kõigile kodanikele antava alghariduse alaväärtustamine, töötavate rahvakihtide laste hariduseomandamise raskendamine kesk- ja kõrgemas kooles nende õpistute arvu vähendamise, eestkätt aga — ja koolide kokkutõmbamine juba soodustab seda — koolihariduse kõrge maksustamise ja kalliksmuutmisega. Sellega — juurde arvatud veel kohtade andmine poliitilise meelsuse järgi — saavutatakse kaks sihti: hoitakse suured rahvahulgad kaugel kõrgemaist ideoloogilistest huvidest ja tarbeistki, rajatakse kindel vahe kindlasti kodanluse ideoloogilises teenistuses oleva intelligentsi ja tööliklassi vahele.

Need momendid on ühised kõigi maade reaktsioonile. Seda teed sammub ka praegune Eesti haridusreaktsioon. Selle brutaalne vorm on küll praeguse haridus-sotsiaalministri leitud, sisu aga rahvusvahelise reaktsioonilise kodanluse ühine teos.

5.

Võitluses haridusreaktsiooni vastu praegusel momendil on ühinend sotsialistliku tööliklassiga progressiivne, mittesotsialistlik intelligents. Kui kunagi intelligentsi huvid on eraldud teravatena võimutseva kodanluse huvidest, siis praeguses kaevikuvõitluses. Kuid see võitlus kultuuri-reaktsiooni vastu saab olla produktiivne ainult sel korral, kui tööliklass asendab kitsamaks muutuva haridusvõimalused suurendatud isetegevusega kultuurilisel alal — alates lastest, lõpetades täisealistega. Klassikasvatuse haridusreaktsiooni vastu — see on tööliklassi ainus vastus. Ja „radikaalsegi“ kodanluse haridusevastasest poliitikast pettund intelligents võib teostada oma sihte ja kindlustada oma olemasolu ainult liitudes ikka suuremal hulgal proletariaadiga ühte võitluserin- desse, liitudes töörahva võitlusorganisatsiooniga. Intelligents peab poli- tiseeruma sotsialistlikus mõttes, intelligents peab võtma osa proletariaadi ja töotalupoegade võitlusest reaktsiooni vastu, kui ta üldse on huvitatud võitlusest kultuuri eest ja reaktsiooni vastu. Kuid mitte tuues tööli- liikumisse väikekodanlist ideoloogiat, mitte oodates tööliklassi kujune- mist oma näo järgi, vaid omandades ise sotsialistliku ideoloogia.

„Erapooletu“ hariduse illusioonid Eestiski on lõpnud. Reaktsioon on politiseerind haridust kõige brutaalsemal kujul ja jätkab seda kogu jõust. Tööliklassi maailmavaateline, ideoloogiline aktiivsus, sotsialist-liku ideoloogia levitamine kõigile aladele, sotsialistliku kasvatus- orga- niseerimine laiate töötavate hulkade, kõigile igadele olgu *selle* politisee- rimise väärne vastane!

Teie, noored, kes olete kõigi sajandite vabadusvõitluste pärijad, teil on ülesanne lõpetada, mis generatsioonid enne teid on alustanud. Teie saavutate sihi, näete teostumist, mis peab andma inimkonna kultuuri- päranduse kõigi rahvaste omanduseks. Inimkonna vabadus, inimkonna väärtus on antud teie kätte!

Otto Bauer.

Jõulumäng

Poolvaimulik utoopia kahes vaatuses

I.

Plats majade vahel. Kõrkjal inimesi: on rahvalugemise aeg. Öö. Kostub kurba, lootusetut laulu.

1. Hääl: Oo Iisraeli võimetust, oo rahva viletsust, on kaotatud vabadust!

2. Hääl: Jehoova on hüljand oma valitud rahva! Häda meile õnnetuile, mahajäetuile!

Palju hääli: Häda meile! Häda meile!

3. Hääl: Mis oleme teind kurja, et Issand on läkitand meile roomlaste võimuvalitsuse? Eks ole me teenind teda truult, eks ole me pidand oma püha vihaga jumala karme käske!

4. Hääl: Eks ole me oodand kannatlikult messiast! Kuid tema asemel langes meile raske katsumine roomlaste näol.

Palju hääli: Ei tule tõotatud messiast! Oleme väsind oodates!

1. Hääl: Oo kaotatud lootusi, oo purustatud unelmaid!

5. Hääl: (tungivalt, agiteerivalt). Kui Issand on hüljand meid, siis päästkem endid ise! Ärgem laskem endiga mängida! Tagasi Rooma verikoerad Appenninidesse, kust nad on tulnud! Jätku nad meie püha, jumalavalitud maa! Te tajute igal sammul roomlaste verist terrorit! Näete Heroodese igapäevaseid vägivallategusid. Kannatate kange kuninga tujusid, mis meid tänagi ajas süia kokku! Meie ei kesta seda kõike enam!

Palju hääli: Me ei kesta seda enam! Me ei kesta seda enam!

3. Hääl: Mis jõume endi jõust! Miks jookseme pääga vastu müüri, miks kogume tuliseid süsi jalge alla! Kuhu läheme ilma Jehoovata!

Mõned hääl: Kuulsid, Jehoova on hüljand meid!

5. Hääl: Te näete neid roomlaste losse süäl mäel! Näete, millist pimestavat valgust hoovab süält! Ärgem laskem endid sellest pimestada! Süäl lõpmatu pidutsemine, siin viletsus! Küllalt hüdahoigeist, küllalt hammastekiristamisest! Iisraeli vabastumine on ta enda asi! Aeg on täis!

Palju hääli (võimas hüüe): Aeg on täis!

Kostab fanfaaride signaale. Trummide põrisesed läheneb salk rooma sõdureid.

6. Hääl (kartlikult): Kuulete! Kuulete! Süäl nad on! Olgem ettevaatlikud. Võib olla meiegi seas nende nuhke.

Mõned hääl: Me ei karda neid enam! Maha roomlased!

Palju hääli: Maha rõhujad! Maha rõhujad!

Kära, jooks, veheldakse relvadega. Samal hetkel jõuab sinna rooma sõdurite salk.

Roomlaste päälük: Mis karjub siin see vilets mass? Neetud mässajad! Mehed, ümber haarata! Ühtlasi ei tohi lasta põgeneda!

Käsk täidetakse. Rüseletakse, kuid lõppeks alistutakse.

3. Hääl: Eks öelnud ma: ärgem jooksem pääga vastu müüri!

1. Hääl: Oo häda! Nüüd hukume lõplikult.

5. Hääl (surutult): Jätke haletsemine, sellega ei parandata asja!

Päälük: Vait, närud! Alamrahvas! Või kavatsesite mässu! Või organiseerisite vastuhakku! Arvasite, et te ülemus magab! Narrid! Ja kes lubas teid süia koguneda nii hulgakesi?

1. Hääl: Kas sa ei tea, et see on su „püha Rooma rügi“ esimese tüüranni tahtmus, kes tahtis lugeda oma alamad!

Päälük: Vait, neetud koer, ära teota keisrit! (Haarab oda, lööb kõnelejale südamesse, see langeb karjatades). Kas said, müssaja! Kas said, ässitaja!

Rahvahulk tardub ehmatuses, siis tõuseb tume nurin, mis muutub üha valjemaks. Kostab hüüdeid: See on vägivald! Terror! Üles nende vastu!

Päälük: Nägite, nii talitatakse igauhega, kes julgeb avada suu oma valitsejate vastu! Nii tehakse igauhega, kes tõstab pääd kangekaelselt, kelle selg ei paindu kummardumiseks, kelle põlved ei nõtku põlvitamiseks oma ülemate ees! Iga müssaja võetakse maha!

1. Hääl (ajab vaeu enese püsti): Sõbrad! Mina suren... Ärge alistuge! Võideldge lõpuni, võideldge... Iisraeli vabastumine on ta enda asi! (langeb surnuna maha).

Tõuseb kõrvulukustav kära, hüüded: — Maha rõhujad! Võideldgem lõpuni! Maha! Maha! — Tungitakse roomlastele kallale. Tekib võitlus. Rännatakse päälükut, see seisab ühe jalaga laibal ja vehkleb äärmises rüües mõõgaga.

Akki silmipimestav valgus. Keskel seisab käskjalg, hoides kätt ülal. Roomlased tõmbuvad hirmunult taha, rahvahulk laskub imestudes põlvili.

Käskjalg: Tagasi! Rahu! Vägivallaga ei looda uut maailma! Võitlus juhita on tagajärjetu! Ma kuulutan teile suurt rõõmu: teile on tulnud lumastaja, juht, kes teid viib võitlusse. Tema järgi koondage endi read, tema tähe all võidate! Võidab armastus! Võidab õigus!

Valgus kaob.

Palju imestushääl: Meile on tulnud juht! Tema relvaks on armastus!

Mõned hääled: Tal oli õigus! Vägivallaga ei looda uut maailma! Oodakem oma lumastajat ja tervitagem teda kiituslauluga!

Vägev hümn.

II.

Aed. Puude vahel istub Ema, ta ees põlvitub Poeg, pää toetumas ema sülele. Öö.

Ema käsi sasib vaikselt poja juukseid.

— Vist jälle, mu poeg, on sind valland kindlusetus, vist taas on närimus su südant kahtlus, et surud mu sülele oma palavlikulised silmad, oma kuumad põsed. Nagu kunagi aastate eest sääl Naatsaretis, mäletad?

Poeg on tõstnud pää, unistavi silmi vaatab kaugele.

— Jau... Nood olid ilusad päevad...

Emagi satub mälestiste mõjusse. Ta silme ette kergib pilte poja noorusmailt:

— Nood olid ilusad päevad. Rasked ja hädaohtlikud, kuid ometi kaunid. Põgenemine Egiptusse... iga samm täis õudu... Sinu kadumine ja leidmine templis... Süis hiljem Naatsaretis, mil sageli jäid endasse süvenenult istuma kuhugi, et siis jälle ruttu joosta meie juure ja jutustada asjust, mida kuuldes meie isaga vangutime pääd: Mis saab sest lapsest kord! Ja nüüd...

Poeg on tõusnud hardunult:

— Ja nüüd... Nüüd, kus olen saand rahvajuhiks, nüüd, kus mind hüütakse Päästjaks, õnnistegijaks — nüüd jälle tulen sinu juure, ema, et sinu käesilitusist, sinu vaikesst häälekõlast ammutada uut jõudu. Ah, ema, mind tõesti on valland kahtlused! Olen võidelnud, olen kuulutanud tõe, olen tahtnud olla tulitorniks kirgastel ja kaunistel tulevikurandadel! Olen ennustand ligimesearmastuse võidukäiku, taunind väiklast omakasvupüüdu, variseerlikkust, parandand haigeid, tuhandeid vaimustand töotusega valguse võidust pimeduse üle! Olin õnnelik, kui määratumad rahva-

hulgad sirutasid usaldavalt minu poole käed! Kuid... samal ajal oma parimad sõbrad kahtlevad, kiindunuimad järelkääjad tõmbuvad tagasi. Õhk on täis reetlikkust ja kuski ei või olla kindel, et inimene, keda oled pidanud usaldatuimaks seltsimeheks, ei võiks müüa sind. — Tulin siia aeda, et rääkida övvaikuses endaga. Ei saand lohutust endalt. Nüüd kohtasin sinu...

Ta püü on laskund uuesti ema sülle.

Emä näol levib kõikemõistev naeratus.

— Mõistan, armas, oled jõudnud teelahkmele. Kuid sa ei või pöörduda paremale ega vasemale, pead sammuma kaljukindlalt ettemääratud teed.

Emä näo katab õrn naeratus.

(Tungivalt) Kas need rahva hüljed ei kohusta sind!? Lased pettuda hulli nende lootuses? Mitte üksi Iisrael, mitte üksik rahvas, vaid kogu maailm ootab lunastust. Tõukad sa tagasi ahastuses sinu poole sirutuvad käed, mis ootavad uut maailma?

Poja kõrvus kõmab rahvahulkade juubeldav hüüe: Võidab õiglus! Võidab armastus! Ta äigab käega üle näo, nagu tõrjaks emale unelmat.

— Võidab õiglus... Võidab armastus... (tõmbub tagasi, ennustuskires). Oo, ma aiman, kuidas sajandite jooksul minu nime ja õigluse aate pärast kannatavad miljonid! Ma näen katakombide koledusi, kuulen inkvisitsiooni keldrite hirmsaid piinahüüd, tajun auto-da-feede jõledat pidulikkust! Tuhanded ja tuhanded lähevad ristasõtta minu nimel! Minu pärast kästakse tappa talupoegi kui hullund koeri! Oo, ma kuulen, kuidas minult palutakse hukatust ja surma vaenulikele rahvaile ja need oma piha isamaa ja minu nimel vastavad samaga! Näen oma nimel rikastuvat tuhandeid, rõhutavat põrnu rahvamusse! Ooo...!

Ta kõrvus kõmab uuesti masside võimas hõik:

— Võidab õiglus! Võidab armastus!

Ta lööb enese vägevalt sirgu:

— Jaa, emä! Olen otsustand! Kunagi ometi võidab õigus! Õiglus maailmas — see on paratamatus — kuid ta vajab ohvreid. Ma ei alistu!

Ferdiš Duša

Õhtul

Sotsialism ja usk

1.

Enne kui asuda usu ja sotsialismi vahelkordade selgitamisele, peame paari sõnaga peatuma küsimuse juures, mis õieti usk kui niisugune on üldse. Siin pörkame aga juba algusest saadik kokku mitmesuguste raskustega. Pole nimelt sugugi kerge ütelda, mis on usk. Pole olemas mingit kindlat ja üldtunnustatud määrilust kõige selle nähtuste ja mõistete kompleksi jaoks, mida nimetatakse ühe sõnaga usuks, religiooniks. Kui usku samastada täielikult kirikuga, siis oleks asi enam-vähem selge, sest kirikuusk on ju aegade jooksul omandand kindla dogmaatilise kuju, on kristalliseerund teatud kindlatesse õppelausetesse, on omale kuju leidnud rituaalides ja mitmesugustes võimuasutustes, on moodustand oma kirikliku maailmavaate kõige laiemas mõttes. Kiriku ja kirikliku sanktsiooni leidnud uskude suhtes ei ole sotsialismil mitte just raske võtta seisukohta.

Aga kui sügavalt tungida usulistesse küsimustesse, siis peab küll ütlemä, et usk ja kirik ei ole alati mitte just üks ja sama nähtus. Dogmaatiline kirikuusk ühelt poolt ja usk filosoofilise kategooriana teiselt poolt ei lange mitte päris ühte. Kuigi kirikuusk otsib omale alust usufilosoofias, on siiski sageli märgata teravat vastolu mõlemate vahel. Meie teame ju sedagi, et paljud suured usufilosoofid on olnud kõige teravamä vaenus ja võitluses valitsevate usutunnistustega ja kirikuga. Taani usufilosoof Sören Kierkegaard näiteks sõdis kogu oma eluaja kõige ägedusega valitseva kirikuusu vastu, kuid ometi oleks leida raske filosoofi, kelle maailmavaade oleks veel sügavamalt läbi imbutatud usulistest elementidest. Ja mõned kodumaisedki usumehed nagu dr. Oskar Loorits, on end kõige otsustavamalt kuulutand kiriku vastaseks.

Kuid just usk filosoofilises mõttes on vägagi piirjoontetu ja õhus heljuv. Sel puudub üldtunnustatud määrilus. Üksikute mõtlejate arusaamine usu olemusest kannab sügavalt individuaalset iseloomu, ja need arusaamised erinevad väga oluliselt üksteisest. Kõige rohkem tunnustust leidnud ja suuremalt osalt ka kirikuusu aluseks saand on muidugi saksa filosoofi Friedrich Schleiermachi üsumäärilus, mille järgi usu sügavaim olemus peitub absoluutse rippuvuse tundes, mis olevat olemas eranditult kõigi inimeste juures. Selle käsituse järgi nimetatakse jumalikeks neid füüsilisi või metafüüsilisi jõudusid, millest inimene tunneb enese olevat rippuva. Teine saksa filosoof Eduard Hartmann ütleb seevastu aga, et usu olemus peitub vaid kannatuses. Kui poleks kannatust ja pahet maailmas, siis ei saaks ka olla mingit usutunnet ega usku. Kolmas filosoof Ludwig Feuerbach peab jälle usu allikaks soovimust — ilma soovideta ja nõueteta ei saaks inimestel tekkida mingeid jumalaid ega mingit usku. Kõige huvitavam on aga vahest prantsuse filosoofi Jean-Marie Guyau' üsumäärilus. Tema arvates on kõik usulised nähted, usuline tunne ja usuline elamus tekkind ei millegi muu kui *sotsiaalsuse*, laiema ühtekuuluvuse tunde põhjal, mis suuremal või vähemal määral on olemas igas inimeses. Inimesel on vajadus end tunda ühtekuuluvuses mitte ükski oma kaasinimestega, vaid kogu loodusega, kogu universumiga. Inimesel on kaldumus endale luua ühiskonda, mis küünib tähtedeni, mis ei ole seotud mitte ükski elavate olenditega, milliseid esitab meile me kogemus, vaid ka sellastega, millega me mõte täidab kogu maailma. Sellane laiend ühtekuuluvuse tunne põhjustabki usulisi

nähteid. Meie loome endale mingi kosmilise, universaalse ühiskonna, ja usk oleks seega mingi universaalne sotsiomorfism, mis püüab kõike olemasolevat seletada inimliku ühiskonna analoogia abil.

Agaga olgu usu määritlus kaasaegses filosoofias missugune tahes — kiriku-usu olemusele pole sellele ikkagi mitte eriti suurt mõju. See jääb ikka esijoonesse selleks, milliseks see on ajaloolise arengu kestel, eriti keskaja piiratud maailmakäsituse diktatuuri mõjul, välja kujunenud. Ja selle tähtsamaks tunnuseks on usk isikulisse, inimesetaolisse, koguni perekondlikku kolmainssasse või ka neliainsasse jumalasse, perekonnata üksikusse, kuid sama vägevasse kuradisse, hauatagusesse ellu, põrgusse ja taevasse, imetegudesse ja ilmutustesse, edasi kiriku absoluutse autoriteedi ja eksimatuse tunnustus ning erandilise võimuredeli või usulise väärtusastmiku alusele rajatud kirik. Sotsialistlikul liikumisel on vähem vaja seisukohta võtta usu kui filosoofilise nähtuse suhtes, kui just valitseva kiriku ja doogmadesse kristalliseerunud kirikuusu vastu, olgu selle filosoofiline põhjendus missugune tahes.

2.

Väga sageli kuuleme aga üteldavat, — ja just sotsialistidegi poolt, et sotsialismil polevat erilisel vaha isegi kiriku ja kirikuusu vastu võtta seisukohta, sest sotsialism ja usk olevat oma sihtidelt kaks hoopis erikategooriasse kuuluvat asja, millele ei tarvitse olla ei vaenulikke ega sõbralikke puutepunkte. Need olevat teineteise suhtes nii ütelda neutraalsed nähted. Sotsialism teotseb ju maailmamajanduse ümberloomisega, usk jälle teatud elamuste ellukutsumisega, mida nimetatakse usulisteks elamusteks. Neil nähetel pole palju kokkupuutumist ega või need olla ka teineteisele vaenulikud. Sellest järeldatakse, et sotsialism peaks jätma usule täieliku vabaduse või sellesse suhtuma koguni hätahtlikult ja töötama teatud korral isegi käsikäes. Seda rohkem veel, et nii mitmedki väidavad, nagu sotsialism ise ka olevat teatava määraneni ei midagi muud kui usuline nähe, kuna teiselt poolt jälle tahetakse kinnitada, et usk ei saa olla sotsialismivaenuline, sest vähemalt algristiusu esimesed kogudused koosnesid peaaegu eranditult rõhutuist ja koormatuist ning nende propageeritud õpetus oli ka õpetus õiglusest ja armastusest, seega just rõhutute ja kurnatute õpetus. On ju nii Kristuse kui ka ristiusu nimigi arvata-vasti võrsund Rooma maailmariigi määratumaist orjadekarjust, kus ristiusu õpetus just leidiski kõige vastuvõtlikuma pinna. Orje nimetati sel ajal nimelt tavaliselt krestusteks. Sellepärast on ka väga arusaadav, et ristiusu esialgse õpetuse nurgakiviks said sellased õppelaused, nagu: „Õndsad on vaesed, sest nende päralt on taevariik“ ja „Ennem läheb kaamel nõelasilmast läbi kui rikas pääseb taevariiki“ ja paljud teised.

See seisukoht võiks ehk kuidagi veenevigi olla, kui meil oleks tegu algkristlusega ja selle õpetusega. Agaga kahjuks on too algkristlus juba paljude sajandite eest täiesti välja surnud, sest ka ristiusu ja selle koguduste sotsiaalne põhi ja koosseis on täiesti muutund. Ristiusk ei püsind kuigi kaua, vahest ainult mõne sajandi jooksul, rõhutute ja kurnatute usuna, sest usu levides valitsevad kihid võtsid selle omale, tegid oma orjaks ja kujundasid selle oma nõudmiste ja vajaduste kohaselt ümber. Praegune ristiusk kõigis oma usutunnustustes on kindlasti kujunenud valitsevate kihtide usuks ja on seega oma olemuselt ja ka ajalooliselt arengult sügavalt vaenuline kõigile rõhutuile ja kurnatuile ja praegusel ajal loomulikult ka sotsialismile. Ristiusk on ju nii paljude sajandite jooksul nii absoluutselt õlnud valitsevate kihtide usuks, et see otse oma juurteni ja üdini on läbi imbund valitsevate kihtide hingeelust, ideoloogias, nende

eelistamisest ja neile alati õiguse andmisest olla teiste üle. Kui algristiusk õpetas, et õndsad on vaesed, siis lisati üsna varakult juba juurde, et õndsad olevat siiski just *vaimust* vaesed, see tähendab, et õndsaks võivad saada kui rikkad tahes, kui need aga ennast kuidagi vaimust tunnevad vaestena. Ja tolele kuulsale võrdlusele kaamelist, rikkast mehest ja nõelasilmast, anti samuti juba hoopis piltlik tähendus, mis maist rikkust omavale mehele ei tohiks teha mingit raskust taevariiki pääsemiseks. Sellane ristiusu mugandamine rikaste tarbeks jätkus ikka edasi ja süvenes. Kuidas näiteks meie kuulus usuisa Lutherus oskas ristiusu õpetust väänata valitsejate ja rikaste kasuks, see on kõigile tuttav ta väikesest katekismusest.

Ja tegelikult näemegi, et valdav osa kõigist usutunnistustest kõigil mail kõige avalikumalt sümptatiseerib äärmistele parempoolsele erakondadele. Ja nende poolt leiavad need omale ka kõige rohkem toetust. Nii oli ja on õieti praegugi veel katoliiklikus Prantsusmaal feodalismi suurimaks toeks, luterlus Saksamaal jälle absolutismi kilbikandjaks. Ja meie ametlik kirik — kellele toetub siis see? Eks ikka kõige parempoolsemaile, põllumeeste kogudele ja rahvaerakonnale, nii „protestantism“ küll ka tööerakonnale, aga mille poolt esineb see teistest parempoolseist? Ning need on ka alati kogu oma energiaga välja astunud usu ja kiriku huvide kaitseks, olgu usuõpetuse kooli viimisel, kirikumaade tagasi andmisel, haokubude muretsemisel või muude maiste varade hankimisel.

On aga kord ametlik usk ja kirik — neid kaht ei saa ometi kuidagi teineteisest eraldada — vaenulikud sotsialismi vastu, siis on loomulik, et juba seetõttugi ka sotsialistlik partei ei saa sugugi paljalt erapooletult või koguni häätahtlikult suhtuda ususse ja kirikusse.

Pääle selle ei ole usk kaugeltki mitte seesugune nähtus, mis lepiks ainult oma olemasolu vabadusega ja vaba võimalusega end propageerida, kus aga süda kutsub. Ristiusk on jällegi selleks liig kaua aja jooksul peaaegu täielikult olnud kogu poliitilise võimu kandjaks — keskajal nimelt —, et ta nüüdki suudaks leppida riigiparaadi oma huvides kasutamise loobumisega. Ei, vaid kirik püüab ka nüüd veel just riigiparaadi kaudu end inimestele päälle suruda. Eesti riigis näiteks anti põhisäädusega igale usule küll täielik vabadus eneseteostamiseks ja enda laiendamiseks. Kuid ometi oli meie ametlik luteruse usk esimene, mis ei jäänd sellega rahule, vaid nõudis, et riik peab selles propagandas üsna otsustavalt kaasa aitama ja luteruse kiriku muutma osatigi riigikirikuks. Nõuti — ja ka saadi — usuühinguile rahalist toetust jne. Aga ka sellest oli veel vähe. Nõuti, et riik peab just kooli kaudu ja jällegi riigi rahadega ristiusu propagandat tegema koolis, noorsoo hulgas. See nõudmine viidi ka läbi ja nüüd on osatud usuõpetus koolis peaaegu sunduslikuks teha.

Aga usuõpetus ei ole kaugeltki ainuke, mida valitsev kirik tahab saavutada ja mille kaudu end maksta panna. Tahetakse loomulikult veel palju rohkem kätte saada, tahetakse saavutada nii palju kui iganes võimalik, nii palju kui palju ka sotsialistide vastuseisu tõttu on võimalik saavutada. Tahetakse end igal elualal maksta panna või oma mõju alal hoida. Mäletame ju veel, millist sõda peeti, kui tuli päevakorrale perekonnaseisu registreerimise funktsioonide kiriku käest äravõtmine, sest tunti õieti, et just need funktsioonid sidusid inimesi rohkem kirikuga kui miski muu. Sellast oma mõjupiirkonna laiendamist ihatakse muidugi ka sotsialismi vastu võitlemise sihiga, millist sihti kirik ja suuremad usu-mehed õieti kunagi pole salanudki.

Edasi ei saa sotsialism olla usu vastu ükskõikne sellepärast, et see oma õpetusega hauatagusest maailmast ja elust, kõige toredamast ja suurdokanlikumast paradiisi hülgusest ja õnnest, koguni veel igavesest ajast igavesti, — pärast üsna lühikest kannatust maapäälses hädaorus — juhib just kurnatute ja rõhutute kihtide tähelepanu maapäälsest ülekohtust ja õiglusetusest mujale, kannab nende soovid maa päält taevasse, halvates seega nende võitlust valitsevate kihtide, maapäälse õiglusetuse, ülekohtule rajatud maailmakorra ja selle korra valvurite vastu. Võitlus maapäälsete hüvede eest on ju kuulutatud patuks. Usk ongi ses mõttes üsna suurel määral unistus, meelepettus, enesepetmine ja ka teiste petmine, kui tarvis, ja kui kord on suudetud panna kedagi uskuma tulevast õndsust ja üpris toredat elu taevases paradiisis, siis paistavad muidugi siinsed kannatused ja viletsused hoopis ühistena ja väikestena, vaid üheainsa hetkena tolle igaviku kõrval, mida usk meile töötab.

Sotsialism ei saa ometi kuidagi lubada, veel vähem hääks kiita sarnast rahvamasside uinutamist seesuguste unelmakujude loomist. See oleks päälegi veel küllalt hädaohtlik, kuna just viletsuses elavad inimesed, kõik vaevatud ja koormatud, elust tõugatud ja kannatajad on loomupäraselt väga vastuvõtlilikud seesuguste lohutavate toredusunelmate jaoks, tulevase elu jaoks külluses ja õnnes. Aga sama ristiusk õpetab veel *sõnakuulmist oma ülemate vastu* ja seejuures ka kurjale mitte vastupanekut, mis muidugi on samade ülemate eneste poolt selleks välja mõeldud, et alamaid rahvakihte teha hädaohutuks.

3.

Sotsialism on alati võitluses töö eest ja samuti ka inimese vabastamise eest mitmesuguste eelarvamuste köidikuist ja eksimuste ahelaist. Niinimetatud usulised elamused on väga tihedalt läbi põimitud terve leegioni eksiarvamustega ja enesetüssamistega, eneselohtumistega, mil pole vähematki tegu tööga ja mis aina alandavad inimese kui mõistliku olendi vaimlist väärtust.

Igasuguse usulise elamuse tekkiminegi langeb tagasi kaugesse eelajaloolisse aega, kuna inimene tundis enese olevat nii abituna looduse vägevate ja salapärate jõudude kõrval, ja kuna loodus ise oli otsani täis inimesid, mida ürginimene kuidagi ei osanud enesele seletada. Need loodusejõud olid päälegi alati valmis hävitama inimest ja inimene pidi tundma hirmu nende ees. Aga inimene oli ometi mõnikord tunnetanud, et temast tugevam kaasinimene võib olla halastav, kui teda ilusasti palutakse ja korrapäraselt teenitakse. Ent kui palve ja teenimine aitas kaasinimese suhtes, miks ei võinud see ürginimese arvates siis aidata ka taevaste ja maiste jõudude suhtes, mis ju ka olid ürginimese käsitusse järgi isikliku olendi vägeva tahte ja jõu avaldused, — kui ta aga ainult neid palub ja austab vääriliselt ja vajaliselt. Talle tekkis arvamine, et mõistliku meelitamise ja petmise juures need jõud võiksid talle koguni appigi tulla ka raske võitluses olemise eest. Kui inimesel jahil või kalastusel polnud õnne, kui ta soovis hääid ilma või tahtis omale tellida ka tuult ja tormi, siis tarvitses tal vaid pöörduda nende nii salapärate, kuid tugevate ja abivalmistite jõudude poole. Nii muutusid just loodusenähtused, päike, kuu, tuul, mere põhjatu sügavus ja metsade ääretu laius, tuli jne. esimesteks jumalateks. Aegamööda kasvas kogu maailm täis salapäraseid, isikulisteks muutunud jõudusid, mis kummalisel kombel igal sammul tundsid suurt huvi inimese ja ta tegevuse vastu. Ja inimese elu ja ta töö õnnestumine või ebaõnnestumine rippus ainuüksi sellest, kuivõrd hää vahekorra ta suutis või oskas luua nende võimudega. Nende võimudega

lähikäimiseks oligi aga just tarvis erilisi oskusi ja kunste. Ja sellest siis tekkis ka pärastpoole lausumise ja nõidumise kunst, sest ei olnud ometi nende vägevate võimude meelitamine mingi kerge ülesanne.

Agas juba siin muutus usk algusest päälle valitsejate asjaks. Et lausumine, nõidumine ja muu lähikäimine salapärase loodusejõududega — nii et see pidi ka soovitud tulemusi andma — oli raske kunst, siis ei arvanud igamees enese küllalt kõlbuliku olevat sellase ülesande jaoks, vähemalt ei julgenud ta seesugusest oskamatuse lähikäimisest loota mingeid tõsisemaid ja kasutoovaid tulemusi. Oma oskamatusega ja viisakuse-tusega võis ta koguni veel sattuda jumala-jõudude viha alla. Muidugi tekkisid siis õpetatud eriteadlased sellases palumise ja nõidumise kunstis, umbes midagi sarnast, nagu meil põllumajanduse nõuande büroo, või kontrollassistendid, aga ka papid, usuteaduse professorid ja muud õpetatud usumehed, kel ju nüüdki peaaegu samasugune ülesanne. Need hakkasid siis vahemeesteks harimatu lihtinimese ja maagiliste jõudude vahel ning arendasid oma kunsti vajaliku täiuseni. Muidugi ei teinud nad seda paljalt suurest inimesearmastusest, vaid lasksid endale sellase töötartajaile nii kasutoova vahetalituse eest üsna korralikult maksta. Aegamööda kasvasid need preestriteks ja ühtlasi ka tõsisteks rahvavalitsejateks, sest nendest ja nende osavusest ning hääst tahtest rippus ju iga inimese saatus. Nende amet ja ametioskus muutus nende võimu allikaks.

Sellane usk paistab meile nüüd, aastatuhandete tagant, küll olevat nagu veidi lapsik, aga kui vähegi enda ümber vaadata, siis leiame ometi ametlikus usus igal sammul just samasugust lausumist ja nõidumist, taevaste ja maapiälsete jõudude meelitamist oma huvide teenistusse. Peab ütleva, et pea kõik ürgrahvaste nõidumisoskused on veidi muudetud kujul ja teiste nimetuste all omale väga sooja pesa leidnud ka ristiusu kommetes ja talitustes.

Eks ju ristiusu jumal ole sama vägev, ja veel palju vägevamgi võimukandja, kui ürgrahvaste maagilised jõud, keda korrapärase teenimise ja palumise abil saab oma teenistusse rakendada. Ei ole ometi lausumise ja õpetatud usuteadlaste jumalateenistuse vahel mingisugust põhimõttelist vahet. See saab eriti selgeks, kui pääliskaudseltki vaadelda mitmesuguseid usulisi talitusi ja kombeid, milliseid harrastab kirik. Meie teame ju millise suure tähenduse annavad usklikud inimesed näiteks ristimisele. See talitus kaitsvat inimest palju rohkem igasuguste õnnestuste vastu, kui lausumine meie eisiisade juures. Ristimata inimesel pole igatahes põrgust vähemalt mingit pääsu ja seegi pole ometi mingi väike asi. Samasugune tähendus on ka laulatusel ja muil perekondlikel talitusil. Ja milline usklik inimene usaldaks küll asuda uude majja elama, ilma et seda enne oleks püha talituse abil tehtud täiesti elamiskõlblikuks? Meie peame ju oma suurimaks hämmastuseks alaliselt nägema, et isegi riiklikud ja muud avalikud asutused ei usalda ühtki koolimaja ega muud hoonet ehitama hakata, kui pole nurgakivi panekut pühitsetud jumala sõna abil, veel vähem kooli avada „õnnistamata“ majas.

Kui praeguseid positiivseid kirikuuskusid ligema analüüsi alla võtta, siis ei leia me säält palju midagi muud, kui loodusrahvaste ürgset ja käsitamatut usku eriliste sõnade ja kombetaitmiste kummalisse jõesse.

Nendega loodetakse samuti tüssata jumalat või teha seda inimeste kujutluses pisut naiivset ja kohtlast vanahärrat häätähtlikuks oma hädade vastu, nagu vanalgi ajal lausumiste abil loodeti tüssata maagilisi loodusejõudusid, või võita nende poolehoidu. Muidugi tüssati nii siis, kui ka praegugi ainult iseennast ja ehk veel ka oma rumalust, mitte sugugi aga

ei jumalat ei ka loodusejõudusid. Aga iga usk ongi ju olemas pääasjalikult enesetüssamiste jaoks neile inimestele, kes ilma selleta kuidagi ei tule toime!

4.

Illusioonid, pettekujutlused on inimestele nähtavasti väga vajalised ja sellane tarve pettekujutuste järgi on rahvaid heitnud uskude hõlma, on neid sundind isegi ajaloolisi sündmusi võltsima ja välja luuletama. Sellane ajalooline luule on muutund peaaegu üldinimlikuks.

Meie praegust ajaarvamist loetakse ju Kristuse sündimisest saadik. Tervelt 1930 aastat olevat sellest tähtsast sündmusest juba möödund. Sellest peaks siis arvama, et see sündmus ikka ligi kahetuhande aasta jooksul pidi olema kõige suurema ja valdavama tähendusega sündmus. Samuti pidi siis ikka ka vist päris täpselt teada olema aasta, päev ja tundki, millal just sündis Kristus. Ja seda arvati aastatuhandete jooksul päris täpselt teatavat.

Aga kummaline on, et seni ometi ei ole ükski ajaloolane ei ka usu-teadlane suutnud ainsagi faktiga tõestada, kas Kristus üldse oli olemas, kõnelemata sündmuse kuupäeva täpsusest. Vastupidi näitavad ajaloolised uurimused, et Kristuse isik ja kõik see, mis leidub tema kohta piiblis, pole muud, kui vaid hilisemate sajandite vaba luulelennu sünnitus.

Georg Brandes peab ajalooliste andmete analüüsi põhjal Kristuse ajaloolist isikut samasuguseks luulelennuks, nagu seda oli näiteks Wilhelm Tell. Kes ei oleks küll kuulnud tollest kuulsast šveitsi rahvuskangelasest? See oli nimelt mees, kes pidi elama umbes 600 aastat tagasi ja kelle teeneks peetakse šveitsi vabastamist võõraste vallutajate võimu alt. Keegi selle maa elanikest ei võind kahelda Telli olemasolu tõepärasuses. Ta elukäik, samuti ka kogu vastustusvõitluse käik oli igale šveitsi elanikule üksikasjaliselt teada. Kellelegi ei võind tulla pähegi kahelda ei Telli ega ta tegude tõelisuse juures. Aga ometi on uuem ajalooline uurimus vastuvaidlematute tõsiasiadega kindlaks teind, et mingit Wilhelm Telli pole kunagi olemas olnudki, et see oli paljalt rahva vaba fantaasia vili, kes oma kangelasliku võitluse jaoks vajas kangelast, keda tõeline elu ja tõeline võitlus ei suutund anda.

Just sama lugu näib olevat ka Kristuse ajaloolise isikuga. Piibli järgi peaks ta olema inimene, kes juba oma eluajal sünnitas suure liikumise, nii suure koguni, et seda liikumist kardeti ja peeti vajaliseks liikumise sünnitaja kõrvale toimetada. Aga ometi pole kummalisel kombel selleaegsed Rooma ajaloo kirjutajad Kristusest ega tema õpetusest mitte kui midagi kuulnud. Tuntakse küll näiteks sarnast hoopis kõrvalise tähtsusega isikut nagu seda on ülempreester Kaiphas, kellest ta evangeeliumides juttu ja kes kahtlemata oli ajalooline isik. Isegi Jeesuse kaasmaalased, näiteks Justus Tibeeriast, kes on kirjutand mitugi teost juudi ajaloost, ei tea Kristusest mitte midagi.

Tähelepanu äratav veel seegi asjaolu, et ainukesed allikad, kust ristiusk ja kõik usuteadlased ammutavad oma teadmised Jeesuse üle, nimelt evangeeliumid, on kõik kirjutatud mitu sajandit pärast arvatavat Kristuse elu. Kõige vanemaiks peetud evangeeliumid on siiski kirjutatud mitte varem kui teisel sajandil pärast Kristust. Samuti on ajaloolised uurimused tõestand, et ka esimesed ristiusu kogudused tekkisid alles teisel sajandil pärast Kristust. Nende tekitajaks ei olnudki muidugi mitte olematu Kristuse õpetus, veel vähem Jeesuse jüngrid, kellest piiblis pajatatakse, vaid *sotsiaalne olukord Rooma riigis*. Ristiusk oli oma algupäevil just tugev

sotsiaalne liikumine, rõhutatud rahvakihtide liikumine. Esimesed ristiusu kogudused olid sõna otsekoheses mõttes vaevatute ja koormatute koondised.

Loomulikult pole ka evangeeliumides ja hilisemates usufilosoofide teostes omale väljenduse leidnud Kristuse ja ristiusu eetilise õpetus mitte midagi uut. See on pääjoontes vaid kreeka filosoofia populaarsem ja osati ka ehaloogilise ümberjutustus. Kõiki ristiusu eetilisi põhilauseid leiame eriti Sokratese juures süstemaatlikumal kujul, nagu ristiusu tunnetusõpetus rajaneb päämiselt Aristotelele. Kreeka filosoofia koos juudi messianismiga ja idamaiste vägevate jumalate kultusega moodustabki ristiusu päämise tuuma.

Kõik eeltoodu sunnib küll arvama, et Kristuse isik on samasugune ajalooline müstifikatsioon nagu Wilhelm Tellgi, kuna see, mida tunneme ristiusu õpetusena, on vaid pika aja jooksul sündinud massiline looming.

Muidugi võidakse ütelda, et polegi tähtis, kas ristiusu alustajat tegelikult oli olemas või mitte, sest ristiusu väärtus seega ju ei vähenevat. Sellele väitele võiks vastata, et kõik see, mis on ristiusus eetiliselt väärtuslikku, see ei ole mitte ristiusu loodud ega ole olemas ka mitte ristiusu tõttu. Ristiusu õpetusse teed leidnud eetilised väärtused jäävad püsima ka ilma müstilise jumalapojata, vägeva Jahve kultuseta ja ajaloo müstifitseerimiseta. Just vastupidi, ajalooliste tõsiasjade võltsimine ja oma eetilistele normidele kõigkõimsa karistava jumaluse ning õudsete karistusastute kaudu sanktsiooni andmine aina alandab nende vormide tõelisi väärtusi.

Sotsialism kui maailmavaade otse peab võitlema igasuguste illusioonide ja müstifikatsioonide vastu peab võitlema tõe eest. Sotsialism peab võitlema ka usuliste pettekujutluste vastu, päälegi veel, kui need on saand relvaks rikaste käes töölikklassi allasurumiseks.

5.

Aga teiselt poolt armastatakse sotsialismi vastaste poolt ikka ja alati ütelda, et sotsialism ise polevat ka mitte midagi muud kui illusioon, paljalt usk, isegi naiivne usk paradiisi, küll maapäälseesse paradiisi ligemas või kaugemas tulevikus, kuid see maapäälne paradiis olevat ometi sama ebareaalne ja illusoorne kui ristiusu paradiiski ülal taevasina taga. Ühe sõnaga, sotsialism olevat samasugune usk nagu iga teinegi usk, sotsialism kui õpetus olevat koguni usust välja kasvandki, kuna teiselt poolt ka sotsialistliku partei ja kiriku vahel samuti polevat mingit olulist vahet.

See mõttekäik viib meid küsimuse juure, mis on siis sotsialism õieti oma olemuselt.

Mis on siis sotsialism oma ideoloogialt ja iseloomult — kas teadus või usk? Selle küsimuse üle on palju vaieldud. Ühed vastavad sellele küsimusele vähimagi kahtluseta ja veendunult, et sotsialism on teadus, peab olema teadus ega võigi midagi muud olla, kui *ainult* teadus. Sotsialism uurivat teadusliku täpsusega majandusliku arengu ja ühiskonna sotsiaalse konstruktsiooni säädusi. Nende sääduste teaduslik avastamine näitavat, et sotsialistlik maailmakord on ühiskonna vastoluliselt sündiva majandusliku arengu paratamatu tulemus. Teised jälle — päämiselt sotsialismi vastased — kinnitavad veelgi kategoorilisemalt, et sotsialism ei ole teadus ega saavatki olla teadus — sotsialism ei olevat midagi rohkemat ei ka vähemat kui *usk*, religioon, sama mitteteaduslik ja ebareaalne nagu iga teinegi religioon.

Kummal arvamusel on siin õigus? Mis on siis sotsialism tõeliselt, kas teadus või usk? Kuulub sotsialism sama vastuvaidlematult teaduslikkude distsipliinide hulka nagu näiteks bioloogia, sotsioloogia, poliitiline öko-

noomia või ajalugu, või tuleb talle koht anda paljalt mitmesuguste religioonide ja ususeltside ebateaduslikkude nähtuste kilda? Või koguni sotsialism ei ole ei üks ega teine, ei teadus ega usk, vaid hoopis midagi muud, mingi kolmas nähe, mil ei teaduse ega usuga pole midagi ühist. Või on sotsialism jälle usu ja teaduse omapärane ühend, süntees neist mõlemaist?

Katsume esmalt vastata küsimusele, kas sotsialism on teadus?

Teaduse ülesandeks on ühelt poolt võimalikult suurema täpsusega kirjeldada nii välise, füüsilise, maailma ja ka seemise, teadvuse, maailma nähtusi, teiselt poolt jälle *sääduspärasuse* sidet leida mitmesuguste nähtuste vahel. Puhta teaduse sihiks ei tohi õieti olla milgi kombel ei olemasolevat ei ka sündivat *hinnata* inimlikust, kasulikkuse, kahjulikkuse, kõlbilisest või muust vaatekohast. Teadus peab olema objektiivne, olgugi et nii mitmelgi alal hinnangu elementid, inimese subjektiivne seisukohavõtt paratamatult tungib objektiivsesse teaduslikku uurimusse, eriti just sotsiaalsete teaduste alal, kus inimese huvid ja kalduvused end otsekohe püüavad maksta panna. Aga säälgi püütakse sellaseid subjektiivseid elemente suruda kindlatesse raamesse.

Veel vähem on puhta teaduse ülesandeks olemasolevat *muuta* inimese soovide ja ideaalide seisukohast. Selle jätab puhas teadus n.n. rakendus-teaduste asjaks, ise püüdes ainult nähtusi kirjeldada, neid õieti käsitada, seletada, eritella, keerulisi nähtusi lahutada algosadeks, mitmesugustele üksikeist erinevatele nähtustele leida ühiseid säädusi. Seesugune objektiivselt teaduslik, kirjeldav maailmasuhtumine kuulub küll paratamatult ühena algosana sotsialistlikku ideoloogiasse ja ka praktikasse, moodustab otse sotsialistliku maailmavaate vundamenti. Sest sotsialism tahab ometi alati arvestada olemasolevat, tahab olla realistlik, jah, isegi olupoliitiline. Sotsialismi ideaal peab olema tõelisest maailmast väljakasvand, realistlik ideaal, peab olema tegelikult teostatav ja oludega alati arvestav, sest vastasel korral ei oleks sellel ka suuremat *tegelikku* väärtust. See võiks siis ehk olla küll väga veetlev ideaal, kuid siiski ainult unistus, milleni ühiskondlik areng iialgi ei jõuaks. Sotsialism kui ühiskondlik ideaal ei tohi aga üheski punktis sattuda vastollu teadusliku tunnetusega, olemasoleva reaalmailma ja selle immanentsete säädustega. Vastasel korral muutuks sotsialism eba-realseks, metafüüsiliseks, teostamatuks utopiaks, paljaks unistuseks. Ses mõttes sotsialism kahtlemata on kõige ligemalt seotud teadusega, on seega ka ise teadus. Ja polegi kaasaja sotsialistlikus ideoloogias ainusti mõttevoolu ega varjunditki, mis tahaks milgi kombel eitada seda väga lihtsat tõsiasja.

6.

Aga kui sotsialismi olemust võtta ligema analüüsi alla, siis leiame kõigepäält, et sotsialism kaugeltki mitte ainult ei uuri praeguse kodanlise ühiskonna ja selle arengu säädusi. Ta võtab ka oma seisukoha selle vastu. Ta *hindab* seda ühiskonda inimese ja enne kõike töölisklassi huvide seisukohast, hindab seda kui kõlbmatut. Ta ühtlasi püüab seda kui pahet kaotada ja asemele luua parema, sotsialistliku ühiskonna. Ühe sõnaga, sotsialism ei piirdu mitte sugugi ainult reaalse maailma uurimisega, olemasoleva ühiskonna õige käsitamisega ja selle arengu sääduste avastamisega. Otse sotsialismi pääülesandeks on ikka — alati küll reaalse võimalustega arvestades — olemasolevat *muuta*, midagi olemasolevast *kaotada*, midagi *luua* uut, ühiskondlikule arengule anda *teatud sihti*, kuivõrd sellane sihindmine üldse on võimalik. Sotsialism ei ole ometi ei milgi kombel ainult *passiivne*, vaatlev suhtumine olemasolevasse, mis iseloomustab puhast teadust, sest teaduse otsekoheks ülesandeks ei ole muuta olemasolevat, sotsialismi ülesandeks aga küll. Sotsialism on esijoones just aktiivne, võit-

lev, sõjakas ja reaalseid ühiskondlikke jõudusid, töölisklassi, organiseeriv. Aktiivsus, püüdnus olemasolevat ümber lüüa teaduse poolt kätte näidatud võimaluste kohaselt ja teaduse poolt antud vahenditega, püüdnus seda teha oma ideaalide ja hinnangute kohaselt — see ongi sotsialismi kõige iseloomulikumaks tunnuseks. Passiivne, ainult uuriv sotsialism oleks seesmiselt iseendaga vastolus, muutuks täiesti sisutuks, absurdseks mõisteks. Ja just ses punktis lähebki sotsialism teadusest vaidlematult palju kaugeemale, on palju rohkem kui teadus.

Ses mõttes on küll vaidlematult eksiteel need, kes väidavad, nagu oleks sotsialism ainuüksi teadus. Tõsi küll, kui sotsialismi all mõista üksi Karl Marx'i majandusõpetust, siis oleks see väide ehk veidi põhjendatudki, sest Marx'i teooria vaidlematult kuulub teadusliku uurimuse valda. Teisest küljest jälle Marx'i majandusõpetus moodustab kindla aluspõhja sotsialistlikule ideoloogiale ja ka praktikale. Aga ometi käsitleb see majandusõpetus ikkagi ainult olemasolevat, uurib selle arengu säädusi, püüdes osati küll sedagi mõista ja näidata, *kuhu poole* võiks see areng edaspidi suunduda. Ent juba selle arengu suuna määramisel nimetab marksistlik majandusõpetus suurelt osalt oma teadusliku iseloomu. Sest see arengusuuna leidmise taotlus ei ole enam tunnetatud tõsiasi, vaid ikkagi paljalt hüpotees, ütleme küll teaduslik hüpotees, kuid selle hüpoteesi moodustamisel on õige suurel määral kaasa kõnelnud ka inimese soovid, hädad ja olemasoleva maailma hinnangud. Õieti ei suuda marksism seda oletatavat arengusuundagi määrata lähtudes ainuüksi majandusliku arengu uurimisest. Ta pidi siingi abiks võtma Hegeli idealistliku ajaloo filosoofia. See oli vajaline, aga seega sattus marksism ka juba paratamatult metafüüsika valda, mil teadusega üsna vähe tegu.

Kokkuvõttes võime küll ütelda, et sotsialismi aluspõhjaks on teadus, olemasoleva tundmaõpimine teaduse abil. Kuid sotsialism laiemas mõttes, sotsialism *maailmavaatena*, töölisliikumise kandjana, kui *poliitilisena*, ajaloolisena ja ühiskondlikuna tegurina vajab veel kaht teist algelementi, et saada selleks, mis ta õieti on. Need on ühelt poolt olemasoleva ühiskonna *hindamine* sotsialismi ideaali seisukohast ja teiselt poolt aktiivne *võitlus* selle ideaali elluviimise eest. Seepärast siis sotsialism kõige üldisemas tähenduses moodustub järgmisest elementidest: Esiteks olemasoleva maailma teaduspärasest uurimisest, teiseks selle oleva tõelisuse hindamisest inimese või klassihuvide või ka kultuurihuvide seisukohast, sellase hindamise põhjal ühiskondliku *ideaali* kui soovitava tulevikuväärtuse loomisest ja kolmandaks aktiivne *jõuavaldus* olemasoleva maailma osaliseks muutmiseks oma hinnangu ja sellest moodustunud ideaali seisukohast. On selge, et sotsialism kui ühiskondlik ideaal ei tohi teadusele vastu käia, sest vastasel korral oleks see teostamatu. Aga teisest küljest jälle ka teaduslik uurimus üksi ei suuda sotsialismi teostada, sest teadus ei hinda ega taha midagi muuta. Ainult kõik need elemendid koos moodusuvad sotsialismi.

7.

Mis on hinnang? See on tõelisuse vaatlemine väärtuste, inimese või inimkonna huvide, eetiliseest esteetilisest jne. seisukohast. Inimese jaoks on mitmesugustel nähtustel oma väärtus. Tükk leiba on väärtus, eetilise tegu, ideaal, kunstteos, elu ise on väärtus. Inimene hindab oma huvide, soovide või eetiliste ja esteetiliste elamuste kohaselt üht nähtust kõrgemalt kui teist. Sellase hindamise tagajärjel on ühel nähtusel inimese suhtes suurem väärtus kui teisel. Hinnatav ja väärtuslik nähtus ise võib ka tegelikult *olla olemas* või ka olla olemas ainult *soovituna*. Nähtuse väärt-

tus selle tõttu ei muutu milgil määral. See väärtus, mida reaalselt pole veel olemas mille olemasolemist alles veel soovitakse, ongi *ideaal*. Sotsialistlik maailmakord on seega inimlikust seisukohast hinnatuna väärtus, mida soovitakse saavutada.

Nähtuste hindamine ja neile teatud väärtuste andmine ise ei ole aga juba oma loomu kohaselt milgi kombel passiivne toiming. Sest on selge, et kui mõnda asja või nähtust hinnatakse kui soovimatut, kahjulikku, valu või vastikust sünnitavat, siis tekib selle juures otsekohe tahtmine seda nähtust kaotada. Otsitakse selle kaotamise võimalusi, ja kui see osutub võimalikuks, siis asutakse otsekohe tegevusse selle kaotamiseks. Vastupidi aga, kui mõni nähtus hinnatakse kui soovitav, väärtuslik, siis astub samuti otsekohe tegevusse inimese aktiivsus, ükskõik kas selle väärtuse alahoidmiseks ja kindlustamiseks, kui see on juba tõeliselt olemas, või jälle selle kättevõitmiseks, kui see on alles veel ideaal. Sest kõik tõelised väärtused võivad olla ainult aktiivsed väärtused, seesugused, mis sunnivad inimest tegutsema enese eest. Väärtus, mida ehk küll traditsiooniliselt peetakse kõrgeks, kuid mis ei sunni inimest selle eest tegevusse astuma, on ainult illusoorne ebaväärtus, polegi õieti mingi väärtus, vaid pettus.

Vististi keegi ei vaidle selle vastu, et sotsialistlik kord on inimese subjektiivse hinnangu seisukohast väärtus, väärtus reaalse isiku huvide ja selle arengu võimaldamise, töölisklassi, samuti ka kultuurilise arengu vaatekohast. See on ühtlasi ka otsatult suur ja ka väga aktiivne väärtus, sest see on sundind ja sunnib edaspidigi sadasid miljoneid inimesi kogu oma jõuga võitlusse astuma enese eest, on sundind neid end selle eest ohverdamagi.

Ja just siin ongi sotsialismil palju kokkupuute punkte religiooniga, kuigi ainult religiooniga filosoofilises mõttes.

8.

Sotsialism, õigem sotsialistlik maailmakord, on väärtus, ja iga väärtusega on seotud tahtmine seda kas võimalikult kaua püsitada või jälle kätte võita. Aga Taani tuntud mõtteteadlase *Harald Höffdingu* usufilosoofia järgi ongi igasuguste usuliste nähtuste, ka niinimetatud positiivsete, ajalooliste ja dogmaatiliste uskude, üldiseks hingeeluliseks aluseks just *usk teatud väärtuste jäädavusse*, veendumus ja ühtlasi ka soovimus, et teatud väärtused ei kao kunagi. Need väärtused, mille jäädavusse usutakse, ise võivad aga olla ükskõik missugused tahes. Seega ei oleks ka religioonil sisuliselt mingeid kindlaid piire. Iga nähtus võib muutuda religioonseks nähtuseks, niipea kui sellega on seotud väärtused, mille jäädavust soovitakse või usutakse. Aga teisest küljest ka väärtuste püstitamine ise, eetilise, esteetilise, ühiskondlik jne. hinnang ei ole religioosne nähtus. See muutub aga otsekohe religioonseks nähtuseks, niipea kui inimeses tekib usk püstitatud väärtuse jäädavasse püsimisse või tahe seda püsitada alati.

Ameerika filosoof *W. James* lähebki siin pisut kaugemale. Tema arvates on soovimus ja tahe otse usu aluspõhjaks. Ilma nendeta ei saa olla mingit usku. Aga samuti ka kus iganes tekib soovimus, sääl astub päevakorrale ka juba religioon. Juba vähimaski valmisolekus tegevuseks peituvat Jamesi arvates teatud kalduvus religiooniks. Selle käsitluse järgi oleks siis inimese aktiivsus, ta teotahtelisus ja ka tegu ise väärtuste püstitamisel ja kättevõtmisel peaaegu sama nähtus kui religioongi. Kõik see, kus aga iganes esineb inimese aktiivsus väärtuste suhtes, on usuline nähtus ja usuline toiming.

H. Höffdingu ja W. Jamesi usumääritlus ongi täiesti vastuvõetav ja nii mitmeski suhtes viljakas. See on ühtlasi ka puhtvormiline määritlus, see ei kõnele midagi usu sisust. Höffdingu ja Jamesi järele on eranditult iga inimene usklik, sest on ju inimese kõige iseloomulikumaks ürgomaduseks uskuda teatud väärtuste jäädavasse või kauasesse püsimisse, soovida, et need püsiksid või saabuksid, aktiivselt tegevusse astuda nende alahoidmiseks, kättevõitmiseks — või ka negatiivsete väärtuste kaotamiseks. Ses mõttes on ka ususalgaja, iga veendunud ateistki usklik, sest sellane usk ei vaja mingeid jumalaid, taevaid, pörguid, ei doogmasid, autoriteete ega kirikuid. Ja sellasel usul jääb üsna vähe kokkupuutepunkte dogmaatilise kirikuusuga. Kuid teisel poolt mahub jälle sotsialism tervena sellaselt piiritletud usu mõiste alla.

Sotsialism on ju veendumus, et teatud ideaal, soovitud väärtus, sotsiaallitlik ühiskond kord saab teoks. Sotsialism on ühtlasi ka aktiivne võitlus selle väärtuse — sotsialistliku ühiskonna — saavutamise ja ebaväärtuse — kurnamisele rajatud kapitalistliku ilmakorra — kaotamise eest. Seega on sotsialism kahtlemata ka religioosne nähtus.

9.

Sotsialism on religioon selle sõna kõige laiemas, filosoofilises mõttes. Aga sellest hoolimata ei ole sotsialismil ometi midagi ühist ajalooliselt arenend uskude ja ususeltsidega, veel vähem nende välise organisatsioonilise vormiga — kirikuga ja rituaalidega. Sest sotsialism ei ole ju ainult religioon, vaid ta on religioon teaduse ja filosoofia pinnal, teadusliku tunnetusega alati täielikus kooskõlas.

Kõigi ajalooliste uskude aluspõhjaks on päämiselt kaks suurt valakala: 1) Usk mõistuse abil käsitamatuusse jumalikkusesse *ilmutusse* ja nende põhjal moodustatud *doogmadesse*, mis peavad olema täiesti rippumatud mõistusest ja selle kontrollist ning 2) usk ükskõik missugusel kujul käsitatavasse kõikvõimsasse kõrgemasse olendisse, *jumalasse*, ja seetõttu ka *hauatagase maailma* olemasolusse.

Ajalooliste uskude juures on jumalik, üleloomulik ilmutus usu tingimata vajaline algosa, ilmutus, mille ees kriitiline, kahtlev ja juurdlev mõte peab vaikima. Sellase üleloomuliku ilmutuse sisust moodustuvad aegamööda kindlad doogmad, mille kõikumatu veendumuspärasuse määrab juba ainuüksi nende allika üleloomulik jumalik *autoriteet*. Doogmat ei tohi arvustada, sest see nõuab ainult — sõgedat usku. Selle kontrollimine mõistuse abil on kõigi uskude juures kuulutatud lubamatuks, otse patuks. Kus doogma satub vastuollu mõistusega ja teadusega, sääl kuulutatakse viimased ilme pikema jututa ekslikeks ja võimetuiks neis küsimusis kaasa kõnelema. Doogmade tõepärasuse üle otsustada ja tarbekorral neid muuta ning uusigi luua võib ainult jumala asevalitseja maa pääl — ierarkiliselt organiseeritud kirik ja selle kõrgemad võimukandjad. Kiriku ülesandeks ongi just hoida doogmasid puutumatuina ja ülal hoida usku nendes.

Kõik suured ajaloolised usud on rajatud sellele alusele — ka ristiusk kaasa arvatud. Ja just siin valitsebki kõige sügavam vastolu uskude ja sotsialismi kui filosoofilise maailmavaate vahel. See vastolu sisuliselt peitub just neis meetodides, tööviisides enestes, mille abil usk ja sotsialism tahavad lahendada „elu viimaseid küsimusi“. Ühel pool on — individuaalse mõtte piiritu vabadus, kriitiline suhtumine kõigisse nähtustesse, kõigisse tõdedesse, kõigisse väidetesse, kõige uurimine ja kontrollimine teaduslikkude meetodide varal. Niisugused on sotsialismi ilmavaate moodustamise tööviisid. Teisel pool — „jumalik“ kiriku autoriteet, probleemide lahendus üleloomuliku ilmutuse abil, doogmade puutumatus ja

pühadus, mõistuse eneseitamine, hoolimata sellest, et ometigi kõik autoriteedid, kõik jumalad, kõik ilmutused ja doogmad ise on ka paljalt mõistuse enese kätetöö, muidugi veel kontrollimata kätetöö. Sellaste meetodide abil otsivad „tõde“ usud.

Mõned targad mehed armastavad kõnelda ka — sotsialismi „doogmast“ ja sotsialismi „ebakriitilisest“ suhtumisest nähtustesse ja oma teooriasse. Nii armastavad kõnelda päämiselt inimesed, kes ise on suured „usumehed“ ja kelle maailmavaade rajaneb päämiselt mitmesugustele „ilmutatud“ doogmadele, mõnikord küll ka „elavatele“ doogmadele, milline aunimetus neid peaks tegema nagu ilusamaks. Aga ei saa olla midagi absurdsemat ja ekslikumat sotsialismi suhtes kui sarnased jutud. Sest sotsialism ja doogma on mõisted, mis vähemalt sama teravalt on teineteisega vastolus kui tuli ja vesi.

Sotsialism ei ole ainustki põhilause, mis kardaks teaduse ja kriitilise mõtte kontrolli. Sotsialismil otse ei tohi olla sarnaseid lauseid, kui ta ei taha enese surma. Iga väide, iga probleemi lahendus, millise sotsialism on püstitand, peab iga kord ja iga inimese jaoks uuesti kriitilise mõtte puhastustulest läbi käima. Selles piiramatuse mõtte- ja arvustusvabaduses peitubki sotsialismi kui maailmavaate määratu jõud, värskus ja edasise arengu võime. Sotsialistlikus maailmavaates käib lakkamatu areng, kriitilise mõtte töö, looming. Kriitilise mõtte tules ebaõigeks, vähepõhjendatuks osutunu asendatakse ikka täielikumaga, kooskõnalisemaga, filosoofiliselt ja teaduslikult enam põhjendatuga.

Sest sotsialism ei ole üksi õpetus, mis taotleb ainult ühiskonna tulunduslikku ümberloomist. *Sotsialism on ühtlasi ka maailmavaade, mis otsib lahendust kõigile eluküsimustele, mis püüab endasse haarata kõiki kultuurialasid.*

10.

Kui dogmatism iseloomustab igasuguse ajaloolise usundi maailma suhtumise meetodi, siis on sisuliselt selle päämiseks kandejõuks usk hauatagusesse maailma. Iga ajalooline usk lahendab elu ja surma küsimuse ses mõttes jaatavalt, et inimese elu jätkuvat pärast surma mingil teisel kujul mingisuguses teisel maailmas edasi. Surma hirm on väga tähtis tegur inimese elus ja usk on inimesele lohutuseks surmahirmus. Elujanu, surmahirm ongi see võimas ajur, mis toob nii palju poolehoidjaid neile uskudele, mis lubavad pärast surma võimalikult pikka, koguni igavest elu.

Elujanu on ühtlasi võimsamaid instinkte, mille loodus on istutand inimesse. See instinkt on väga vajaline elu alalhoiduks. See on seega kõige loomulikum ja elementaarsem instinkt. See on vajaline elava materia arenguks ja selle tegumood rajaneb sellase arengu tingimustes. Võitlus olemise eest ei oleks saand iial arengu teguriks, kui kõik elavad olendid ei januneks elu järgi, kui nad kohkumisega tagasi ei põrkaks isikliku olemasolu võimaliku lõppemise eest. Aga see enesehoiu instinkt muutub elujanuks ilma lõputa, tahteks elada pärast füüsilist surmaga, elada pärast sedagi otse oma individuaalset elu, igaveseks alal hoida oma eraldatud vaimlise isiksuse kitsast tigukarpi.

Elujanu on muidugi vajaline instinkt eluhoius ja orgaanilise maailma arengus. Aga iga instinkt on pime, nii on pime ka eluhoiu instinkt. Elujanu võib muutuda ühest arengutegurist otse sihiks iseneses, mille tõttu surm isegi siis, kui see peaks paistma vaid teenitud puhkusena ja elatud elu loomuliku lõpuna, on kohutav, eemaletõukav, „haigutav kuristik“, „olematuse õud“.

Selle paratamatu surma kohutuse võitmiseks ongi nõrk inimene loond endale terve rea enesetüssamise vahendeid ja näilisi lohutusi. Nii mõnus

on ju kujutella, et surma ei olegi, et see ei ole midagi muud kui mingi teistsuguse olemasolu kuju. Sunnitakse end kas või vägisi uskuma, et maapäälne elu õieti ei olevatki mingi päris elu, vaid et see olevat ainult mingi ettevalmistus kaunimale, kõrgemale, täiuslikumale hauatagusele elule, kus inimesele tasutakse koguni veel kuhjaga kõik ta maapäälised kannatused ja viletsused. Surmahirmu võitmine seesuguste enesepetmiste abil ongi igasuguse usulise loomingu pääallikaks.

Iga ajaloolise religiooni päätunnuseks on usk „teise maailma“ olemasolusse, kust on tulnud ja kuhu jälle lähevad inimeste hinged. Seda maailma valitseb kõikvõimas „vaim“ või „jumal“. See peab nimelt olema just kõikvõimas, sest ainult kõikvõimas jumal annab kindlama tagatise igavese elu jätkumisele kauneimas paradiisis.

Ei maksa pikemalt peatuda selle juures, et sotsialistlik maailmavaade seesugust illusoorset elu ja surma probleemi lahendust peab kõige halatusväärsemaks ja pelgurlikumaks eneseinutamiseks, mis otse häbitav kaasaja inimvaimule. Sotsialism religioonina — *tööreligioonina* — seesuguste asjadega loomulikult ei taha teha tegemist. Sotsialism püüab hoiduda seesuguseist küsimuste ebalahendusist, püüdes neisse probleemidesse tungida sügavamalt ja sisulisemalt. Sotsialism on ise küll ka religioon, kuid läbi ja läbi maapäälne religioon. Ta on vaid eluusk, mis jätab surma ja hauataguse maailma rahulikult „ilmutatud“ ja „jumalikkude“ uskude asjaks, pidades teist, hauatagust maailma ennastki ainult viletsaks eba-moisteks.

Kaasaja moraalne teadus näib nagu küll juba olevat arenend nii kõrgele, et enesest heita loomalikku tungi „paradiisis“ igavesti edasi elada. Näib, nagu oleks inimene juba jõudnud nii kõrgele, et enesele rahulikult ja isegi alistudes tunnustada luuletaja sõnadega: „Ma olin, ma olen, — igavest elu ma ei vaja.“ Näib, nagu kaasaja inimese teadvus julgeks juba kõrvale heita kujuteldud kõrgemate olendite vahelesegamist inimlikkudesse asjadesse, maailma, inimese ja inimvaimu sünniprotsessisse, ja endale ütelda lihtsalt: „Päike on paistnud inimhinge!“ — otsimata inimvaimu olemasolu põhjusi milleski muus hästi keerulises ja käsitamatus.

On olemas eriline moraalne puhtus ja ülevus ses vaimlise tõusu ja entusiasmide tundes, millega kaasaja „materialistlik“ inimene vaatleb maailma arengu otsatut ja suurejoonelist protsessi, mille iga aste on ületatav ja milles peitub lõpmatu hulk uusi võimalusi ja kombinatsioone, uusi võimalusi progressiks. Selle juures paistab äärmiselt egoistlikuna, alandavana ja lapsikuna soov kinni haarata selle arenguprotsessi ühest väikesest lülikest — iseenesest — ja nõuda sellele — igavest elu!

Tunnustada, et maapäälne elu on siiski ainus võimalus, mis on inimesel kasutada, püüdes siis seetõttu seda elu haarata kõige sügavamalt ja täielikumalt, ise end oma töös ja võitluses progressi eest valada sisse ellu. Arendada kõiki oma jõudusid äärmiste võimalusteni ja lastes neid teisteltgi arendada. Arendada neid elutäise ja vaimlise ning kõlblise kõrguse suunas kuni surmahirmu täieliku võitmiseni. — Selles sisaldub kaasaja „maise“ mõttetarkuse sügavam sisu. Selles seisab ka sotsialismi religiooni sisu.

„RÜNNAK“ ilmub uuel aastal endiselt igas kuus pääle suvevaheaja. Tellimisehind 1 kr. 50 senti aastas, liikmeile ühingu kaudu 1 kr. 20 senti.

Noor ema

Ta seisis masina juures suure vabriku keres. Ammusest ajast, sest pääle, kui ta kandis lühikest kleiti, ta on töötand siin. Väga vara ta on aland oma tööliseelu, liiga vara ta lühikese elu jaoks. Ta isa hukkus kusagil sõja ajal, ema läks varssi teisele — osalt puudusest, osalt sellepärast, et ei armastand magada ükski.

Ja siis Margarete Immerweg läks kodunt suurde halli linna ja leidis sääl pisikese toa — ja masina vabrikus.

Nüüdki ta seisis masina juures nagu igapäev siinamaani. Kuid — imelik — kõik oli nagu teistsugune kui varem. Täna oli hoopis teist laadi, palju nukram. Mure sügav korts oli Margarete otsal. Tihti ta langetas pilgu oma saledale kehale ja silitas seda vargsi. Meister juba enam kui üks kord oli teind märkuse, et ta on unustand kergemeelselt oma kohustused, ja masin veeres tühjana. Lõppeks, kannatamata seda, meister tuli ta juurde ja hakkas söimama.

Margarete ehmus. Tundis end nagu paljastatuna kuriteo kohal. Ja samal ajal lõi mõtlema sellest, mis on veel ees, kui teha läheb paksemaks, kui algavad valud, kui lõppeks ühel kaunil päeval... Oli liig kole mõelda lõpuni mõtet, ja ta haaras ruttu ja katkeliselt töö järgi.

Tuba oli pisike ja külm: viis sammu lai, kuus pikk. Hallid kiviseinad, kõva magamislava ja sementpõrand. Üleval nurgas oli väike aken. Sinine taevas vaatas sisse õrna naeratusega, kuid ta naeratus oli rebitud tükkideks roostetand ristikuvarvadega.

Vang värises külmast. Ta oli veel noor ja nõtke, kuid nooruse tung oli määratud hukkamisele, kui ta jälle ei saa vabadusse. Ta tundis seda — vang, kelle silmis oli hiigla janu, vang, kes oli ristiku taga sellepärast, et vabaduses oli kõnelnud liig kõvasti.

Kujutluses ta nägi uuesti oma kohutava tragöödia eelmängu, mis mängis nende seinte taga. Linn. Töölised on meelevaldusel. Tema on ka tööline: ka tema läheb teistega. Tänav on väga lai. Kuid mootorrattamehele kiivris see näib kitsana, ja tõmbab endaga kaasa ühe töölise tänavalt, kunni mõlemad kukuvad veerentslisse. Tööline vannub, ja ta pää jookseb verd. Mootorrattasõitja vannub ka. Ja jälle tungib töölise kallale. See astub vastu, lööb ta jalust maha, lööb teda mitu korda päaga vastu tänavat ja viskab mootorratta ta otsa. Mootorrattamees enam ei või sõita. Kuid ümber kogub inimesi, demonstrandid astuvad juurde. Ilmub ka politsei. Surumine. Kisa ja hüüdeid. Keegi ei seisa vaikselt. Kära suureneb. Inimesed ronivad üksteise otsa. Äkki pauk. Kõik jooksevad... Ja kohale jääb ainult kaks kordnikku, arresteritud tööline, kolm äritatud tunnistajat ja üks noor daam. Nende kõrval lamab mees mootorrattaga. Noor daam püüab vabastada teda rattalt alt, kuid ta liig nõrk, ei tõsta selline raskus. Siis seda teevad tunnistajad. Mees, kes lamab mootorratta all, hoigab valjult. Noor daam vaatab töölise näkku ja sõnab põlglikult:

— Millised toored näojooned!

Tööline naeratab väsinult, kehitab õlgu. Ja siis „raudrusikad“ viivad ta ära.

Vangistus... Eeluurimisel... Metsikud piinad...

Lõppeks kohtuprotsess. Mootorrattamees on juba täiesti terve ja istub tunnistajate seas. Tema kõrval naeratades noor daam. Saal on täis rahvast.

Protsess algab. Tugev, terav, nagu kaugelt tulev hää l võib süüdistusakti. Tööline võre taga kuulab, vangutades pääd. Ta ei usu, et ta võiks olla nii halb. Kuid inimesed, kes istuvad tunnistajate pingis ja publikus, kinnitavad seda päänoogutamisega, mõned põlgusega, teised kaastundega. Noor daam kord kilkas isegi kuuldavalt: Oo! Ka kohtunik kuulis seda. Ta ei öelnud midagi, vaatas ainult paluvalt kenale naisenaole.

Lõpp oli kurb. Enamik süüdistuspunkte oli tõestatud. Otsus: kolm aastat vangistust!

Vang naeratas väsinult. Kuid siis ta silmade eest vilkus mööda tütarlapse nutetud nägu. Ta hakkas sammuma ruttu mööda kongi, hõõrudes pääd. Margarete!

Ta saab lapse. Päev enne areteerimist ta oli olnud Margarete juures — ja nad kallistasid teineteist tugevasti. Ja Margarete oli nii pehme, nii soe... Ja nüüd tal sünnib laps, nüüd, kui tema istub vanglas ega või teha midagi oma lapse hääks! Kas Margaretel on küllalt jõudu? Kas talle ei tee hirmu mõte lapsest? Oo, kui ta võiks olla tema kõrval — kas või sünnitamise hetkel!

Vang peatus akna juures ja hammustas huult. Ta teadis hästi, et vangla oma raudsäädestega ei tunne sentimentaalsust, et miski ei või liigutada seda. Ta teadis, et kui Margarete oleks kas või suremas — tema ikka peaks jääma siia, oma kongi. Ei mingit armu, ei mingit halastust! Karmilt külma säadusetähe järgi. Puhkused ei ole ette nähtud!

Kohus oli karm. Kuid ta tahtis taluda löögid nurisemata, kaebuseta. Ja äkitselt pöördus talle tagasi ta kindlus, ta tundis endas jõudu kannatusteks ja piinadeks. Margaretet ootavad kannatused, teda piinatakse, teda jälgitakse. Kuid ta on tugev, ta võitleb, paneb vastu, astub otsustavasse võitlusse oma lapse elu eest. Aga ta jääb kõikumatuks ja kauniks. Aga kui ta on nõrk, ta murdub, ja vang leiab ta jõuetuna ning lööduna... Igal juhtumisel ta peab olema tugev ja kindel.

Kongi uks avati. Lävél seisis ülevaataja. Silitades oma habet, käskis vangil tulla kaasa. Ta hää kõlas elutult, tummalt ja vastikult. Püsti pääga ta läks kongist välja.

Margarete Immerweg ei seisnud masina juures!

Ta lamas voodis.

Tuppa tuli vana perenaine. Ta oli täis kaastunnet noorele emale. Kuid Margarete vaatas rõõmsana ja õnnelikuna vastu karmile tulevikule. Oo, tal jätkub jõudu, et võtta vastu elu väljakutse! Ja kui päevad olid hämarad ja valguseta, siis õhtuti ta on oma lapse kõrval, ja see andis talle uut jõudu võitluseks, mis ootas teda uue hommiku tulekuga.

Mingi rahu valdas noore naise. Väikeses toas ta lamas — kena, kaunis ema! Ta nägi oma kujutluses vangla kivikongi, ja naeratas. Ta nägi oma silmade ees vangi, keda armastas, kes armastades alatasa mõtles temast ja sellest hoolimata pidi olema temast nii kaua lahutatud ja kannatama kaugel temast, — ja ta naeratas ikka. Sest ta uskus endasse ja temasse ja kogu maailma vendadesse ja õdedesse, kes võitlesid hää eest: maailma eest lapsele, tulviku inimkonnale!

Laps magas. Väike tuba oli täis väsimust. Noor ema tundis, kuidas seinad langesid kõrvale, kuidas katus avanes ja päikesekiired jugadena mängisid voodi kohal. Kaugelt kuuldus liikuvate inimeste laulmist. Lõõmav lipp riivas lennult voodit, ja lõpmata kaugel hakkas laulma vabrikuvile.

Naine ohkas tasa unes. Akna taga mürises linn. Läbi aknakardinate tungis nõrka valgust. Viimased sammud surid pimedais põiktänavais. Linn oli surnud.

Margarete seisis jälle masina juures. Töö külmade rataste ja junegade juures ei olnud enam nii suur raskus kui enne, — nüüd, kui ta oli ema. Laps oli vana perenaise hoolitseda. Ema nägi teda ainult õhtuti, vilkeks ka hommikuti enne tööleminekut. See oli väga raske. Kuid teisiti ei võindki olla. Kes hoolitseks ema ja lapse eest? Sääduks, mis oli võtnud isa ära, ei tundnud paragrahve, mis kõneleksid abist naile, kes on kannatand ta vägivaldsest otsusest. Oo ei, ta ainult kannatas otsusi — ja jätkus sellest! Ei hakka ta ju ise rikkuma oma asja.

Päev oli raske, surus kui ränk lämmatav pilv. Kinnitatud masina külge, noor ema ohkas tihti. Kuid ohke järele tuli lohutav mõte: mis suur ja kaunis mõte on anda maailmale täielik, tugev ja julge inimene... Oo, tema laps võtab kindla käega ühiskondliku elu rattad ja jungad kätte... sest ta kannab endas vahva ja tugeva ema julget südamelööki! Ta peab andma talle suure tungi, et ta elu oleks hele leek, aga mitte hale vingerdamine. Häda talle, kui see, läbistatud tema väsimusest ja hingelangusest, hukub aja tormides... Siis — siis pigemini ta poleks sünnitand teda... Ei, ei, ei!

Kui ta õhtul läks kiiresti koju, teel ühel kuulutatutelbal ta luges kisedava plakati, mis kutsus naiste poliitilisele koosolekule. Tahtmatult ta lõi mõtlema oma lapse vangis igatsevast isast. Ta nägi tema sügavaid silmi temale pöördult, ta kuulis ta sõnu: „Mine, mine sinna!“ Ruttu ta haaras käega üle otsaesise, nagu soovides pühkida midagi hirmutavat, veidrat. Määratu küsimus tõusis ta ette:

„Aga laps, aga su laps?“

Kuidas ta igal tunnil, igal minutil igatses suruda rinnale ta väikest kehakest, hingata sisse selle väikese inimese lõhna ja kõndida temaga edasitagasi väikest tuba mööda, mis on mähitud vaikse õhtu hämarusse. Ja kas ta nüüd peaks loobuma sellest rõõmust, kaotama selle õhtu?

— Ei!... Ei!... — Ei! — sosistas ta ehmunult, kiirendades samme.

Siin ja sääl ta nägi määratuid plakateid, millelt vaatasid kutsuvalt surnud tähed: „Naised!“ Ta kunagi polnud seisnud kõrval, ikka oli olnud esimestes ridades... kunni ei olnud last... Ta püüdis ikka võitlusesse parema elu eest kogu inimkonna hääks, tulevate sugupõlvade hääks ja... oma poja hääks. Kui ta jääb oma lapse juurde, on vähem ainult üks võitleja, ainult üks... Kuid üks puudub... Muidugi, üht lüli ahelas ei ole. Aga kui on vaja just seda lüli...

Minnes oma tuppa ta juba teadis, et läheb.

Laps lamab ta kätel, surudes end ta rinna vastu. Käekesed otseki otsisid midagi unes. Noor ema värises. Kõhkles hetke. Kuid siis ajas enda sirgu — ta läheb!

Ja läks. Kallistas last, jooksis ruttu toast ja laskus trepist alla. Alles tänaval peatus sekundiks. Ümber oli hele valgus ja käririkas rahvahulk. Süda peksis meeletult.

Vana perenaine vangutas pääd. Teda imestas selline „südametus“, ja ta nurises tasakesi.

Enne minekut saali Margarete peatus veel kord rahutult tuksuva südamega ja jäi mõtlema lapsest. Kuid kohe ta kogus enda ja läks kindlail sammel tuppa, mis oli täis inimesi, sama kannatavaid kui temagi, kui need ka ei olnud jätnud koju abitud last. Igaüks kannatas nagu tema, võitles nagu tema.

Üks naine kõneles kaua. Ta maalis vaesuse ja puuduse pilte, võttes neid kõige kõrvalisemaist põiktänavast, varjatumaist elunurkadest. Ta kuhjas kõik need hirmsad faktid kannatuste ja ebaõigluse määratuks mäeks. Ta kõneles valjusti terava süüdistava häälega.

Pärast seda naist, kelle kõne oli olnud üleskutsuv, ennatav, kõnelesid teised. Nad otsisid sõnu, valisid vaevu ühe teise järele, tarvitasid neid kuidagi aralt ja kindlusetult. Kuid iga liigutus, iga žest ja vaade kõneles vihaste, tunglikult nõudvate sõnadega.

Siis ka Margarete astus tribüünile. Ta tundis, nagu laps oleks ta kätel ja tema peab tõstma lapse kõrgele kõigi vendade ja õdede ees, kes seisavad ümber, ja hüüdma:

— See laps! Laps! See on tulevik, see on kogu maailm!

Kuid kohe ta tundis end vabana ja avas suu. Ja vabalt voolasid sõnad sügavaimast hädast, raskemaist kaotustest ja kindlamast otsusest loobuda kõigest — idee nimel.

Emad said tähelepanelikeks. Siin nende ees kõneles noor ema, vapper, julge, kes veel polnud küürus proletaari raske saatuse ees.

Ja kõik nad tõusid, seisid pääd õieli, ja hingasid raskelt. Arvutu hulk vaateid, täis lootust, tungis ta juurde, uppus ta sõnusse ja hakkas leekima uue elustava tulega.

— Meie, naised, peame jätma maha oma lapsed ja minema võitlusse nende uute elude vaenlastega. Jätame oma lapsi üksi võitluses igapäevase leiva pärast, olgu meil julgust jätta nad üksi ka võitluseks uue maailmakorra eest.

Nende sõnadega Margarete lõpetas oma kõne ja tuli tagasi oma kohale.

Keegi enam ei kõnelnud. Kusagil kuuldus laulu, korraga kogu saal oli täis valju laulu. Margarete, süvenend oma mõttesse, laulis kaasa. See oli häällaul ta lapsele, see oli hulkade laul.

Koju tulles ta kandis kaasas oma esimest võitu, võitu enda üle, oma viimse nõrkuse üle. Temast oli saand raudne ema — raudne — pehme leekiva südamega.

Vang istus oma kongis ja luges kirja. Lihtsad read kõnelesid lapsest. Kõnelesid emast, kellel jatkus vahvust kannatusteks — võidu nimel. Vang suudles kahvatut paberilehte. Ta süda oli vaba. Ta tõusis, läks akna juurde ja vaatas laia maailma, millest läbi sammus vahvana ja julgena noor ema — hoolimata millestki.

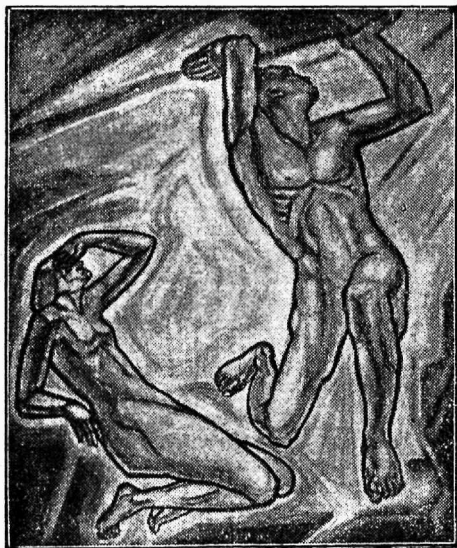
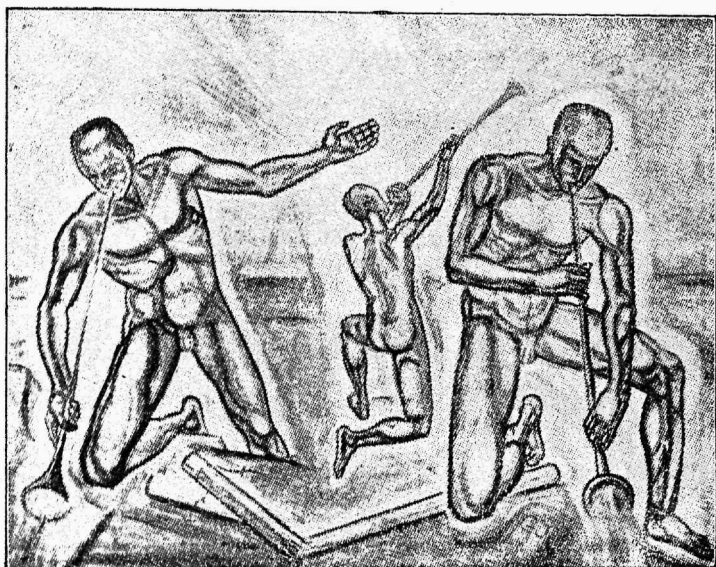
E. Noorsotsialistliku Liidu järgmine kongress

peetakse Tallinnas 29. ja 30. märtsil. Päevakorras pääle jooksva osa Maa ja linn ning Töölisnoorpõlvelikumise ühtlustamine. Kõik ühingud valmistugu osavõtuks kongressil.

Viini Rosenhügeli nimelise
töölalisteasunduse seltsimaja
saali seinamaalid:
Töö õnnistus

Viini Rosenhügeli nimelise töölisteasunduse seltsimaja saali seinamaalid :
Töö õnnistus

Tööline ja masin

Uue talve tulekuga töölis-, töö- ja puhkeaja küsimused on jälle teravamalt esile tõstetud laiemale töölisingkonnist. Oleme sunnitud kuulma järjest, kuis kodanluse esindajad täie häbematuslega hindavad alla meie tööliste produktiivsust ja ühes valitsusega ja kodanliku avalikkusega (ajakirjandus, hiljutine kodanliste proudade kongress j. t.) takistavad karjuvalt vajalikkude sotsiaalsääduste andmist rahvale.

Selliseist etteheiteist ei pea ükski tööline end rabada laskma, eriti noortööline, kes omab värsket julgust ka päälepressivale kodanluse tulunduslikule terrorile vastu seista. Ligemal analüüsil osutavad need süüdistused vaid üldist kodanluse demagoogilist „ausa mängu“ võitlust proletariaadi vastu ja teiseks ühe osa kodanluse rumalust, mis kõige suurema maksvuse omab Eestis.

Kui meie sotsialistidena tunnustame, et inimsoo eduka olemasolu võitluse päämiseks teguriks on materiaalse maailma põhjalik eksploatatsioon vaid ühiskondlikult kasulik ja tarvilikus töös, siis peame ka oma ühiskondliku korra eest võitlemisel ja teotsemisel sellele sotsioloogilisele säädusele omistama suurima tähelepanu. Pole ükskõik kuidas, kunas ja milliste vahenditega töötatakse. Plaanikus ja teaduslikkus nagu igal alal, nii ka töö organiseringimises tingivad saavutatavad resultaadid. Ja näeme, et ühiskondlikus evolutsioonis on kaaluv koht n. n. tehnilisel kultuuril ja selle arenguastmel (selle hulgas siis ka tootmisvahendite ja tööorganisatsiooni seisund): tehnilise kultuuri nivoost sõltub ajajärgu produktioon ja iseloom. Loomulik siis, et tehniliste töövahendite täiuslikkuse aste ja tööorganisatsiooni haarab töölisi kui tegelikku töötegitajat kõigis tema eluavaldusis. Sellest tuleneb töötavate hulkade suhe kaasaegse ajajärgu kultuuri ja selle edenemisele. Olupoliitiliselt on see isegi eitav olnud üldisele paratamatule arenemisele ja eriti masinakultuuri täienemisele (19-sajandi masinahävitajad), nii et praegugi võib kuulda vähemarenend töölishulkadelt vaenu tehniliste edusammude vastu sel määral, kui need ähvardavad uute tööliskadade tänavale paiskamist tööpuudusel inimtöõjõule. Ent tänapäeva teadlik tööline asub jaataval seisukohal masinakultuuri arenemisele ja nõuab tootmiselt masinate vabastatud inimtöõjõule elamisvõimaluste saavutamiseks sotsiaalsääduste abi, mida proletariaat pole kuskil maal saanud kodanlaste armust, vaid oma jõududega on pidanud võitlema kätte ja tavaliselt küllalt puudulikult. Ja seda täie õigusega, sest elamiseks on õigustatud vaid see, kes loob väärtusi inimelunõuete rahuldamiseks, kes on kasulik ühiskondlikult. Ja tööline on seda. Kui aga töölisel pole võimalik toota niigipalju, et end elatada praegustes lahedates oludes (teatavasti teaduslikult on kindel, et maakera suudab elatada inimesi mitmekordselt rohkem kui praegu), siis on selles süüdi ainult valitsev tulunduslik süsteem, kapitalism.

Tulemusi anda võib ainult võitlus kodanluse vastu, ja mitte võitlus paratamatu ühiskondliku arenemise vastu, milleks on püüde takistada tehnilise kultuuri edenemist, mida ometi väga vajame ka sotsialistlikus tulunduskorras. Nii on teadlik tööliskult väljas ka kultuuri tõusu eest, teades, et mida paremad on tööriistad, mida parem on tööorganisatsioon, seda rohkem langeb ühiskondlikult vajalike tarvete valmistamiseks tarvisminev inimtöõjõu kulu ja seda võib rakendada kaunistate ja kõrgemate sihtide teenistusse.

Teisalt teame, et ka osa kapitaliste on alaliselt otsimas uusi produk-

tiivsemaid masinaid ja töömeetodeid, sihiga suurendada oma sissetulekuid ja vabaneda inimtööjõu tarvitamisest. Seejuures ei liiguta neid põrmugi tööliste järjest kasvavate suurte tööta reservide saatus. Vastupidiselt on aga tulunduslikult arenematuil mail. Siin valitsev kapitalism püüab võistelda odava inimtööjõuga masinaproduktiooni vastu. Selle olukorra sobivaimaks näiteks on Eesti taolised maad, kus tööliste väljakurnamine on lõpulik just halbade, vanade ja vananenud masinate tõttu.

Ei taha Tayloriga või mõnede teist arukat suurkapitalisti kuulutada miskiks sotsialistlikuks ja tööliklassi suurmeheks, kuna teame, et taylorism on mõeldud kapitalistliku korra säilitamiseks ja leiab rakenduse armutuks proletariaadi eksploatatsiooniks. Teame ju, et Ameerikas, kus see töösüsteem triumfeerib, suurtööstused on ka tööinvaliidide suurtööstused, ja nii 40 aastane mees loetakse sääl juba töövõimetuks. Kuid ühiskond vajab elatumiseks tööd, ja taylorism on tööprobleemi õnnelikult lahendanud. Aga hoolimata kapitalistidest, tayloristliku töösüsteemi kapitalistlik, ainult profiiti teeniv rakendus kisub kapitalistliku ühiskonna agoonilisele kriisile, mis võimaldab omakorda sotsialismi efektsele teostamisele asumise.

Võitlus selle teadusliku ja plaanika töösüsteemi kapitalistliku rakenduse vastu on loomulikult tööliklassi ülesanne. Seejuures aga teame, et selle süsteemi *sotsialistlik käsitlus* võib anda suurepäraseid tulemusi inimühiskonnale vajalike väärtuste tootmisel, mis mõttes taylorism on leidnud ka sotsialistidelt õigustuse, eriti Eesti taolistes maades, kus kapitalistid on tulunduslikult veel nii mustasajalised või kirjaoskamatud, et nad ei mõista uute töötamisviiside ja töötamisvahendite paremusi, ja kuna ka tööliklass siin on küllalt nõrk selleks, et oma tänapäeva elujärje parandamist kätte võidelda ja sellega sundida vabrikante ja ettevõtjaid tootmisvahendite uuendamisele, siis on nende maade sotsialistidel veider ülesanne rõhutada ja isegi teostada siin seda, mida mujal kapitalistid ise teevad.

Seepärast maha iga ettevõtja ja nende käsik, kes heidab ette töölistele laiskust. Kui on mõnel üksikjuhtumil tegemist väheproduktiivsusega, siis ainult ettevõtjate tehniliste konksude tõttu (nagu hiljuti selgus tekstiiltööstuses), senise näruse „sotsiaalpoliitikaga“ jõuetuseni nälgutatud ja külmetatud tööliste jõu lõpliku väljakurnamise tõttu, ammugi ealt ja tüübilt vananenud tööabinõude juures. Metsik nõue: alatoitluses ja peaaegu ulalusetu tööline olgu kõrgeimal määral — vahest ka kõrgeima inimeani — füüsiliselt produktiivne.

Selle ülekohtu vastu seame terava võitluse kapitalistlikus korras. See pole võitlus ainult tühja kõhu täitmiseks. See on kultuurivõitlus. Kui koomiline see näibki, ent tööliklass peab võitlust eestkätt töötamisvahendite — masinakultuuri tõusu eest, ehkki ta ei oma midagi päale tööjõu. Tugev töölikond, kes suudab võidelda kätte suurema osa oma loodud väärtustest, sunnib seega võtma tarvitusele paremaid tööriistu. Näiteks 1792. a. orjade streigi tõttu puuvillatööstuses oldi hädaga sunnitud leiutama masinat, mis tegi sama tööd 180 korda suurema produktiivsusega kui inimtööjõud.

Töö teaduslik ja ratsionaalne korraldamine on sotsialistliku ühiskonna eeldusi, millist mõtet peab iga töölisnoor, eriti ametiühinglane ja noorsotsialist, kandma oma selgitavas sõnas oma klassikuulujatele kui ka nõudvais tegudes kapitalistlikkude ettevõtjate vastu. Kahtlemata võiduteele astub see ühiskondlik rühmitus, kus kõige paremini silmas peetakse tööjaotuse ja koostöö edukust

Miks sead pandi pensionile ja töötute lapsed jäeti leivast ilma

Igalt inglaste poolt söödud puhastverd eesti isamaaliselt peekonsealt maksetakse riigikassast 10 krooni ligi. See ei ole taevast teab kui suur summa, sest üks põllumeeste kindral saab üksinda kuus niipalju, kui neljakümne paremasse maailma saadetud sea eest ligi maksetakse. Kuid sigu on rohkem kui kindraleid, ja sellepärast tulevad sigade pensioni summad siiski kaunis aukartust äratavad. Eelmisel aastal tapeti ligi 27.000 peekonsiga. Juurdemaks teeks seega aastas 27 miljonit senti, kui pensionäre arv ei suurene.

Miks on peekonsiga saanud kangelaseks, kelle teeneid hinnatakse samuti kui kindralite omi?

Selle eest peame tänama poliitilisi tapamaju. Eksiarvamiste ärahoidmiseks peab tähendama, et jutt ei ole mitte tapamajadest, kus hävitatakse poliitilisi vastaseid, vaid kus, vastupidi, tapetakse isamaalise toiduga üleskasvatatud harjasloomi, kellele keegi ei saa ette heita vastuhakkamist maksvale korrale. Juba nende värv tunnustab nende poliitilist ustavust. Nad on rõhuvas enamuses valged, mõni üksik must. Olgugi, et kolmas rahvusline värv, sinine, puudub, ei saa siiski ühelegi neist ette heita, et ta kunagi punane oleks olnud.

Tapamajad on poliitilised sellepärast, et neid asutavad ja kasutavad kodanlised poliitilised erakonnad oma tuusadest direktoritele palkade maksmiseks. Kuna erakondi palju, siis on ka tapamaju rohkesti, direktoreid muidugi veel rohkem. Keda aga vähe, need on sead. Neid on vähe kui tõsiseid aristokraate kunagi. Sellest ei hooli erakonnad. Samuti kui tööerakond seadis valimiste eel üles loosungi: „Kõik hääled tööerakonnale“, püstitavad kodanlised erakonnad üksteise võidu nõudmisi: „Kõik sead põllumeeste kogudele!“, „kõik sead asunikude, riigirentnikkude jne. liidule!“. Tööerakond on juba ammugi oma vaimlised huvid ühendanud sigadega. Saaremaal võtavad sigade ülesostjad ühtlasi ka tööerakonna häälekandja tellimisi vastu. Kristlased on ainukesed, kes lepivad vaid usklikkude tallede pügamisega. Samuti on rahvaerakond baptistide ja muude vaimulikkudega eesotsas kuulutanud lambakasvatuse nii issanda meelepäraseks kui ka isamaaliseks teoks. Teised suuremad erakonnad püstitavad aga oma tapamajad vastavalt enda kaalule ning tuleviku kavatsustele nii mahukad, et kogu vabariigid sead igaihes neist oma õndsas otsas võiksid leida ja ruumi veel jääks ka teiste maailma rahvaste sigadele. Nii on meil siis saanud sena neli tapamaja, mis võivad aastas saata sinna, kust pole enam tagasitulemist, 240.000 siga. Seda teed käisid aga 1929. aastal ainult 26.938. Palju oli kutsutuid, kuid vähe neid, kes tulnud.

Direktorid ei võinud aga sellepärast vähema palgaga teenida, et sigade juurdekasv sama kahanevat kalduvust näitas kui rahvaarvugi oma. Muidugi ei saanud nad igamees 125.000 sularahas kuus, päälle selle muud soodustused, nagu endine tööerakondlasest riigivanem ja rahaminister härra Kukk Diskontopangas seda sai. Nende ülesannete hulka ei käinud katmata tšekkidega opereerimine. Kuid oma 50.000 kuus peab korralik direktor ikkagi saama; vastasel korral heidetakse ta direktorite seisusest välja. Kasvasid võlad ja ulatasid umbes 180 miljonini. Kapital, mis on mahutatud tapamajadesse, tegi iga teise ilma saadava

Genfi väevähendamise konverentsill
Samm edasi, kaks tagasi... rahu poole

Kümme aastat fašismi Itaalias

Prantsuse kodanlus puhub
rahupasunat

Käthe Kollwitz

Sõja piinad

sea kohta umbes 7000 senti. Kapitalistlikus maailmakorras on aga protsendi maksmine kapitalilt üks selle maailmakorra alustugedest.

Muidugi on ka erandeid. Eestkätt isamaalaste jaoks igasugustest rahvustest, kellele riiklikkudest pankadest esiteks ohtralt antakse ja siis hiljem sajad miljonid kustutatakse. Nende suhtes ei luba juba viisakas toon protsentide maksmisest rääkida. Seatapjate ordu rüütlid ei olnud aga õigel ajal riigipanga rahadele jaole saanud. Ainult 54 miljonit oli neil korda läinud säält saada, ja see tegi ainult veidi üle veerandi kogu võlasummast. Selletõttu moodustasid võlaprotsendid kulude kogusummast: Tallinnas 27%, Tapal 28%, Võhmas 21% ja Tartus 34%.

Võeti küll sigadelt matti niipalju kui võtta saadi. See ulatas kuni kolmandikuni seahinnast (22—30%). Kuid kulud oli suuremad. Vaja oleks olnud võtta rohkem. Poolt seahinda aga kulude katteks võtta ikkagi ei saa. Siis ei oleks keegi oma siga tapamajja toonud, ning oleks direktoreid tulnud rohkem kui sigu. Kasvasid puudujäägid. Sellepärast pidi appi tulema riigikassa ja osa puudujääki, umbes 10 krooni sealt, enda kanda võtma.

Kuid seda on siiski veel vähe tapamajade päästmiseks. Et vabaneeda esialgul protsentide ja hiljem ka võlgade maksmisest, võetakse Maatulunduskapitalist 83 miljonit. See summa on juba ilusasti jaotatud: Põllumehed saavad „Estonia“ jaoks Tallinnas ja Tartus 48 miljonit, asunikud ja tööerakond Tapa ning Võhma tapamajade jaoks kokku 35 miljonit. Endiste 54 miljoniga kokku oleks kogu armas Eesti rahvas peekonssigade tapmise lõbu eest seega 137 miljonit ligi maksnud. Kui riigikassal ja maatulunduskapitalil näpud poleks põhjas olnud, siis oleks ka puuduvad 43 miljonit antud. Arvatavasti antakse aga seegi summa lähemas tulevikus.

Eestis on üle 100.000 talu. Peekonsigu tapeti elmisel aastal umbes 27.000. Mõni suurema talu omanik on kindlasti rohkem kui ühe sea tapamaja kaudu isamaa ning inglaste altarile ohverdanud. Kui ainult talupidajad maksaksid kinni peekonipensiooni ja tapamajade laenu, peaks ka vähemast 73.000 talupidajat 27.000-le ligi maksma. Riigikassat ei täida aga mitte ainult taluomanikud ja maapidajad, vaid ka riigiametnikud, töölised ning teenijad. Maapidajate tulumaks arvatakse umbkaudu tiinude järgi välja, palgasaajate tulu on aga maksuinspektoril viimase sendini teada. Kõrgete tollide tagajärjel peavad nad täitma nii suur-töösturite kaukad kui ka riigikassa ühtlasi. Isamaa kasuks kroonuviina tarvitamise võistlevad ka kõik seltskonna kihid ohvrimeelselt üksteisega. On töölisest kodanik maksnud oma maksud ja võtnud oma napsud, siis on task tühi. Kust enam midagi võtta ei ole, sealt peab surm ka tühjalt tagasi minema. Kavatsetakse sisse säada uus läbikäigumaks, mida iga kaubatarvitaja peab tasuma. Kui ag tühja tasku kusagilt midagi juurde ei tule, siis ei saa säält ükski läbikäigumaks ka midagi võtta. Ei aitaks isegi järelmaksuga viinamüügi sissesäädmine. Võib olla suureneks ajutiselt viina läbimüük siis, kui riik oma ametnikkudele palka hakkaks maksma natuuras, kroonu viinaga. Praegu igatahes on riigikassa tühi, ja siin tulemegi põhjuse juure, miks töötute lapsed jäeti leivata.

Riigikassast võeti viimased raasukesed sigade pensioniks ning tapamajade direktorite palkade maksmiseks, ja sinna ei jäänud enam kuigi palju järele.

Peab tähendama, et kodanlistele härradele meeldivad sead palju rohkem kui tööta töölised. Nad tunnevad endid neile saledatele ja sihva-

katele, parajati rammusaks söödetud neljajalgsetele hingeliselt palju lähemal olevat, kui näljast ja viletsusest kõhnaks jäänud tööliste lastele. Mis on kodanlikes ühiskonnas tööta tööline väärt, võrreldes eksportseaga. Teda ei saa Inglismaale saata, tema teise ilma saatmiseks ei saa ka mingisuguseid uusi direktoreid ametisse seada.

Sellepärast ei ole imeks panna kui, pika Pontsiuse juurest Pilatuse juure käimisega ning lahingute lõomisega Riigikogu rahaasjanduse komisjonis saadi paarkümmend miljonit. Kas töötatöölise toetamiseks? Ei. Neile töömuretsemiseks näljapalga eest. Õieti — tööta tööliste kurnamiseks. Andmed näitavad, et hädaabitööde krediidi abil tehtud tööd tulevad riigil ja omavalitsustel odavamad kui ettevõtjate kaudu neid tehes. Tööd, mida tehtakse hädaabitööde krediidist, on kõik hädatarvilikud. Selle asemel aga, et neid töid teha harilikul viisil ja sellega tööpuudust ära hoida, korraldatakse neid nagu mingit armuandi, kui nälg juba hakkab töölisi meeleheitele viima. Siis on nad nõus igasuguse palga eest tööle hakkama, sest nad ei suuda kauem näha kodus nälgivaid lapsi. Kuid ka neid töid ei jätku kõigile töötuile. Ühes majandusliku kitsikuse suurenemisega kasvab töötatöölise arv järjekindlalt ja kohutavalt iga päevaga. Summad aga, mis on määratud töö muretsemiseks, kahanevad. Eelmisel aastal, kus tööpuudus oli vähem, anti üle 50 miljoni tööde korraldamiseks, käesoleval aastal saadi suure vaevaga 20. Tapamajad ja sigade pension on summad ära söönd.

Tahab tööta tööliste toimikond korraldada koosolekuid, et ühiselt otsida abinõusid oma häda ja viletsuse parandamiseks, siis keelatakse see. Inimesed aetakse laiali, ratsahobustega sõidetakse neile otsa. Toompäale lubatakse tulla ainult Karksi nuumeeste saatkondi. Neid ootab riigivanem kannatlikult, kuni härrad hääks arvavad ilmuda, et temaga armulikult rääkida. Töötatöölise saatkond ei saa aga igakord palgest palgesse ministritki näha, ja kui see lõpuks riigivanema juurde pääseb, kuuleb kõrgemalt poolt suurimat riiklikku tarkust soovituse näol: Kui nälg kallale tuleb, siis sööge sealihä, see on nüüd odav. Töötatöölisele endile on aga keelatud isegi Toompää suunas liikuda.

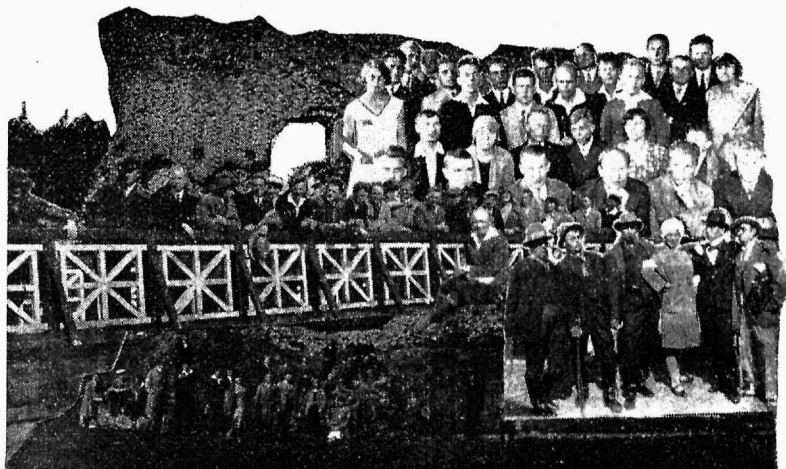
Ainukene hele täht selles mustas mure taevas on teadmine, et lähemal ajal veel karta ei ole munade pensionisääduse maksmapanemist. Poliitilised munaärid, kelledel väljaveoks monopol, teenivad nädalas umbes 3.600.000. Saavad igalt munapaarilt 10 senti vahekasu. Kuna munade jaoks tapamaju pole vaja sissesäada ega selleks kapitali investeerida, siis jätkub esialgul neist miljonitest, mis igal nädalal sissetulevad, direktorite palkade maksmiseks.

Põhisäädus ütleb: Kodanikud on üheõiguslised. Kui tööliste jaoks see üheõiguslus selles seisab, et temale ratsahobusega otsa aetakse, kui ta tuleb tööd nõudma selleks, et oma nälgivatele lastele süüa muretseta, siis ei saa sellest järeldada, et niiviisi just tulebki üheõiguslust teostada. Majanduselu korraldamine peab vastama õigluse põhimõttele. Missugused need põhimõtted tegelikus elus, seda nägime eespool.

Pühakiri ütleb: Kellel on, sellele peab antama. Seda tehakse meil igal sammul. Järelikult pühakirja täidetakse ja see on kõrgem põhisäädusest.

Kuid võidakse ka õigusega vastu vaielda: Kus on põhisääduses kirjutatud, et inimesed peavad sigadega üheõiguslised olema. Põhisäädus ei keela anda sigadele suuremaid õigusi, kui kodanikkudele, ja sellepärast on meil tekkinud lisaks eesõigustatud 10.000-lise kodanlise koorekihile, eesõigustatud 27.000-line peekonsigade kiht, kellele pensioni maksetakse.

Tõsi küll, põhisäädus ei nõua ka, et see pensioni maksmine sünniks töölislaste leivaraasukeste kärpimise arvel. Kuid siin võetakse põhisääduse õige mõtte seletamiseks pühakiri appi, mis räägib sellest, et lastelt võetakse leib ja heidetakse koerte ette. Meil võetakse töölislastelt leib ja heidetakse see sigade ette. Kui piltlikult võrrelda olukorda, võib öelda: Mujal söövad inimesed sigu, meil aga söövad sead töölislapsi, hävitades nende tervist ja elu.

Tallinna noorsotsialistide külaskäik Viljandi seltsimeestele

Augustis oli see suur kokkusaamine, millest võisid osa ka Põltsamaa seltsimehed. Oli kavel-selud suur vabaõhupidu, milleks oli valmistatud Lapua-revüü pastlajõuismis narmimiseks — kuid see jäi pidamatu ränga vihma tõttu. Pildil üksikuid gruppe — pääle kõlgt vastutaja Tallinna ühingu sõidu eest, kes kõigutab muretult jalgu ega teagi, et Paide kordnik tegi ränga protokoll — laulmise pärast.

Kuidas võita noori?

Meie vanad seltsimehed on võidelnud kätte vabariigi ja ütlevad õigusega: *meie* vabariik. Vabariik tähendab monarhia kõrval suurt edusammu ja annab tööliklassile suuri soodustusi. Ta on aga siiski *klassiriik*, nagu monarhiagi, ta on samm edasi, aga mitte meie eesmärk. Meie eesmärk on palju kaugem. On töölikond purustand monarhia, siis kõrvaldab ta ka vabariigi, et see asendada klassideta ühiskonnaga. Mitte seisma jääda, vaid edasi; mitte edasi ehitada, vaid kõrvaldada tänapäeva süsteem! See on noorpõlve vaim. Meie partei leiab jälle tugevamat poolehoidu noorte hulgas, kui ta oma töö keskpunkti asetab suuremal määral kui viimaste aastate kestes sotsialismi suure idee.

Siin on suur ülesanne! Noorsotsialistid peavad saama vahelülis väljaspoolseiva noorpõlve ja partei vahel. Meie peame otsima ka uusi propagandameetodeid, et noorpõlve tõmata partei juurde. Sest noortega saame ka uusi ideid, mida julgeksin märkida *meie* ideedena.

Kurt Bienwald,
olukorda Saksas hinnates.

Raks nädalat sotsialistlikus ühiskonnas

Reisimärkmeid Innsbrucki noorsotsialistlikust suvikoolist.

Elmises numbris tõime teate SNI suvikoolist. Allpool avaldame sellest osavõtnud ENL-u esindaja reisi-muljed.

Kolm öödpäeva on ju iseenesest tühine aeg, kuid kui oled selle aja jooksul vintsutatud raudteevaguneis (proletaarile on seegi raudteesõit luksuseks, rääkimata veel magamisvagunist!), vahepeäl Varssavis mõne tunni olnud streigikeerises ja Poola õilsat riigikorda austades kergitand ilusasti mütsi Pilsudskit ja ta hobust kujutava pronksmüraka ees (sest mis veetlust võiks olla selle tegematajätmise pärast sattuda vangi!), kiirustand tulisijalu Viini Idajaamast Läänejaama, et nautida edasisõites tundidekaupa Tirooli võrratultkauneid hilissuviseid panoraame jne. jne., siis ohkad lõppeks, kui mitte nagu Tuglase „Hingemaa“ koolmeister makera raskusest, siis kolmepäevase reisi raskusest ja väsitavusest kindlasti.

Ohkan siis sedasi ja, upitades seljakotti, vaarun välja Innsbrucki jaamahoonest, ahmin läbematult õhtuse Tirooli päälinna karget ja kuidagi eriti mugavana tunduvat õhku, lasen end piserdada lähedaloleval fontäänil ning asun otsima suvikooli bürood.

Leidnud töölismaja, selgub, et olen hilistund ja otsitav büroo on juba kolind mägestikku, kooli asupaika. Astun sisse raudteelaste ametiühingu tuppa, vanad, hallpäised seltsimehed võtavad südamlikult vastu ja kuulnud mu päritolust, asetavad mind pikutama diivanile (ju mu välimus ikka nii „läbi“ näis). Telefoneerivad Hungerburgi, kus pidi asetsema mu reisisiht. Mõne aja pärast jõuabki säält mulle saatja kohale.

Tõuseme pikaldaselt köisraud-teevagnis ülespoole. Alla jääb sirama linn õhtustes tuledes. Nagukimp kalliskive, köidetud laia, sinise paelaga — Inni jõega.

Baloušek

Töötatöölised

800 meetrit. „Hungerburgstation!“ hõikab konduktor. Astume maha, sammume mõned minutid ja pöördume kaunisse villasse, mille ukstel ilutseb silt „Kinderfreundeheim Seehof“. „Siin see kool ongi“, selgitab mu jutukas saatja eht Tirooli murrakus.

„Lapsed“ ja „õpetajad“ on parajasti õhtusöögil. „Seltsimees Eestist on jõudnud kohale“, esitellakse. „Oo, Freundschaft! Freundschaft!“ Erich Ollenhauer võtab oma mustaraamilised prillid eest, pühib neid hooliga, vaatab kui imelooma ja süleleb mind siis tugevasti: „Arvasime juba, et sa ei tulegi!“ — Tuleb emalik ja hõbejuukseline pansiooniperenaine: „Estland? Wo ist Estland?“ „Ach, dort oben“, vihjatakse. — „Taevast tuli jah“, naerab lõbusalt pikk norralane Bjarne Braatoy ja raputab vägevalt mu kätt. Perenaine aga ei näi taipavat midagi, et jutt on maa-kaardist, haarab õlgukehitades mu käealt ja juhatab „taevapojale“ vanitoa. Jookseb veel järgi üks tütarlaps: „Sõprust, naaber! Mina olen Lätist!“ Selgub, et see on Elza Rusmanis, Riia seltsiline.

*

Iga päeva ennelõunad olid pühendatud töökoosolekuile. Refereerisid nimekad töölis- ja noorsooliikumisetegelased, huvitaval ja vaimukalt. Abiks raamatud, kaardid, tabelid, seinatahvel jne., nagu kunagi koolis. Läbirääkimised, vaidlused keetsid sageli mitu ja mitu tundi — kümne maa esindajail on igal öelda midagi uut ja avaldada oma eriarvamust. Diskussioon jätkus vaheaegadel ja söögilauaski.

Hulgast ettekandeist huvitavaimaks ja õpetlikemaiks osutusid Bjarne Braatoy väga põhjalik ja ilmekas referaat Sots. Töölis-Internationaalist ja Erich Ollenhaueri asjalik ettekanne Sots. Noorsoo-Internationaalist.

*

Vaheaegadel mängu, paadisõitused tiigil. Jääb vist igavesti meele üks võrkpallimäng, millest kummalisemat vaevalt kusagil peetud. Võistles kaks uhkete nimedega meeskonda: „Põhjamaa“ ja „Lõunamaa“. „Põhjamaa“, kuhu kuulusid rootslased, taanlane ja eestlane, sai lüüa, kuigi hiiglapikk rootsi Fredriksson ulatas vaabalt vaatama üle võrgu ja tüse taani Johs Hansen täitis üksi mitme mehe aset. Kuid „Lõunamaa“ oli väga temperamendikas: säälpool ei piirdunud mitte üksi palli üle võrgu löömise, vaid... õhhh Pokorny ja austerlane Felix Kanitz upitasid ühisel jõul ka väikesekasvulise itaallase Elmo Patocchi üle võrgu! Põhjendasime oma kaotuse soomlaste puudumisega, mispääle „Lõunamaa“ naeris: „Meil tuleb abi Lapuast!“

*

Meenub ühe puhkepäeva varahommik. Öösel sadas tihedat vihma, hommik aga saabub oivaline.

Mägedes on sadand lund — Alpide kõrgemad tipud ümberringi kirendavad silmipimestavalt hommikpäikeses. Hungerburgis siiski on veel nii soe, et askeldame särgiväl.

Võtame suure punase lipu ja ronime lähidase vaatetorni otsa. Sääil lehvib, ei tea kelle poolt pandud, Tirooli puna-valge plagu (neid on näha kõikjal!) Vahetame lipud ja punase kanga tõustes laulame innustunult kaugesse mägestikuõhku mitmekeelse noorsotsialistide laulu „Me võitlusvennad valvel...“ Alla koguneb sadasid inimesi, päämiselt turiste, keda sääil liigub karjade kaupa. Mõned laulavad, pead paljastades, kaasa, teised vaatavad päransilmil vana, keskaegse torni otsas lehvivat veripunast kangast ja noori, eksalteerund inimesi. Hetk oli pühalik.

*

Rännak mägedesse. Sõidame spiraalina keerleval mägestikurongil Fulpmesi linnakesse, Stubaiorgu, säält algame jalgsimatka „lumiste kõrguste poole.“ See pole kerge töö, kuid lõbu on küllalt. Uljaid laule, nalju. Peatused alpihüttides, et süüa ja puhata. Pikk, musta keebiga hollandlane Jan Peters kaotab tasakaalu ja hakkab veerema järsku mäeserva mööda alla. Sellest ajast pääle ta ei kuule muud nime kui „Lendav hollandlane“.

Jõudnud igilume piirkonda lööme laagri üles ja hakkame lumesõda tegema (näete, armsad kodanlased, ka „sotsid“ ei tule toime sõjata!). Vahepääl üks ja teine innustuvad ja peavad tuliseid kõnesid. Mõjuv pilt gletšerite rajal, kaks ja pool tuhat meetrit kõrgel. Võimsad hõiked ja kirkad laulud kajavad orgudes ja kuristiktes. . .

Rahvusvaheline suvikool

Vasemalt kolmas — Adolf Vallentheim (Rootsi liidu esimees), neljas — Erich Ollenhauer (Internatsionaali sekretär), seitsmes — Johs. Hansen — (Taani liidu esimees), üheksas — Paul Rummo; habemik — Itaalia esiedaja Elmo Palocchi, ees keskel — Elza Rusmanis (Läti); tema taga — Emmy Freundlich (Austria), rahvusvahelise ühisestelise liidu lektor.

Korruga märkame, et rootsi hiiglast Fredrikssoni pole kusagil. Ollenhauer arvab, et jäi päädpidi ülespoole pilvi, eksis ära ja läks kogenemata üle Itaalia piiri Mussolinile külla! Pärast selgub, et vaid süda oli tal pisut eksind: leiame ta armastusväärselt rootsi-saksa segakeelt murdvat „Knappenhütte“ omaniku tütreaga.

*

Päevad möödusid mittu ja lõbusalt, täis soojust ja seltsimeheliikkust. Jõudsimme nende jooksul omandada palju teoreetilisi teadmusi, kui ka külastada muuseume, teatreid, tehaseid, ujulaid jne.

Ilusaim aga kõigest oli lõppakkord — suur miiting ja lahkumisõhtu.

Innsbrucki noorsotsialistlik ühing palus oma miitingule, mis toimus suures „Kuldse Päikese“ hotellisaalis, kõnelema kõikide maade seltsimehed, kes võtsid osa suvikoolist. Õeldi palju sooje sõnu mitmes keeles ja dialektis, lehvivate punalippude all. Poolteist tuhandepäine kuulajaskond — ja selle moodustasid enamuses noorsotsialistid oma imposantses vormiriietuses — läks nii tuliseks, et ei suutnud minna laiali miitingu lõppedeski, vaid tuldi saatma meid, „koolilapsi“. Moodustus võimas rongkäik,

mis lippude lehvides ja vägevaid revolutsioonilaule laudes liikus läbi öise linna. Piserdas sooja vihma, inimesi liitus tänavailt rongiga, tuju oli ülev. Keegi polnud seda kavatsend, veel vähem kusagil politseiasutises registreerind: kõik toimus improviseeritult. Ometi ei karjutud „karauul!“ ega katsutud ajada laiali inimjõuku. Ja see ometi sündis Tiroolis, mis on tuntud tagurliisema nurgana Austrias, Innsbruckis, kus parlamendi valimiste ajal asetati kahurid mägedele „neetud punaste“ hirmuks! Tarvitseb siin tuletada meele Eesti traditsioone tänavademonstratsioonide puhul!?

*

„Kooli“ viimane õhtu kujunes eriti liigutavaks ja südamlikuks. Ei tahtnud lõppeda reipad revolutsioonilised laulud, seltsimehelikud keskustelud, võimsad käepigistused. Nende ridade kirjutaja oli sunnitud ühes čehhi ja läti seltsimeestega varemmineva rongi tõttu lahkuma pisut enne teisi, sinnajääjad kõik koos saatsid meid jaama. Mõlemipoolse „Sõprus!“ hüüete ja laulu „Julgesti, vennad, nüüd tööle!“ kajades liikus rong ööpimedusse.

Kiirrong rappuv sööst jättis sekund-sekundilt kaugemale taha kauni Tirooli päälinna. Kuid sääl omandatud elamused ei kaugene: need kristalliseeruvad kolmeskümmes südames igas Euroopa nurgas. Kristalliseeruvad, kasvavad ja — haaravad juure ikka rohkem ja rohkem uusi südameid meie miljonite-suurusesse peresse.

AIN RANNALEET

Lõpetus

*Oi tumehallid kasteheinad
ja piparmündi lilla nupp...
Oi suviõised soojad leinad
ja kullakarva kullerkupp.
Ma rahutu. Mu süda raske.
Mind endi keskele te laske,
Sääl hingam vaikset väsimust.
joo allikkarsket lahutust.*

*Maakeral võitlust on nii palju.
Kes nõrk on — pole võitleja.
Aeg, raudset tahet küpseta,
meid kindlaks tee kui Soome kalju.
Kuid siis kui juhtub vaba tund,
kui pole öösi kaua und,
siis tulen jälle — kauged männad
ja sametised oravhännad...*

Epiloog

poeemist „Veli“ (Leningrad 1927).

Poisid ja tüdrukud meie ühinguis

Tahame meie juurde tulnuid haarata terveina. Nad ei ole ometi ainult liikmemaksu maksjad, agitaatorid, funktsionäärid, võitlejad, nad on ka noored inimesed inimlike tungide ja omandustega. Neil kõigil on oma „eraelu“, ja otse see on sotsialistliku noorpõlveliikumise ülesanne olla abiks ka puhtasti inimlikes ja isiklikes olukorras.

Noortel sotsialistidel ärgu olgu vahet „avaliku“ ja „eraelu“ vahel. Sellepärast meie ei tohi jätta tähelepanemata seda iga noore inimese tähtsaimat probleemi.

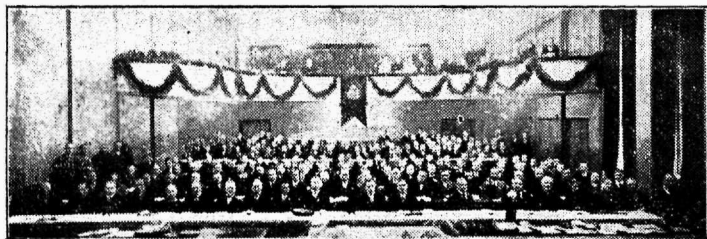
Mida võime teha? Esiteks peame hoolitsema, et kooli ja vanemate poolt täiesti hooletusse jäetud suguline selgitustöö aidataks meie juures järele. Igas ühinguis peaks keegi sotsialistlik arst korra või kaks aastas kõnelema sugulust, sigivuse takistamisest ja suguhaigustest.

Peame vabastama oma ühingu vaimse elu naljaheitmistest, mis riiavad sugulisi nähteid.

Teine tähtis nõue on tüdrukute täieline üheõigustamine meie liikumises. Poisid ei või näha igas tüdrukus kõigepäält sugulist olendit vaid seltsilist, kaasvõitlejat. Ometi mitte ainult ei ole sugugi soovitav, et poiss, kes õpib tundma tüdrukut ja võidab ta armastuse, kohe hakkab mõtlema viimsest, kõige lähemast ühendusest. Senni on veel vaimse lähenemise astmeid küllalt palju, alalise vastastikuse tundmaõppimise ja ikka tugevamaks muutuva armastuse astmeid! Ja teeme endale suurt rõõmu, austades neid astmeid, mis suurendavad, puhastavad ja õilistavad meie armastust, ega jätta ühtki vahele.

Esimene ülesanne on taktitunne noortele inimestele, kes armastavad üksteist ühingu piirides, peame hoolitsema sellestki, et meie ridades ei ole midagi, mille järgi igaüks võiks arvata, et meie juurest peaks otsima „tutvusi“.

Ei! Kui kaks inimest annavad end täieliselt teineteisele, siis elagu neis juba tahe kuluda teineteisele kogu elu. Loomulikult üks neist või mõlemad võivad tulla otsusele, et nad ometi ei kuulu kokku ja siis nad mingi lahku vastastikuses lugupidamises. Kui kanname oma südameis selget ja puhast vaimustust sotsialistlikule ideaalile, kui sotsialism on meie elukujundav ideaal, kujundame kaunimaks ja puhtemaks ka sugulise elu.

Soome sots.-dem. viimane kongress

Raamat puhkeaja vahendina

Nii ei ole siis kaugeltki ükskõik, kuidas lugeda. Aga veel tähtsam on küsimus mida lugeda?

Ka raamatutel on oma ilmekus, iselaad ja omapära, samuti nagu inimestel igaühel on oma elurütm ja sammutakt. Ühed mõjuvad süngelt, rõhuvalt, jõudu ja ettevõtlikust halvavalt, nagu viibimine vinguses toas. Teised selle vastu mõjuvad meeleolu ülendavalt, ergutavalt just nagu ilusa ilma hommikune kargus.

Et raamatud mitte looduseesemed ei ole, mida paratamatult nii võtma peab nagu nad on, vaid inimese vaimutöö saadus, siis võib neid esiteks valida nagu iga teist töösaadust ja teiseks võib esitada valmis-tajale nõudmisi...

Tõuseb küsimus mida valiku juures mõõdupuuks võtta? On kirjan-duse valiku suhtes üldse mingi objektiivne mõõdupuu mõeldav?

Isiklikult kaldun arvamisele et *on*.

Eelistan raamatuid, mis mõjustavad inimolevuse põhijooni — keha ja vaimu nõuetele vastavat elukoraldust. Kõigi inimolevuste põhijooneks on enesehoitung ja püüdmine inimliku loomu täieliku jõuarenemisele. Teiste sõnadega — elu ise.

Väljamineks seisukohast, et elu eesmärk on elu ise, et elu keskpunktis seisab inimene ja tema kui terviku ümber keerleb teatud määral — kõik, pean hääks neid raamatuid, mis lugejaid mõtlemisele, oma elust ja ümbrusest arusaamisele viivad, neid äratavad ja tululikkudele püüd-mistele virgutavad. Jõukuse kasvades laienevad elumugavuste võima-lused, mis omakord pakuvad väljavaateid töördõmu ja viljakuse tõu-suks. Olgu inimene missugusest seltskonna kihist tahes, oma olemas-oleks vajab ta peavarju, ihukatet ja toitu. Kui raamat teda selle üle teadvaks õpetab, on tee keha ja vaimu nõuetele vastavale elukorraldu-sele tasandatud.

Keha ja vaimunõuetele vastavas elukoralduses kasvanud inimene suudab endale kindlustada elu tänapäeva ühiskonnas, kus käimas terav võitlus ühiskondliku omanduse ja ühiskondliku võimu pärast. Elame ju teatud maa-alal, teatud poliitilisis ja ühiskondlisis tingimisis. Raamat võib ühiselulisest mehhanismist arusaamiseks paljugi ära teha lahtirul-lides lugejale mitmesuguseid võimu- ja suhete vahekordi. Noortele, kes otsingutes iseäranis kärsitud, võib ta nende arengut kergendada, näida-tes, et kogu ühiskondlik koraldus asetseb alalises muutumises, vana võitleb uuega, ning surev — saabuvaga. Üksik olevus, isik olgu ühiskon-naga paljude niitidega seotud, kui mõni neist elu mõistatuste lahene-misel rebeneb, siis peavad teised teda kinni.

Raamatu looja kirjanik on ju erainimene, samasugune otsija ja elumõistatuste lahendaja. Tema kirjandusline toodang on tema otsin-gute tulemus.

Neis püüab ta hingeeluliste murrangute ja inimlikkude intiimvahe-kordade kaosest tervikut anda, luues kord kuningriike, kord pisikest meeleolude nurgakest või jälle õrna unistuste valda, Ta kannab ühte-viisi oma südames arvutuid linnu ja ülepääsematuid kuristikke. Lugeja omakord otsib raamatust oma „mina“ mis mõnel hetket intensiivse sise-elu tõttu puruks killunend.

Tähelepanelik lugeja võib raamatust leida oleviku olukorras tekkinud ummikust väljapääsuks paljugi tähiseid.

Tähiseid võib raamat anda sel juhul kui ta on tõsine kunstitöö, kui ta on „kõikide inimeste tõelise häduse ja ülesannete tundmise väljendus“, nagu ütleb Tolstoi. Kahjuks ei saa seda paljudest raamatutest ütelda. Hoidun meelega nimesid puudutamast ajal, mil kõrvad aina kumisevad nimedest ja nimedest.

Ernst Barlach

Hardus

Johannes Semper

Hobusekari

Oo see valjatu hooste jooks
üle luha ja loo,
kepjades kapjades minemakipp,
pää kui tikk ja lakk kui lipp!
Lasso milline seoks te hoo,
milline ratsur teid talli tooks?

Teile järgi — ah kurku jääb rõke —
läbi rabast ja soost!
Edasi, edasi, metsik galopp,
tuliste jalge all sammal või sopp,
teile järgi! Ah, kihutushoost
leekima tõmbun otsekui lõke.

Oo see kergete kapjade sõke,
kui on rangita rind,
ratsuriks raju ja kannuseks kirk!
On see kui uuele elule virg,
kui on lood nagu põtketeks pind,
nõtketeks hüpeteks iga tõke.

Äsjailmund kogust: Päike rentsilis.

Tallinna Töölsteaater 1930/31 hooajal

Töölsteaatri tähtsus ei ole niivõrd puhtteaaterlik kui ühiskondlik. Tööliskultuur võib tekkida siis, kui tööliskond on jõudnud teadvusele, et ta ei ole ainult klass iseendas, vaid klass iseendale; kui ta ei võitle ainult oma tulunduslike huvide eest, vaid on teadlik oma ülesandes uue maailmakorra rajajana — loojana. Siis tekivad ka proletariaali kultuuri alged. Teadagi, tõeline proletariaali kunst ja kirjandus lööb õitsele alles pärast ühiskondlikku pööret, mis vallandab proletariaadi eneseavalduse jõud. Kuid ka kodanlikes ühiskonnas hoolitseb töölisklass oma kunstiharrastuste eest, ning siin on töölsteaatritel avar tööpõld lähendada laialisi rahvahulki teatritele, arendada tihedat koostööd kogu organiseeritud tööliskonnaga, leida laialistele töölisklassidele mõistetavaid kunstivorme. Töölsteaater rajagu oma tegevus põhimõttele, et teatrikunst tuleb viia organiseeritud töölisklassi hulka-

Hašeki „ŠVEJK“, Tallinna Töölsteaatri lõmbenumbriks

desse, tuleb rakendada ja ühtlustada kogu töölisklassi võitlusega uue, õiglase maailmakorra eest. Töölsteaatri otsekoheks ülesandeks olgu anda kunstiväärtuslike ettekandeid, kus peegelduks teadlik töölisklass kogu oma eluga ja kust ta võiks ammutada uut jõudu ja saada ergutust eluvõitlusteks. Ta repertuaar olgu sellane, mis sunnib inimesi terasemalt vaatlema ühiskondlike vahetõrke ja sisendaks vaatlejaisse tahte võita kätte olukord, kus töölisklassis avaneb võimalus täielikuks eneseteostamiseks. Kui töölisklass võitleb suureneva reaktsiooni ja päätungiva fašismihäda vastu praegu lõhestatuna, siis olgu tööliskultuuriliste asutuste üheks ülesandeks koondada töölisklass ühte, haarata ja kõita tervikuks ühiste elamuste kaudu, õhutada solitarideedi tunnet.

Tallinna Töölsteaater näib olevat võtnud omaks need juhised. Meie võime märkida püüet leida kokkupuudet organiseeritud tööliskonnaga üheltpoolt ning teadlikku, sihikindlat repertuaari valikut teisalt.

Tänavu sügisene hooaeg avati 12. oktoobril Voltaire'i komöödia „Metsmehega“. Selle tüki valimist avaetendusena tuleb pidada kõigiti õnnestunuks. Voltaire — 18. sajandi revolutsionäär omaaegse ühiskond-

liku korra vastu — on mõistetav veel tänapäev. Voltaire'i mässuvaim „maksva korra“ vastu on sedavõrd jõuline ja sügav, et suudab haarata vaatlejat veel tänapäev ja naeruvääristada tänapäeva „maksvat korda“.

Mõni nädal hiljem anti Hans J. Rehfish'i komöödia „Nickel ja 36 õiglast“, lugu juomarist ja logardist, kes maiste kasude pärast astub vagade kilda ja silmakirjatseb. „Küll vagade elu siin seespidi hiilgab, ehk väljaspoolt nemad küll alatuks läind“ — need lauluraamatu sõnad sobivad nii imehästi siia motoks. Paratamatult tulevad meelde tänapäeva kristlikud härrad, kes võtavad altkäemakse, võltsivad veksleid, vägistavad naise ja löövad lahinguid mammona pärast. Ning näidend on täitnud oma ülesande.

Švejk (Joh. Tõnson)

Novembrikuu viimaseil päevil tuli lavale Jaroslav Hašeki üldtuntu romaani järgi instseneeritud komöödia „Vahva sõdur Švejk“. Selle romaani instseneeringuid on mängitud peaaegu kõigil Euroopa lavadel ning on nüüd jõudnud ka Eestisse. See lavateos viib meid maailmasõja-aegsesse Austria monarhhia pehastund õhkkonda, andes sõjakeerisesse sattunud Švejkile, keda on asund suruma mingid jaburad paragraafid ja veel jaburamad sõjaväele omased tööekspidamised, kraapida välja palju traagikoomilisust. Kuna meilgi leidub ringkondi, kes soodustavad sellase militaristliku vaimu tekkimist, ei ole liigne lasta paista seda vaimu õiges valguses.

Kõik sennised lavastused on leidnud publiku poolt haruldaselt sooja ja elava vastuvõtu. Kõik „Švejki“ etendused on antud täiele saalile, ning piletid on alati enne algust müügilt otsas. Samuti on arvustajad väga

kiitvalt tunnustand senniseid lavastusi ning on eriti rõhutanud mängu kunstilist tasapinda ja näitlejaskonna tarviklikkust.

Etendusi antakse praegu Vana Estoonia ruumes, V. Tartu mnt. 25, millised ruumid teater endale üüris, põhjaliku remondi tegi, eeskujuliku lavavalgustuse ehitas, nii et uued ruumid jätavad kõigiti koduse mulje. Pileti hinnad on ka kõigile kättesaadavad: 10—60 sendini.

Jaauari algul tuleb lavale Leonh. Frank'i draama „Karl ja Anna“, edasi Skvarkin'i komöödia „Võltsmängija“, Fr. Langer'i komöödia „Kaamel, kes läheb läbi nõelasilma“, Stefan Zweig'i komöödia „Vaesemehe talleke“, prantsuse tööliskirjaniku M. Thoreaux' draama „Rahvas, sa magad!“, A. Jakobson'i „Vaestepatuste alev“, A. Upits'i revolutsiooni draama „1905“ uues lavastuses ja teisi.

Tallinna Töölisteraatri sügisene hooaja tegevus lubab loota, et teatri 1930/31 hooaeg on kõigiti viljakas ja hoogne. J. K.

Ratsionaliseerimine ja tööline

„Tehnika ajakiri“ toob ins. G. Jallajase artikli töö organiseerimisest, millega peaksid tutvuma ja millesse peaksid oskama suhtuda ka meie seltsimehed. Esitame siin selle juhtmõtted.

„Inimese tööjõu otstarbekalt kasutamise ja töö korraldamise põhjalikke urimusi on teinud praktilised tegelased P. V. Taylor, H. L. Gantt, Gilberth, H. Emerson, H. Ford ja teised ning hiljem ja nüüd paljud Euroopa autoriteetid, milline vool sai alguse Ameerikas juba aastat 40 tagasi. On välja kujunenud n. n. „Taylori süsteem ehk talyorism“ — kitsamas mõttes, ja „töö teadusliku organiseerimise õpetus“ üldisemas mõttes, millega on kindlaks määratud vastavad põhimõtted ning töö ja tegevuse ratsionaliseerimise meetodid“.

Gantt ütleb: „Suurem osa maailma kapitalistidest seni on olnud arvamisel, et kapital peab teenima võimalikult suurt kasu, unustades, et ühiskond vajab eestkätt tööd, sest ühiskonna elu oleneb temale tehtavast tööst. Kapitalismi varitseb hädaoht kui kapital ei muuda oma seisukohta ja oma huviseid ei seo ühiskonna huvidega. Kapitalil ei ole õigust saada suuri sissetulekuid kui ta ei saavuta vastavat tööd. Kapital peab olema imbund läbi sotsiaalsest vastutusest ja pühendama kõigepäält tööle, vastasel korral ühiskond teeb katseid vallutada kapitali ja raskendada ühiskonna tööle.“

Erakapitali ootab surm, kui tema asemele pannakse riigi kapital, sest riigi kapitalist saadud kasu läheb tagasi ühiskonna tarvete katteks. Gantt väidab, et Ameerikas andekalt juhitud ettevõtted tõuseksid nagu seened pärast hääd vihma, kui seal ette võetakse riiklik finantseerimise süsteem ja mõni muu uuendus, kusjuures need ettevõtted töötaksid uutel tingimustel rahva ja töötajate huvides ning pühiks välja praegused mitte töö, vaid rahategemise ettevõtted, lõpetades finansistide ja börsimeeste ajaärgu“. (Teatavasti ongi Ameerika praegu teravneva majandusliku kriisi seisukorras).

Nii ühe arukama kapitalisti hinnang senise majandamise ja oma kolleegide kohta, millele meie teatud punktides oma poolehoiu võiksime anda. Siit on ka selge, et kui uuendusi tarvilikuks pidav mõte juba üksi-

Hakkila kõneleb Viiburis fašismi vastu
Suur rahvahulk kuulab huviga meest, kelle Lapua-mehed olid mõistnud surma.

Soome vennaskliit demonstratsioonil

kute seas liikus, siis ettenägelikum osa kapitaliste asuski töö suurejoonelisele uurimisele ja selle tulemusena tootmise reformimisele, sihiga säilitada kapitalistlikku ühiskonda. Seejuures polnud mitte väikese tähtsusega töö ratsionaliseerimisest saadavate suurte kasude tarvitamine võistluseks kaaskapitalisti vastu.

Toome siin väljavõtteid eduga kasutatud tayloriseerimise põhimõtetest mainitud artikli järele.

1. „Taylori süsteem sisaldab iga üksiku töö ja liigutuse, ka kõige väiksema, teaduslikku uurimist, meetodite ja tööabinõude kohta tüüpide saavutamist aja ja tööjõu kokkuhoidmiseks viimse võimaluseni, töötajate õpetamist ja kasvatamist nende meetodite tarvitamisel tööjõu täieliku ärakasutamiseni. (ilma, et see kutsuks esile väsimust või väljakurnamist) ja selle seisukorra muutmist stabiilseks.

2. Igasuguse ala organiseerimise juures peab esiplaanil olema süsteem ja teaduslik meetod, mitte isik nagu seni.

3. Inimese tööjõu ärakasutamise juures tulid ilmsiks inimese hingelust ärarippuvad takistused, mis olid tingitud osalt tööandjate võtetest. Nimelt oli tööandjail kombeks olnud, kui võimalus oli inimese ja masinate töö intensiteeti tõsta, sellega ühes aga tööliste palka vähendada, nõnda et tööline ka kõige intensiivsema töö juures iialgi rohkem teenida ei võind, kui seda hääks arvas tööandja. Seesugune olukord tekitas tööliste seas kindla mulje, et ei ole mõtet ja kasu töötada intensiivselt. Teiseks suureks takistuseks tööintensiivsust tõsta oli töötegi ja kartus, et selle tõttu suureneb tööpuudus, mille juures tema tuttavad või suglased võivad jääa tööta. Viimase vastu toob Taylor palju näiteid, mis tõendavad, et kui töö intensiivsuse tõstmise tagajärjel tööde hinnad langevad, siis ka töö valmistoodangu tarvitajate arv suureneb, mille juures lõpuks teenistust leiab rohkem isikuid kui enne. Pääle selle avaneb paljudele toodetele hinna alanemise tõttu võimalus pääseda maailmaturule. Sellest järgneb, et töö intensiivsuse tõstmine on võimalik ainult siis, kui tööpalgad tõusevad, kuna valmistoodangu hinnad alanema peavad.

4. Töö kvantiteet (hulk) ja töö kvaliteet (vääratus) ripub ära väga suurelt osalt töötegi jate väsimusest. Ka kergemate tööde juures tekib teatava aja jooksul tarvidus anda puhkust töötegi jale, muidu langeb tööproduktiivsus väga suuresti. Näiteks toob Taylor naiste kerge töö, mis seisib kuulikeste kontrollimises. Selle juures selgus, et töötavad naised juba pooleteise tunni pärast läksid närviliseks, mispärast tuli neile iga tunni ja veerandi järel anda puhkust 10 min. Selle tingimuse juures ei olnud väsimust tunda kuni töö lõpuni. Selle tööorganiseerimise tagajärg oli see, et 120 naise asemel sama töö suutsid teha ära 35 naist, mille juures nende tööpäev vähenes koguni 25% võrra. See oli võimalik saavutada ainult sel tingimusel, et naiste tööpalka suurendati 60% võrra.

5. Pääle üldpõhimõtete paneb Taylor kõige suuremat rõhku inimeste valikule, mille juures juhtivate tegelaste valik on kõige raskem. Raskus seisab selles, et tarvilik on leida kõiksugu omaduste ühendit ühes isikus. Omadused, mida meistrite ülesannete täitmiseks tarvis, on järgmised: 1. tarkus, 2. haridus (eri- ja tehn. teadus), 3. kogemus, 4. takt, 5. energia, 6. taip ja kujutusvõime, 7. ausus, 8. otsustamisvõime ehk terve mõistus, 9. tervis ja kehaline vastupanevus.

Käsitelgem eeltoodud töö ratsionaliseerimise põhimõtteid meie olude kohaselt ja just elavtööjõu tootmisvõime kindlustamise ja suurendamise

lähtekohalt. Kas pole Gantti neli esimest punkti kui Eesti ettevõtjatele üteldud. Samuti p. 3 ei vaja erilist kommentaari esimeses osas. Teises osas meeletub, kui tihti on sotsialistid õpetand siseturu laiendamise tähtsust tööpuduse vältimiseks valmistoodete hinnaalandamisega, mida võiks saavutada uute masinate sisseseadmisel varade valmistamisel. „Väikese vaesemehe erakonna“ valitsus tõstab aga tolle ja endab spekulatsiooni rahva arvel. Võrreldes p. 4 Taylorilt faktidega vastuvaidlematult tõestatud puhkuse tarvilikkust töölisele meie kodanliste valitsuste järjekindla 8-tunnilise tööpäeva rahvusvahelise konventsiooni ignoreerimisega ja otse süstemaatilise võitlusega tööliste puhkuse vastu. Hünerosoni haridus- ja sotsiaalpoliitika ei erine ju üldisest kodanlisest haridus-sotsiaalpoliitikast, mis on selline, et raiub vastu erandlikult igale nõudele p. 5, mis on tarvilikud edukaks tootmiseks.

Tööerakondlik leht noris kord, et sotsialistid arvavad, nagu kodanlased oleksid ainult kelmid või tobud. Kui aga vaatleme kogu kodanlist poliitikat, siis tekib see arvamine. Ja tööpoolest: isegi mõlemad koos!

Kirjandust

J. P. Jakobsen: Niels Lyhne. Tõlkind Karl Freiberg. EKS. Hind 3 kr. See on unistaja ning eluvõõra inimese kuju, inimene, nagu need on kalduvad tekkima reaktsiooni aegadel. Need isikud hukuvad paratamatult, nad ei leia oma elu mõttekirjanduslikuna suurteosena. Niels Lyhne toob meie silmade ette alatasa korduva kuju, kes tekib edasi ilmselt ka meie ümbruses.

August Strindberg: Tõsielulised utopiad. Neli juttu. EKS. Hind 3 krooni. See novellidraama valmis Strindbergil Šveitsis 1884—1885, nõnda siis kirjaniku olles 35—36-aastane. Raamatu autoril on usku inimesse ja inimühiskonda, ta leiab, et maailm kätkeb endas suurt tulevikku — kui kasvab küllaldaselt uusi inimesi, kes teostavad uue ühiskonna. Kirjanik näeb ühiskonnas küll languse tunnuseid, kuid see langus on ainult kurnamise tulemus. On vaja kõrvaldada kurnamine, kaotada eksploateeriv ülemklass, paraneb ka ühiskond.

„Kui kõikide üksikhuvid ühendatakse, on ta kaitsetum ja seega oleksid kaitstud kõikide üksikhuvid,“ ütleb eessõna. „See on sotsialism. Kui öeldakse, et võideldakse sotsialismi vastu, siis on see sama suur rumalus, nagu oleks öeldud, et võideldakse poliitika vastu. See on lihtsalt mõttetuset! Leiame sotsialistliku mõtleja kas või väljenduses: „Siisamaani on alamklass olnud killustatud edeva püüde läbi saada ülemklassiks. Nüüd tahab ta kaotada tarvitavat ülemklassi ning on seega õigel teel.“

Need novellid asetavad siis inimesiku probleemide ette, mille tegelik lahendamine tavaliselt on väga raske. Rahvuslane loobuh rahvusest veende tõttu, vene revolutsionääride perekond korraldab oma keskel üheõigusluse ja enesemääramise, naine leiab võimaluse jääda täisõiguslikuks inimeseks ja sääljures ometi olla naine.

Nende novellide ilukirjanduslik väärtus on suur (loetagu kas või loodusekirjeldusi „Südametunnistusepiinas“), seda suurem aga nende eetilise, enesekasvatustlik väärtus. Strindberg esineb siin elureformistina ja uute inimeste valmimise nõude asetajana. See on noorehangelise kirjaniku raamat noortele, neile, kel on usku elu ja endasse. N. A.

Max Adler: Lehrbuch der materialistischen Geschichtsauffassung (Soziologie des Marxismus) 1. Berliin 1930.

Materialistliku ajalookäsitluse kokkuvõtlikke ja süstemaatilisi raamatuid on tekitand alles hilisem aeg. Alles pärast Vene revolutsiooni võis ilmuda Buhhaarini vastav raamat, teatud määral kollektiivtöö viljana. Paari aasta eest ilmus Karl Kautsky' suur teos kahes suures andes. Kui arvata maha mõned varem ilmund lühikesed ja populaarsed tööd või eriküsimusi riivavad teosed (Borchardt, Mehring, Labriola, Pannekoek, Vigforss, Gorter, Kautsky, Plehhanov, Lenin), see ala ei olnud viimaste aastateni kuigi hästi haritud. Max Adler annab oma teose esimeses osas järgmised põhilased: Mis on marksism? Materialistlikku ajalookäsitlust tihti mõistetakse vääralt, Materialism ja marksism, Marx'i ja Engels'i suhtumine materialismile, Karl Kautsky' materialism, Filosoofilise põhijaotuse selgitamiseks, Leninini materialism, Tulunduslikud põhimõtted, Mõne põhiväärmoiste käsitlus, Ideoloogiast fiktsioonina, Ühiskondlik olemus vaimsena loomusena, Kausaliteedi vormid, Ühiskonnastumise uus mõiste, Suhtumine Marx'il ja Engels'il endal.

Autor ütleb eessõnas pääle muu: „Kogu teose alusmõte on näidata, et marksism ei ole üks sotsioloogiaid, vaid see on ainus sotsioloogia. Loomulikult see ei tähenda, et see moodustaks sotsioloogia täiuslikkuse, seda vähem, et see teadus ikka veel on algastmes, vaid et see sotsiaalteadusliku käsitluse moodustab senni konsekventseima ja kõrgeima astme.“ Loode-tavasti see põhjalik raamat annab rohkesti ergutust ka meie teoreetilistele harrastustele. Vähemasti mõned ajad peab leppima ainult saksa-keelse originaalidega.

Kevadik. Eesti Noorsoo Karskustiidu häälekandja. „Kevadik“ võib pakkuda mõndagi ka meile. Tänavuse esimese n-ri sisust mainigem Br. Pärli „Noorsugu ja draamakunst“ ja Peeter Treiberi „Iginooore hallpää juubeli puhul“ (M. Martna). Ajakiri on määratud esijoones keskkoolinoorsoole, sellest tingitud ka selle idealistlik laad.

William Shakespeare: Hamlet. A. F. Tombach-Kaljuvalla uues tõlkes. Kirjanduseharrastajad ei jäta lugemata seda teost, milles esinev õigluse probleem kisub kaasa küllap meidki.

Reed Morni: Kastreerit elu. Esimene raamat Eestis, mis käsitleb vangi hingeelu, ja suure usutavusega. Pisut raske käistlusega, kuid ei jäta pakkumata suurt huvi lugejale.

Walter Fabian: Klassenkampf um Sachen. Saksi töölisliikumise ja revolutsiooniliste võitluste ajalugu pärast maailmasõda, klassivõitluse eelduste põhjalik analüüs ja tuleviku väljavaated. Hind 2 kr. 70 s., köide 4 krooni.

Adolf Reichwein: Blitzlicht über Amerika. Lühike aga huvitav ülevaade Ameerika elu kõigist avaldustest, varustatud rea äärmiselt huvitavate piltidega. Kuulub „Urania“ seeriasse, mis on üldtuntud oma valikult.

Pietro Nenni: Todeskampf der Freiheit. Itaalia sotsialistliku liikumise kogend juht annab siin ülevaate fašismist ja võitlusest selle vastu. Raamat on vajaline igapähele, kes tahab õppida tundma fašistlikku liikumist.

N. A.

Liidu juhatuse tööst

Senni töötasid Liidu juhatuse juures järgmised toimkonnad:

Kultuurtoimkond, kelle ülesandeks on soodustada kultuuritööd ühingu. Toimkond on koostand lühiajaliste kursuste ja lektorite nimesliku. Ühingud võivad saada omale loengute pidajaid. Oli kavatsatud noorsotsialistlike tegelaste ettevalmistamiskursus, mis peeti kavatsust lühemal kujul, nimelt kolmepäevastena. Toimkond andis välja ka „Meie lauliku“. Järge ootab organisatsioonilise töö käsiraamat.

Sotsiaalkoimkond on töös olemasoleva noortekaitse kokkuvõtmisega ja valmistab ette suuremat ankeeti noorte tööolude uurimiseks.

Uuelt on moodustatud: *Karskustoimkond*, mis korraldab ja õhutab teadlikku karskustööd Liidu piirides. Juba enim Liit organisatsioonina asus karskuse alusel.

Naistoimkond korraldab tütarlaste osavõttu ühinguist ja valmistab pinda sotsialistlikule naisliikumisele; ühtlasi teotsedes eriküsimustega, mis on määratud naissoost liikmeile.

Noorvalvurite toimkond korraldab kogu Liidu ulatuses distsipliiniteadvust ja rakendab noorte jõu eriti korrapidamisele tööliikooolekul ning pidudel, sellega arendades ka pidulikkust.

Toimkonna kõrval tootab *maainstruktor*, kes ühes sellega uurib ka tööolusid maal.

Liidu järgmine kongress on 29. ja 30. märtsil 1931 Tallinnas.

Tallinna Töölisteraater

V. Tartu mnt. 25 (Vana „Estonia“)

Aastavahetuse lõökava:

26. dets. (II jõulup. kl. 1/23 — Švejks
26. „ „ „ kl. 8 — Metsmees
28. detsembril — Švejks
1. jaanuaril 1931. aastal — Švejks
4. jaanuaril — esietendus — **Karl ja Anna**
(Leonhard Frank)

Algul kell 8 õhtul.

Etendused edespidi neljapäiviti ja pühapäiviti.

Hinnad 10—60 sendini.

Tarvitage uut šokolaadi!

AKTSIA SELTS

GINOVKER & CO

TALLINN

Tarvitajateühisus „Töö“

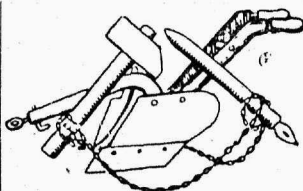
KONTOR:

Lai 39/41, tuba 46

Kõnetr.: Eteka 13
linna 588

Konto-korrespondents
arve:

Põllupidajate
Ühispangas

KAUPLUSED:

- 1) Uus Kalamaja 11
- 2) Narva mnt. 98
- 3) Vabriku 3
- 4) Imanta 34
- 5) Jakobsoni 35
- 6) Katusepapi 38
- 7) Girgensoni ja Kalamaja nurgal
- 8) Tarabella 28

ÜHISUS VÕTAB RAHA HOIULE.

Küsimustes ja järelepäristes palutakse pöörata kontori poole.

Eesti Noorsotsialistliku Liidu häälekanaja.

Vastutav toimetaja **Lui Metslang.**

Väljaandja **Mihkel Mihkelson.**

Toimetuse ja talituse: Tallinn, V. Pärnu mnt. 31, postkast 367.

Kirjastuse o.-ü. „Täht“ trükk, Tallinnas.